

DANIEL K JONSSON, CHRISTOFFER WEDEBRAND

Daniel K Jonsson, Christoffer Wedebrand

Svenskarnas försvarsvilja

Titel	Svenskarnas försvarsvilja
Title	Swedish will to defend
Rapportnr	FOI-R--5206--SE
Månad	December
Utgivningsår	2021
Antal sidor	75
ISSN	1650-1942
Kund	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
Forskningsområde	Krisberedskap och civilt försvar
FoT-område	Inget FoT-område
Projektnr	B1039
Godkänd av	Malek Finn Khan
Ansvarig avdelning	Försvarsanalys

Bild: Jonas Anderson

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, vilket bl.a. innebär att citering är tillåten i enlighet med vad som anges i 22 § i nämnd lag. För att använda verket på ett sätt som inte medges direkt av svensk lag krävs särskild överenskommelse.

This work is protected by the Swedish Act on Copyright in Literary and Artistic Works (1960:729). Citation is permitted in accordance with article 22 in said act. Any form of use that goes beyond what is permitted by Swedish copyright law, requires the written permission of FOI.

Sammanfattning

Inom ramen för civilt och psykologiskt försvar ska svensk försvarsvilja stärkas. Med tanke på det moderna totalförsvarets hotbilder och behov krävs en bredare förståelse av försvarsviljan än enbart den militära innebörden. I denna rapport studeras skillnader i försvarsvilja mellan olika grupper avseende tre slags försvarsviljor; personlig, allmän och understödjande försvarsvilja. Kvinnor, unga vuxna och de som inte har genomgått militär grundutbildning uppvisar något svagare, främst personlig, försvarsvilja. Detta avser inte bara stridande befattningar i händelse av krig utan även roller inom det civila försvaret. Även socioekonomiska faktorer förefaller ha viss betydelse för försvarsviljan.

Åtgärder för att stärka försvarsviljan behöver föregås av analyser av vad vi ska ha försvarsviljan till. Att exempelvis åstadkomma ett brett folkförankrat totalförsvar respektive att säkerställa Försvarsmaktens framtida rekrytering, kräver sannolikt olika typer av åtgärder. En utmaning för informationsinriktade åtgärder är att det inte är okomplicerat att identifiera målgruppen för åtgärderna. De tydligaste noterade skillnaderna gäller den personliga försvarsviljan. Att skillnaderna för de allmänna och understödjande försvarsviljorna inte är lika stora leder till slutsatsen att åtgärder för att stärka dessa inte behöver målgruppsanpassas i samma utsträckning som för åtgärder för att stärka den personliga försvarsviljan.

Försvarsviljan behöver mätas och förstås på ett mer nyanserat sätt på individ- och grupp-nivå men också belysas på högre organisationsnivåer. Försvarsviljan behöver också förstås utifrån en modern och aktuell säkerhetspolitisk kontext och inte enbart i sammanhanget angrepp mot Sverige.

Nyckelord: försvarsvilja, psykologiskt försvar, civilt försvar, militärt försvar, totalförsvar

Summary

The civil defence and the psychological defence have been assigned the task to strengthen Swedish “will to defend” (similar notions: national will, defence will, willingness to fight, morale and others). Since the needs and perceived threats of Sweden’s total defence have changed, a broader understanding of the concept will to defend is required, which is not restricted to the military dimension. This study investigates differences between societal groups, in three variants of will to defend: personal, generic and supporting will to defend. Women, young adults and those with no basic military training appear to show weaker (mainly personal) will to defend. In addition, socio-economic factors seem to be associated with some differences in will to defend.

Measures to strengthen the will to defend of the public should be preceded by analyses of what are the purposes of this will – why it is important. For example, creating a total defence widely accepted by the public, on the one hand, and securing the future recruitment needs of the armed forces, on the other hand, probably call for different kinds of measures. A challenge when it comes to information based measures is that it is hard to identify the appropriate target group. The most significant observed differences in this study concern personal will to defend. The differences related to the generic and supporting will to defend are generally less considerable. Thus, measures to strengthen these wills need not to be adapted to specific target groups in the same extent as for measures to strengthen the personal will to defend.

The will to defend should be measured and interpreted in a more nuanced manner on the individual and group levels. Attention should also be given to the will to defend at higher organisational levels. The will to defend also needs to be understood in a contemporary security context, not only limited to the case of an attack on Sweden.

Keywords: defence will, national will, will to defend, willingness to fight, morale, psychological defence, civil defence, military defence, total defence

Förord

Försvarsviljan har blivit på modet igen. Försvarsberedningen framhåller att försvarsviljan inte bara är en förutsättning för ett trovärdigt försvar utan är en helt avgörande faktor. Regeringen fastslår i sin tur att det civila försvaret ska bidra till att stärka den svenska försvarsviljan. Det psykologiska försvaret ska säkerställa befolkningens försvarsvilja och 2022 inrättas Myndigheten för psykologiskt försvar.

Föreliggande rapport belyser olika slags försvarsviljor och skillnader i försvarsvilja mellan olika grupper i samhället. Vi publicerar samtidigt rapporten *Försvarsvilja i teori och praktik* (FOI-R--5155--SE), med fokus på själva försvarsviljebegreppet och försvarsviljans betydelse. Rapporterna har producerats inom ramen för forskning finansierad av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), huvudsakligen inom projektet *3F för civilt försvar i gråzon: försvarsvilja, försörjningsförmåga och förståelse av hotbild* men också inom projektet *Kritiska flöden under hot i förändring*.

Redan när vi 2017 skissade på forskningsupplägget i 3F-projektet drevs vi av övertygelsen att utvecklingen av ett sammanhängande totalförsvar också kräver en sammanhängande kunskapsutveckling och att forskningsansatser i alltför smala stuprör inte kan vara vägen framåt. Specialiserad och väl avgränsad forskning krävs givetvis inom vissa områden men Sverige är för litet och svensk forskning om civilt försvar är alltför begränsad för att smala stuprör ska kunna täcka upp helhetsbehovet.

Försvarsvilja är ett praktexempel på ett forskningstema som inte låter sig avgränsas eller inordnas på ett självklart sätt. Försvarsviljan berör både det militära och det civila försvaret men kan inte enbart förstås i en försvarskontext. Försvarsviljan förknippas oftast med enskilda individers attityder men har därmed också att göra med gruppdynamik, förtroende, ansvarstagande och organisationskulturer. Försvarsviljan anses ha betydelse för rekryteringen till Försvarsmakten och tilliten till totalförsvaret men kan kanske också utgöra en temperaturmätare på en bredare samhällslig gemenskap. Försvarsviljans betydelse för den svenska befolkningens agerande i kris och krig, och därmed samhällsfunktionaliteten, är sannolikt påtaglig – men på vilka sätt och varför? Vilken praktisk betydelse har egentligen försvarsviljan och hur utbredd är den i olika grupper i den svenska befolkningen? Men först och främst, vad menas egentligen med försvarsvilja? Vår förhoppning är att de båda rapporterna sammantagna kan utgöra en grund att stå på i vidare diskussioner om försvarsviljan samt inför överväganden om åtgärder för att stärka svensk försvarsvilja.

Författarna vill tacka 3F-kollegorna Niklas Rossbach, Jenny Ingemarsdotter och Camilla Eriksson för idéer och synpunkter. Vi vill också rikta ett tack till 3F-projektets referensgrupp för givande inspel under arbetsprocessen. Referensgruppen består av ett tjugotal medlemmar från främst olika myndigheter men också näringsliv, universitet och tankesmedjor. Vidare har den FOI-interna kvalitetsgranskningen lyft rapporten påtagligt – tack till Eva Mittermaier, Per-Erik Nilsson, Herman Andersson och Karin Mossberg Sonnek. Slutligen vill vi rikta ett särskilt tack till våra externa granskare för högkvalitativ konstruktiv kritik: Magnus Hjort (Försvarshögskolan) och Bengt Johansson (Lunds universitet).

Författarna är ansvariga för rapportens slutliga innehåll.

Daniel K Jonsson

Projektledare för 3F-projektet

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	7
1.1	Syfte	8
1.2	Försvarsviljebegreppet.....	8
1.3	Metod	9
1.4	Enkätundersökningens begränsningar	11
1.5	Läsanvisning	12
2	Försvarsviljan sammantaget för hela befolkningen.....	13
2.1	Personlig försvarsvilja – villighet till handling för Sveriges försvar	13
2.2	Allmän försvarsvilja – tyckande om Sveriges motstånd vid angrepp	15
2.3	Understödjande försvarsvilja.....	16
2.4	Diskussion: annat tyckande och handlande som indirekta försvarsviljeyttringar?	18
3	Försvarsvilja inom olika grupper.....	22
3.1	Kvinnor och män	22
3.2	Ålder	27
3.3	Genomgången militär utbildning	31
3.4	Inkomst.....	36
3.5	Utbildning	40
3.6	Sysselsättning	43
3.7	Familje- och boendesituation	45
3.8	Svenskfödda och utlandsfödda.....	47
3.9	Geografiska bakgrundsfaktorer.....	50
4	Diskussion om föreställningar om försvarsviljan i relation till enkätresultaten	56
4.1	Vilken betydelse kan oro och förtroende ha för försvarsviljan?.....	57
4.2	Som man frågar får man svar?	60
4.3	Stärkt försvarsvilja via ett starkare psykologiskt försvar?	62
4.4	Värnpliktens och frivilligorganisationernas betydelse för försvarsviljan?	63
4.5	Ökad levnadsstandard, trygghet och individuell valfrihet leder till minskad försvarsvilja?.....	64
5	Slutsatser och diskussion: vägen framåt för policy och forskning ..	66
	Referenser	72
	Bilaga: Om de statistiska testmetoderna.....	74

1 Inledning

Grunden för totalförsvaret utgörs ytterst av Sveriges befolkning. Befolkningens försvarsvilja [...] är avgörande för att uppnå ett trovärdigt totalförsvär.

–Försvarsberedningen, *Motståndskraft*, 2017¹

83 % anser att medborgarnas försvarsvilja är av stor betydelse för ett trovärdigt försvar.

–MSB, *Opinioner*, 2020²

År 2015 beslutade regeringen att återuppta Sveriges totalförvarsplanering.³ I den senaste försvarspolitiska propositionen år 2020 upphöjde regeringen försvarsviljans stärkande till ett utpekad mål för det civila försvaret, vilket framförallt ska ske genom den gren av det civila försvaret som benämns psykologiskt försvar.⁴

På sätt och vis är det en självklarhet att Sveriges befolkning utgör grunden för alla de verksamheter som bedrivs i landet. Det gäller även totalförsvaret, i enlighet med det översta citatet, som för övrigt har en tydlig koppling till skrivningen i Regeringsformens första kapitel och paragraf om att ”All offentlig makt i Sverige utgår från folket”.⁵ Men eftersom varje lands befolkning är mer eller mindre heterogen kan försvarsviljan varken mätas eller säkerställas på ett okomplicerat sätt. Tvärtom kan försvarsviljan se olika ut inom olika grupper och grunda sig i en rad olika orsaker.

Förvisso är vi svenskar lika varandra såtillvida att vi lever inom samma land och talar samma språk (åtminstone de flesta av oss) men det råder också skillnader. Det gäller exempelvis kön, ålder, utbildnings- och inkomstnivå, om vi bor i storstäder eller på landsbygd, om vi är födda i Sverige eller någon annanstans. Om statsmakternas syfte är att säkerställa ”allmänhetens” försvarsvilja och att förankra försvaret hos ”folket” behöver dessa skillnader beaktas. Naturligtvis finns det en medvetenhet på den politiska nivån att den svenska allmänheten inte är homogen. Exempelvis påpekar Försvarsberedningen att:

Sveriges befolkning präglas alltmer av mångfald. Det är en tillgång för ett litet, öppet land. Det ställer samtidigt krav på att bygga ett samhälle som håller ihop och på att motverka segregation i syfte att undvika sociala spänningar och klyftor i samhället. Ett samhälle som håller ihop, med förtroende för statsledning och myndigheter samt tillit människor emellan är också viktiga faktorer för att kunna motstå påverkan och säkerställa försvarsviljan.⁶

Sedan det kalla kriget tog slut har Sverige blivit alltmer heterogent, urbaniserat, sekulariserat, internationaliserat och individualiserat. Det ställer stora krav på anpassad information och spridning för att nå allmänheten.⁷

Olikheterna behöver alltså hållas i minnet och beaktas när idéerna om totalförsvarets utveckling ska uttydas konkret och när olika åtgärder ska sätts. Likväl finns det en tendens att slentrianmässigt tala om människorna som bor i Sverige som en homogen entitet, i termer av ”allmänheten” och ”civilbefolkningen” i bestämd form singularis. Visst kan detta påpekande ses som akademiskt hårklyveri men det explicita språkbruket i de offentliga publikationerna har en formativ makt som åtminstone på sikt kan komma att medföra en glidning i tolkningen av skrivningarnas innebörd. Det kan i sin tur få betydelse när åtgärder på området ska utformas, vilket inte minst gäller frågan om totalförsvarets ”folkförankring”, där det finns exempel på tämligen tvärsäkra påståenden om vad som behöver göras:

¹ Försvarsberedningen 2017. *Motståndskraft: Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021-2025*. Ds 2017:66, s. 32.

² Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) 2020a. *Opinioner 2020 – Allmänhetens syn på samhällsskydd, beredskap, säkerhetspolitik och försvar*, s. 91.

³ Prop. 2014/15:109. *Försvarspolitisk inriktning – Sveriges försvar 2016-2020*.

⁴ Prop. 2020/21:30. *Totalförsvaret 2021-2025*, s. 89, 130.

⁵ Regeringsformen, 1 kap. 1 §. (Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform).

⁶ Försvarsberedningen 2017, s. 45.

⁷ Försvarsberedningen 2017, s. 109.

Folkförankring och en stark vilja att försvara Sverige är en förutsättning för totalförsvarets krigsavhållande uppgift. Folkförankring bygger bl.a. på att det finns kunskap och förståelse för samhällets och totalförsvarets behov vid kriser och krig. Folkförankring förutsätter också att människor, utöver sin ordinarie sysselsättning, intresserar sig för och direkt engagerar sig i totalförsvarets verksamhet.⁸

Ett uttalat intresse för, eller ett direkt engagemang i, totalförsvarets verksamhet fungerar säkert förankrande för många människor men helt säkert inte för alla. Denna statistiskt-empiriskt baserade rapport påvisar behovet av att betrakta den svenska allmänheten på ett mer nyanserat sätt när det gäller försvarsvilja.

1.1 Syfte

Syftet med rapporten är att belysa försvarsviljan i Sverige. I rapporten redovisas ett urval av fördjupade resultat från en enkätundersökning som en forskargrupp på FOI genomförde tillsammans med Statistiska centralbyrån (SCB). Enkätundersökningen genomfördes för att belysa allmänhetens attityder till totalförsvaret, inklusive synen på den egna rollen inom detsamma. En översikt av enkätens resultat presenterades i rapporten *Allmänheten och totalförsvaret*.⁹

I föreliggande rapport fördjupas tolkningen av resultaten från enkätundersökningen och här presenteras tidigare opublicerade data som avser skillnader i försvarsvilja mellan olika grupper (kvinnor och män, unga och gamla, högutbildade och lågutbildade osv.). Genom statistiska tester undersöker vi om de skillnader som kan observeras mellan olika grupper i enkätundersökningens urval (ett antal tusen personer) kan antas gälla också för populationen i stort (flera miljoner personer). På så vis kan vi få en bild av hur utbredd försvarsviljan är bland kvinnor och män, inom olika åldersgrupper och så vidare. För att förtydliga så handlar inte studiens kvantitativa analyser om vad som ligger till grund för dessa skillnader. Däremot kan de påvisade skillnaderna ge indikationer på vilka faktorer som skulle kunna ha – men inte nödvändigtvis behöver ha – viss betydelse för försvarsviljan, vilket gör att vi tar oss friheten att också resonera kring tänkbara orsaker (se metodavsnittet nedan).

Rapporten vänder sig dels till andra forskare inom området, dels till de aktörer inom totalförsvaret som på olika sätt berörs av arbetet att bygga och skydda försvarsviljan. Resultatet syftar bland annat till att ge ett bättre beslutsunderlag till de aktörer som kan tänkas komma att arbeta med att stärka den svenska försvarsviljan.

1.2 Försvarsviljebegreppet

I rapporten *Försvarsvilja i teori och praktik*¹⁰ har vi bland annat genomfört en begreppsutredning – baserat på historiskt källmaterial och nutida offentliga publikationer – och föreslår följande definition av försvarsvilja:

- *Att ha försvarsvilja är att i ett försvarsrelaterat syfte vara benägen att handla eller tycka på vissa sätt.*

Med att syftet är försvarsrelaterat avses att det har att göra med försvaret av det egna landet mot en angripare, eller ett bidragande till landets försvarsförmåga på andra sätt. Formuleringen ”på vissa sätt” öppnar möjligheten för försvarsviljan att ta sig konkreta uttryck på många olika sätt. Även i andra avseenden är definitionsförslaget brett. Det tar inte ställning till huruvida handlandet är väpnat eller inte, vem som kan ha försvarsvilja och vem som ska handla. Inte heller tar det ställning till subjektets samhällsgrupp eller typ av situation. Vi ser denna breda karaktär hos definitionen som en styrka. Sveriges försvar och försvarsförmåga torde kunna främjas av flera olika sorters försvarsviljor, inte minst med tanke på den

⁸ Prop. 2020/21:30, s. 155.

⁹ Christoffer Wedebrand 2019. *Allmänheten och totalförsvaret: Resultat från en enkät utskickad hösten 2018*. Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI-R--4771--SE.

¹⁰ Christoffer Wedebrand och Daniel K Jonsson 2021a. *Försvarsvilja i teori och praktik. Om försvarsviljans betydelse*. Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI-R--5155--SE.

mångfald av kompetenser som krävs för ett ändamålsenligt civilt försvar. För att klargöra vilken försvarsvilja som avses kan begreppet kombineras med andra uttryck.

Men definitionen är inte hur bred som helst utan den tar ställning till åtminstone somliga beståndsdelar. Således förstås försvarsviljan som både en benägenhet (eller disposition) och syfte, samt om handling och tyckande. Att försvarsviljan förstås som en benägenhet innebär att det inte egentligen är det faktiska beteendet som utgör försvarsviljan, utan potentialiteten och tendensen till detta beteende. Därmed kan en person ha försvarsvilja i ett visst ögonblick utan att i samma ögonblick ge uttryck för detta beteende, exempelvis att vid ett inträffat krig tjänstgöra som soldat. Vidare, då syftet ingår i definitionen kan en och samma benägenhet vara uttryck för försvarsvilja i ett sammanhang men inte ett annat, beroende på om det för försvarsviljan erforderliga försvarsrelaterade syftet föreligger eller inte. Vad det kommer an på är alltså att vara benägen att handla eller tycka som man gör för att bidra till Sveriges försvarsförmåga eller faktiska försvar.

Vi skiljer på tre övergripande former av försvarsvilja:

- Personlig försvarsvilja
- Allmän försvarsvilja
- Understödjande försvarsvilja.

Med personlig försvarsvilja avses individens benägenhet att ställa upp som personlig resurs inom olika verksamheter som ska bedrivas under höjd beredskap och krig. I enkäten handlar det om villighet att ställa upp i olika roller – stridande eller icke-stridande roller, respektive roller som innebär, eller inte innebär, fara för det egna livet.

Med allmän försvarsvilja avses individens benägenhet att tycka att det egna landet bör göra motstånd när det utsätts för statlig antagonism. Denna typ av försvarsvilja har i Sverige undersökts och följts upp sedan 1950-talet av olika myndigheter, vilket vi också gjort i enkätundersökningen.

Med understödjande försvarsvilja, slutligen, avses allt det handlande eller tyckande som inte faller inom ramen för den personliga eller allmänna försvarsviljan, men som en individ likväl kan vara benägen till i syfte att bidra till det egna landets försvarsförmåga eller faktiska försvar mot en angripare. En fråga i enkäten som faller inom ramen för den understödjande försvarsviljan gäller exempelvis i vad mån man anser att mer offentliga medel bör satsas på beredskapsåtgärder.

1.3 Metod

Till grund för denna studie ligger en enkätundersökning (Wedebbrand 2019). Enkäten sändes ut till 5000 personer i Sverige i åldern 18 år och uppåt. Antalet personer i urvalsramen var 8 066 211 personer. Av dessa svarade 42,7 % av respondenterna på enkäten, vilket motsvarar 2 132 stycken. Enkätens huvudsakliga inspirationskällor utgjordes av MSB:s broschyr *Om krisen eller kriget kommer* (2018a), MSB:s årliga opinionsundersökning *Opinioner* (2018b), samt Försvarsberedningens rapport *Motståndskraft* (2017). I dessa publikationer identifierade vi ett antal tematiska områden som vi beslutade att undersöka djupare genom enkätens frågor, exempelvis gällande hemberedskap, tillit till olika samhällsaktörer och just försvarsvilja. Förutom frågorna formulerades även ett antal informations- och scenariotexter i syfte att för respondenterna klargöra vissa centrala men samtidigt svårförståeliga begrepp, som uttrycken totalförsvar, civilt försvar och psykologiskt försvar.

Den statistiska redovisningen nedan inleds genom att från enkätrapporten återge vissa deskriptiva resultat. Dessa redovisas rakt upp och ner och utan att särskilja mellan olika grupper. Resultaten har bäring på de personliga, allmänna respektive understödjande försvarsviljorna. Därefter följer en fördjupad analys av enkätresultaten som undersöker eventuella skillnader mellan olika grupper avseende samma tre kategorier av försvarsvilja. Grupperna urskiljs mot bakgrund av både registeruppgifter (om kön, ålder, inkomst etc.)

och vissa frågor som ställdes i enkäten (t.ex. genomgången militär grundutbildning). Dessa benämner vi sammantaget som bakgrundsfaktorer.

Somliga bakgrundsfaktorer som vi har valt att studera är sådana som kan anses ha direkt betydelse för dagens totalförsvarsplanering och det framtida totalförsvarets funktionalitet. Det handlar bland annat om faktorer som skulle kunna vara relevanta för Försvarsmaktens framtida personalförsörjning. Men totalförsvaret utgörs som bekant inte bara av det militära försvaret. Det civila försvarets framtida personalbehov kan antas ha en betydligt större demografisk bredd vilket gör ett tämligen stort antal bakgrundsfaktorer relevanta. Inte minst alla de olika kompetenser, liksom mängden personal, som krävs för att upprätthålla de viktigaste samhällsfunktionerna gör detta tydligt. Således studeras även en del bakgrundsfaktorer som vid ett första påseende kanske inte har en uppenbar koppling till totalförsvaret. Men framför allt betonas ofta i de offentliga publikationerna att en mångfald av kompetenser och erfarenheter utgör en tillgång för totalförsvaret i allmänhet och Försvarsmakten i synnerhet. Totalförsvaret ska spegla den svenska befolkningens mångfald och behöver därmed i detta sammanhang representeras av en rad olika bakgrundsfaktorer.

Vår breda ansats avseende bakgrundsfaktorer kan också motiveras av att enstaka faktorer omöjliga kan förklara en enskild individs försvarsvilja. Varje människa är komplext sammansatt och kan förknippas med en rad olika egenskaper och erfarenheter. En norrlänning är ju inte bara norrlänning utan kanske också kvinna, 35-åring, villaägare, högutbildad, medelinkomsttagare, egenföretagare, utlandsfödd och så vidare – det vill säga en rad faktorer med möjlig betydelse för försvarsviljan.

Det ska i sammanhanget understrykas att studiens statistiska analyser handlar om eventuella skillnader mellan grupper som kan härledas ur bakgrundsfaktorerna, inte om skillnadernas orsaker. När vi identifierar statistiskt signifikanta skillnader mellan olika grupper så innebär det alltså *inte* att vi bevisar orsakssamband, eller kausalitet, mellan en viss bakgrundsfaktor och försvarsviljan. Om exempelvis respondenter boende i norra Sverige skulle uppvisa en starkare understödjande försvarsvilja jämfört med respondenter från södra Sverige så betyder det inte att det enbart är den geografiska faktorn som avgör försvarsviljan.

De statistiska metoder som används i studien har alltså att göra med skillnader mellan grupper – *inte* kausala orsakssamband. För att belysa dessa skillnader har två olika typer av analyser genomförts – chi2-tester och z-tester. Med hjälp av chi2-testet har vi undersökt om det kan antas råda ett samband mellan en viss bakgrundsfaktor (exempelvis ålder) och en viss försvarsviljeyttring (exempelvis den allmänna försvarsviljan). I vårt urval (några tusen personer) kan vi se skillnader i allmän försvarsvilja mellan olika åldersgrupper – men kan vi också anta att det föreligger skillnader mellan olika åldersgrupper i populationen i stort (flera miljoner personer)? Chi2-testet svarar ja eller nej på denna fråga, men säger ingenting om styrkan på sambandet. Inte heller säger chi2-testet någonting om det föreligger skillnader mellan en viss grupp (exempelvis 18-29-åringar) och en viss annan grupp (exempelvis 50-69-åringar).

När vi velat undersöka sådana skillnader, mellan enstaka grupper, har vi använt oss av z-testet. Med hjälp av z-testet har vi alltså undersökt om de skillnader som i vårt urval kan iaktas mellan olika grupper (exempelvis 18-29-åringar i relation till 50-69-åringar) är statistiskt signifikanta, alltså om de också kan antas gälla inom populationen i stort.

För att kunna göra uttalanden om enskilda bakgrundsfaktorerens betydelse i förhållande till andra bakgrundsfaktorer, dvs. undersöka kausalitet, skulle jämförelserna som vi har gjort (bivariata analyser) behöva kompletteras med så kallade multivariata analyser, där flera bakgrundsfaktorer inkluderas och antingen analyseras stegvis eller samtidigt avseende hur de isolerat påverkar försvarsviljan. Men givet datamaterialets karaktär och uppdelning, i vår undersökning, har vi inte kunnat genomföra den typen av analyser med statistiskt meningsfulla resultat.¹¹

¹¹ Se utförligare motivering i rapportens metodbilaga.

I detta specifika avseende kan en bakgrundsfaktor ha betydelse – alltså såtillvida att det råder ett statistiskt signifikant samband mellan bakgrundsfaktorn och en viss försvarsviljeuttryckning. Det behöver dock *inte* röra sig om orsakssamband. Så när vi, baserat på våra data och statistiska tester, skriver att något ”har betydelse” eller att ”det råder ett statistiskt signifikant samband” så innebär det *inte* att vi påvisat ett kausalt orsakssamband. Vad det betyder är endast att vi kan vara rimligt säkra på att skillnaderna som konstaterats är statistiskt signifikanta, oavsett om aktuell bakgrundsfaktor i sig är helt avgörande eller inte särskilt viktig eftersom den i det senare fallet beror av en kombination av många andra bakgrundsfaktorer. I anslutning till respektive avsnitt nedan för vi dock diskussioner och lägger fram hypoteser om bakgrundsfaktorernas betydelse i en mer kausal mening.

De statistiska testmetoderna (chi²-test och z-test) som använts beskrivs mer ingående i rapportens bilaga. I en särskild dataunderlagsrapport¹² presenteras samtliga för analyserna underliggande data. För information om hur enkätundersökningen genomfördes hänvisar vi till Wedebrand 2019, i vilken en tämligen utförlig metodbeskrivning ges.

Varje enkätundersökning drabbas dessvärre av svarsbortfall – så även denna enkät (se ovan). Med syfte att trots detta möjliggöra ett redovisande av resultat motsvarande hela populationen beräknades vid SCB särskilda vikter. Enkelt uttryckt syftade vikterna till att åstadkomma resultat som motsvarar de resultat som hade erhållits om bortfall av respondenter inte hade förekommit. I enkätrapporten (Wedebrand 2019), som redovisade genomsnittsuppfattningar avseende olika frågor för hela befolkningen, presenterades data med dessa vikter. När vi i föreliggande rapport i första hand fokuserar på skillnader i uppfattning mellan olika grupper har vi valt att använda oviktade data, främst eftersom skillnaden i relation till de viktade resultaten förefaller vara högst marginell. När vi i de återkommande diskussionsavsnitten, i kapitel 3, noterar små skillnader, som kanske heller inte alltid är statistiskt signifikanta, görs vid behov en avstämning mot viktade data för att kontrollera om de uppvisade (små) skillnaderna mellan olika grupper även föreligger där. Detta görs i syfte att ytterligare kvalitetssäkra resonemangen.

1.4 Enkätundersökningens begränsningar

Enkätresultaten kan inte utan vidare ses som en mätning av försvarsvilja enligt den definition som vi redovisat i avsnitt 1.2. Ett av skälen till detta är att enkätundersökningen genomfördes innan forskargruppen hade en tydlig uppfattning av begreppets innebörd. I efterhand kan vi ändå konstatera att frågorna avseende den personliga försvarsviljan på det hela taget hade sett likadana ut om vi hade genomfört undersökningen idag. Frågan om allmän försvarsvilja hade avgränsats mer tydligt. När det gäller den mer mångfacetterade understödjande försvarsviljan hade ett flertal ytterligare frågor ställts för att skapa en mer heltäckande bild, men de frågor som ändå ställdes hade i någon form kvarstått. I vissa avseenden kan därför enkäten anses mäta attityder som troligtvis – men inte nödvändigtvis – är uttryck av försvarsvilja såsom vi har definierat begreppet i den här rapporten.

Enkätundersökningen berör i flera avseenden hypotetiska situationer där det inte är helt enkelt för respondenterna att kunna sätta sig in i situationer som kriser och krig och inte minst att kunna bedöma hur de då skulle agera. Olika former av underliggande kulturell och politisk påverkan om vad som är det ”rätta svaret” kan styra hur man besvarar frågor om hypotetiska situationer. Detta kallas ibland för *hypothetical bias*, vilket bidrar med osäkerhet avseende om vi egentligen fått ”rätt” svar av respondenterna. Vidare kan man tänka sig att effekten av underliggande påverkan och vad individen egentligen vill spelar mindre roll i en skarp situation. När det sociala trycket att bidra med eget arbete eller andra uppoffringar blir tillräckligt stort så kan man anta att somliga kommer att bidra vare sig de vill eller inte. Dessutom finns det ju en pliktlagstiftning som inte tar hänsyn till individens vilja. Det

¹² Christoffer Wedebrand och Daniel K Jonsson 2021b. *Dataunderlag till rapport Svenskarnas försvarsvilja*. Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI Memo 7632.

sistnämnda kan vi dock bortse ifrån eftersom vår ambition är att spegla viljor och attityder snarare än potentiell bemanning.

Ett besläktat problem gäller respondenternas förutsättningar och förmåga att kunna föreställa sig vad det faktiskt innebär att ha olika roller inom totalförsvaret. Det gäller exempelvis innebörden av att anta en ”icke-stridande roll” i det civila försvaret. I enkäten fanns kortfattade beskrivningar av de olika totalförsvarsdelarna, t.ex. det civila försvaret, liksom exempel på olika roller, t.ex. arbeta med räddningsinsatser, men av utrymmesskäl var beskrivningarna tämligen begränsade. Somliga kanske bygger sina föreställningar om vad totalförsvaret är baserat på tidigare egna erfarenheter, exempelvis lumpen någon gång på 1900-talet, vilket kan ge en något skev bild som därmed påverkar svaren. Andra kanske har skapat sig en bild av totalförsvarsverksamhet via populärkultur såsom amerikanska krigsfilmer. Sammantaget medför respondenternas varierande totalförsvarskännedom en osäkerhet när aggregerade resultat presenteras. Dessutom är det ett faktum att somliga men långt ifrån alla roller i totalförsvaret kräver en viss fysisk kroppslig förmåga så därför kan man också anta att respondenterna i sina svar har vägt in vad *de tror sig klara av* snarare än renodlat svarat på vad *de vill*. Detta medför sammantaget ytterligare osäkerhet i en enkätundersökning som fokuserar på försvarsvilja.

Dessutom behöver det påpekas att de data vi i skrivande stund använder snart är tre år gamla. Våra respondenter fick enkäten under hösten 2018 och svaren kom in under vintern 2018-2019. De sammantagna resultaten publicerades i maj 2019. Hela processen låg därmed väl före såväl Coronapandemin som den intensifierade svenska försvars- och krisberedskapsdebatt som under 2020 föregick totalförsvarsinriktningsbeslutet den 15 december samma år. Vi tar för givet att de senaste årens händelser, i synnerhet pandemin, skulle ha haft en viss påverkan på enkätresultaten om vi hade gjort samma undersökning idag. Trots att alla i Sverige på olika vis har påverkats av Coronapandemin har olika grupper i samhället drabbats hårdare än andra, t.ex. av själva sjukdomen, arbetslöshet, en mer ansträngande arbetsituation (t.ex. inom sjukvård och äldreomsorg), ekonomiskt eller mentalt. Detta kan inom olika grupper ha medfört en förändrad syn på krisberedskap och totalförsvaret och därigenom indirekt också vissa attitydförändringar med koppling till försvarsviljan.

Vår sammantagna bedömning är ändå att pandemins effekter troligtvis inte har inneburit radikala omkastningar vad avser skillnader i försvarsvilja mellan olika grupper. Men som sagt, pandemins påverkan på människors attityder fångas inte upp i vår analys, vilket läsaren bör hålla i minnet. Hur externa kriser och följande krishantering kan påverka försvarsviljan är dock en intressant fråga för framtida forskning.

1.5 Läsanvisning

I kapitel 2 presenteras ett antal deskriptiva resultat från den ursprungliga redovisningen av enkätundersökningen, dvs. genomsnittsdata avseende de olika försvarsviljorna för hela befolkningen. Dessutom diskuteras ett antal andra exempel på attityder (baserat på frågor från enkäten) som skulle kunna betraktas som indirekta försvarsviljeyttringar.

I kapitel 3 undersöks skillnader mellan olika grupper för de tre olika försvarsviljetyperna. I separata avsnitt studeras eventuella skillnader i försvarsvilja avseende kvinnor och män, ålder, genomgången militär utbildning, inkomst, utbildning, sysselsättning, familje- och boendesituation, svenskfödda och utlandsfödda, samt geografiska bakgrundsfaktorer. Varje avsnitt följs av en uppsamlade diskussion.

I kapitel 4 diskuteras ett antal förekommande föreställningar om försvarsviljan inom policy och forskning. Detta görs med utgångspunkt från observationerna i kapitel 3 och syftet är att undersöka om våra resultat bekräftar eller tvärtom talar emot dessa föreställningar. Det handlar exempelvis om förtroendets och tillitens betydelse för försvarsviljan och om kopplingen mellan människors levnadsstandard och försvarsvilja.

Kapitel 5 utgör rapportens sammantagna slutsatser samt en diskussion om vägen framåt för policy och forskning om försvarsvilja.

2 Försvarsviljan sammantaget för hela befolkningen

I detta kapitel återges och kommenteras ett antal enkätfrågor och enkätsvar från den enkätundersökning som FOI genomförde tillsammans med SCB. Resultaten redovisas sammantaget för samtliga svarande (medan efterföljande kapitel tar fasta på skillnaderna mellan olika grupper). Där det är relevant gör vi jämförelser med resultat från MSB:s årligen återkommande opinionsundersökning *MSB Opinioner*, där snarlika frågor med anknytning till försvarsvilja har ställts. Mot slutet av kapitlet förs även en diskussion som lyfter fram ett antal svårkategoriserade eventuella, ibland något långsökta och endast möjligen indirekta, försvarsviljeyttringar, samt problematiserar kring den försvarsviljeindelning som har valts. Samtliga bakomliggande data till de diagram som presenteras i detta kapitel återfinns i enkätporten från 2019.¹³

2.1 Personlig försvarsvilja – villighet till handling för Sveriges försvar

Den personliga försvarsviljans praktiska betydelse kan betraktas utifrån flera perspektiv. Ett tämligen snävt men här ändå relevant perspektiv handlar om förutsättningarna för rekryteringen till de olika totalförsvarsverksamheterna, däribland Försvarsmaktens personalförsörjning i fredstid. Ett vidgat perspektiv, som omfattar hela totalförsvaret, adresserar även de breda folklagens vilja till deltagande och beredvillighet för eventuella uppoffringar för landet i händelse av kris eller krig. Ytterst omfattar detta senare perspektiv stora delar av samhället:

Under högsta beredskap är totalförsvaret all samhällsverksamhet som då skall bedrivas.¹⁴

När det gäller den personliga försvarsviljan bör det påpekas att enkätresultaten egentligen bara belyser individens tyckande om ett tänkbart framtida eget handlande, snarare än det faktiska handlandet. I vår enkät ställdes således ett antal frågor om respondenternas explicita villighet att delta i Sveriges försvar, vilket alltså har bäring på den personliga försvarsviljan. Dessa frågor inleddes med ett scenario:

Sverige har angripits militärt av ett annat land. Angriparen har förstört både militära anläggningar och civil bebyggelse och infrastruktur. Cyberattacker har riktats mot viktiga samhällsfunktioner. Angriparens soldater har landsatts på svensk mark vid vissa strategiskt viktiga platser. Utmaningarna för samhället är omfattande.¹⁵

Givet detta scenario ställdes följande frågor om det personliga deltagandet i totalförsvaret:¹⁶

Med fara för ditt eget liv, hur villig skulle du vara att i en stridande roll delta i Sveriges försvar? Exempelvis genom att tjänstgöra inom Försvarsmakten eller delta i en väpnad motståndsrörelse.

Med fara för ditt eget liv, hur villig skulle du vara att i en icke-stridande roll delta i Sveriges försvar? Exempelvis genom att arbeta med räddningsinsatser inom drabbade områden.

Utan fara för ditt eget liv, hur villig skulle du vara att i en icke-stridande roll delta i Sveriges försvar? Exempelvis genom att arbeta med sociala insatser inom icke-drabbade områden.

¹³ I enkätresultatrapporten Wedebrand 2019 användes viktade resultat för de grafiska presentationerna. I kapitel 3 i föreliggande rapport används oviktade data (se motivering i föregående kapitel). För att det ska gå att jämföra genomsnittsvärden i kapitel 2 med olika gruppers värden i kapitel 3 har även oviktade aggregerade data valts i kapitel 2. Det innebär att dessa värden skiljer sig något åt från de i enkätresultatrapportens huvuddel. De ursprungliga oviktade värdena återfinns dock i Bilaga 3 i samma rapport.

¹⁴ Lag (1992:1403) om totalförsvaret och höjd beredskap, 1 §.

¹⁵ Wedebrand 2019, s. 32.

¹⁶ Wedebrand 2019, s. 33-35.

Svarsalternativen var ”Mycket villig”, ”Ganska villig”, ”Inte särskilt villig” respektive ”Inte alls villig”. Som synes undersöktes respondenternas explicita villighet att delta i försvaret med variationer i bivillkoren om detta gällde en stridande roll eller inte, respektive om det förelåg fara för livet eller inte. Resultaten sammanfattas i diagrammet nedan:¹⁷

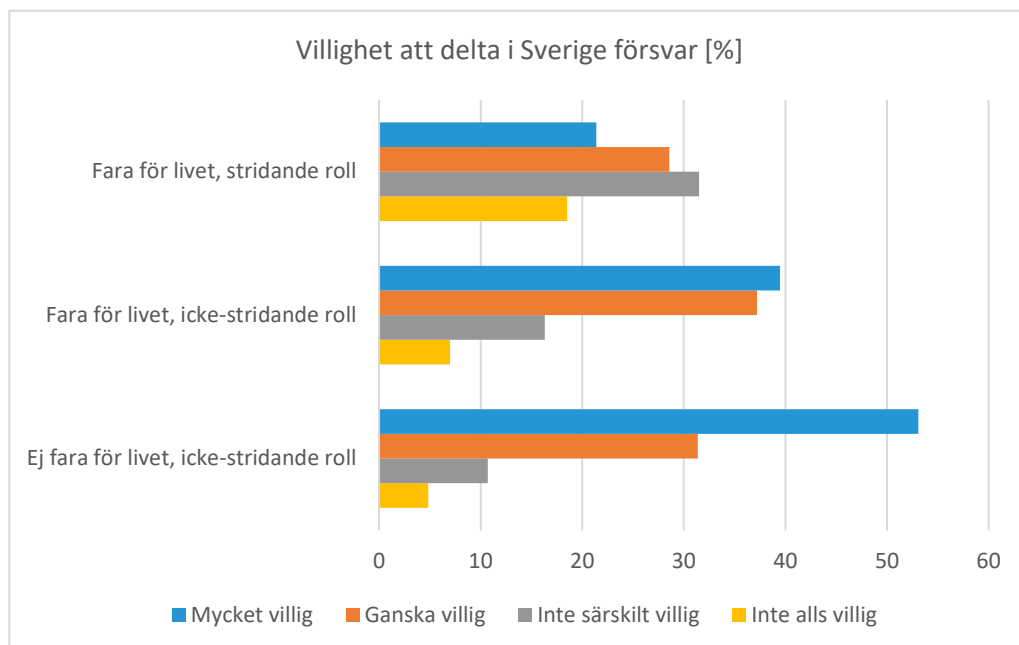

Diagram 1: Villighet att delta i Sveriges försvar.

Dessa resultat kan tas som en försiktig intäkt att den sammantagna svenska personliga försvarsviljan är tämligen god – åtminstone för de icke-stridande rollerna. När vi slår samman svarsalternativen ”mycket villig” med ”ganska villig” får vi för de olika frågorna följande andelar:

- Fara för livet, stridande roll: 49 %
- Fara för livet, icke-stridande roll: 77 %
- Ej fara för livet, icke-stridande roll: 84 %.

I MSB Opinioner ställs en besläktad fråga. Det bör dock noteras att den fråga som MSB ställer (sedan 2018) inte berör några specifika roller eller nämner något om eventuella faror utan är formulerad i mer allmänna termer:

Antag att Sverige anfalls. Är du då själv beredd att delta i olika uppgifter inom totalförsvaret (det civila eller det militära) utifrån din förmåga och dina färdigheter?¹⁸

På denna fråga i MSB:s undersökning svarade (2020) 50 % ”ja, absolut” och 32 % ”ja, kanske”.¹⁹ Detta överensstämmer mycket väl med våra resultat för den icke-stridande rollen utan fara för livet och någorlunda väl för den icke-stridande rollen med fara för livet – men inte med den stridande rollen.

¹⁷ Wedebrand 2019, s. 53-54 (viktade data s. 33-35).

¹⁸ MSB 2020a. *Opinioner 2020 – Allmänhetens syn på samhällsskydd, beredskap, säkerhetspolitik och försvar*, s. 104.

¹⁹ MSB 2020a, s. 104.

2.2 Allmän försvarsvilja – tyckande om Sveriges motstånd vid angrepp

Den allmänna försvarsviljan kan betraktas direkt och bokstavligen i form av den explicita åsikten att Sverige ska göra väpnat motstånd i en viss given konfliktsituation. Den fråga i enkätundersökningen som bäst kan belysa den allmänna försvarsviljan har sitt ursprung i den Mossbergiska utredningens opinionsundersökning från 1950-talet. I Mossbergiska utredningen²⁰ löd frågan som följer:

Antag att Sverige anfallas. Anser Ni att vi böra göra väpnat motstånd även om utgången för oss ter sig oviss?²¹

Även idag ställs samma fråga, om än på mer modern svenska, inom ramen för MSB:s återkommande opinionsundersökningar. Detta ger en unik möjlighet att följa mätningarna av den svenska allmänna försvarsviljan långt bakåt i historien. Åtminstone under de senaste 20 åren har resultaten varit tämligen stabila och legat omkring 70-80 %, avseende svaren ”ja, absolut” och ”ja, kanske” sammanslaget. Undersökningen för år 2020 landar på 70 %.²²

I vår enkätundersökning ville vi ge en något mer nyanserad bild av vad ett väpnat angrepp skulle kunna innebära. Istället för MSB:s allmänt hållna formulering ”antag att Sverige anfallas” använde vi därför det tidigare redovisade angreppsscenario (se föregående avsnitt) som utgångspunkt och formulerade därefter frågan som:

I ett sådant scenario, skulle du tycka att Sverige bör eller inte bör göra väpnat motstånd?²³

Svarsalternativen var ”Ja, Sverige bör absolut göra väpnat motstånd”, ”Ja, Sverige bör troligen göra väpnat motstånd”, ”Nej, det är tveksamt om Sverige bör göra väpnat motstånd” respektive ”Nej, Sverige bör absolut inte göra väpnat motstånd”. Sammantaget blev utfallet följande:²⁴

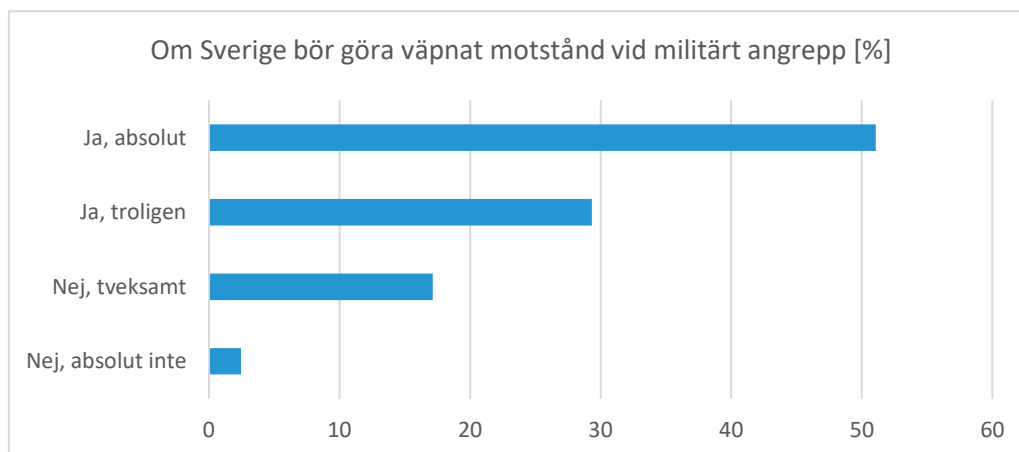

Diagram 2: Om Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp.

När vi summerar ”ja, absolut” och ”ja, troligen” så landar resultatet på cirka 80 %. Man kan konstatera att detta utgör en något större andel positiva jämfört med MSB:s undersökning (70 %). Senast MSB:s undersökning visade ett utslag kring 80 % positiva var 1999.²⁵ Det skulle kunna spekuleras i att MSB:s (och dess föregångares) frågebivillkor ”även om utgången för oss verkar oviss” har haft betydelse i detta sammanhang.

²⁰ Se mer om Mossbergiska utredningen i Wedebrand och Jonsson 2021, kap. 3.2.

²¹ SOU 1953:27. *Psykologiskt försvar: Betänkande avgivet av Kommittén för utredning om det psykologiska försvaret*, s. 210.

²² MSB 2020a, s. 103.

²³ Wedebrand 2019, s. 32.

²⁴ Wedebrand 2019, s. 53 (viktade data s. 32).

²⁵ MSB 2020a, s. 103.

2.3 Understödjande försvarsvilja

Den understödjande försvarsviljan, liksom de två andra typerna av försvarsvilja, kan omfatta både ett försvarsstödjande ”handlande” och ett ”tyckande”. Vad som i dessa beteenden och åsikter verkligen är ett utslag av försvarsvilja är svårt att komma åt i en enkel enkätundersökning. Detta kommer att diskuteras vidare i nästföljande avsnitt. Här lyfts några av de frågor som ställdes i enkätundersökningen som skulle kunna återspegla en understödjande försvarsvilja. En av dessa frågor var följande:

Tycker du att Sverige bör eller inte bör satsa mer offentliga medel på att förbättra beredskapen inför kriser och krig, även om det innebär höjda skatter eller att andra offentliga utgiftsområden nedprioriteras?²⁶

Det bör noteras att frågan avsåg ”beredskapen inför kriser och krig”, vilket är ett bredare anslag än hur vi definierar försvarsvilja, som förutsätter ett försvarsrelaterat syfte och därmed någon slags antagonism. Svartalternativen var:

- Ja, Sverige bör absolut satsa mer offentliga medel
- Ja, Sverige bör troligen satsa mer offentliga medel
- Nej, det är tveksamt om Sverige bör satsa mer offentliga medel
- Nej, Sverige bör absolut inte satsa mer offentliga medel
- Ingen åsikt.

Resultatet återges nedan:²⁷

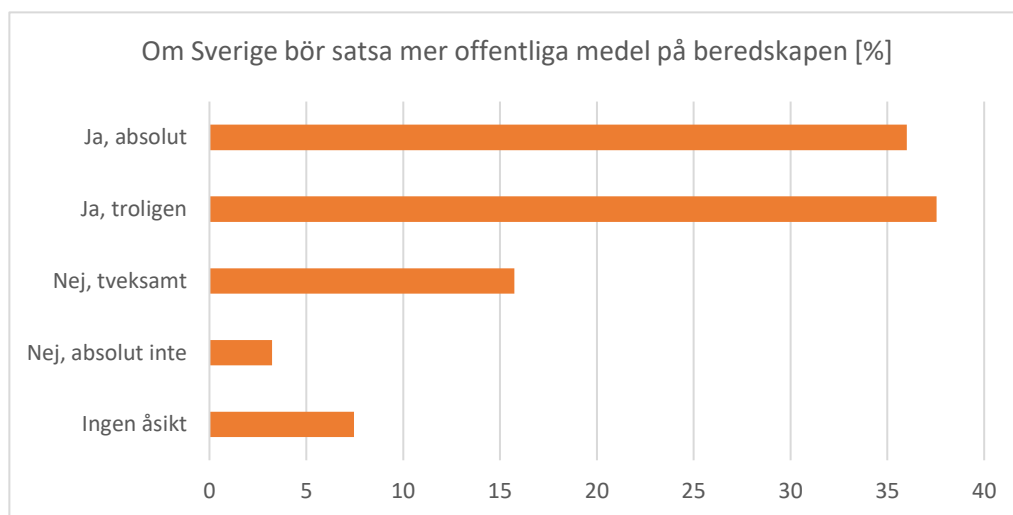

Diagram 3: Om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen.

Som vi tidigare har påpekat så speglar svaren människors attityder före såväl pandemin som den svenska försvars- och krisberedskapsdebatt som föregick totalförsvarsinriktningsbeslutet i slutet av 2020. Om andelen för ”ja, absolut” och ”ja, troligen” skulle vara mer än 72 % i dagsläget låter vi vara osagt men vi kan konstatera att de historiskt stora försvars- och beredskapssatsningarna i totalförsvarsbeslutet²⁸ förefaller ha ett folkligt stöd.

En besläktad men ändå inte helt synonym fråga ställs även inom ramen för MSB:s opinionsundersökning och den lyder: ”Tycker du att statsutgifterna för Sveriges militära försvar bör ökas, behållas oförändrade eller minskas?”. År 2020 ansåg 50 % att utgifterna skulle ökas, 26 % att de skulle behållas oförändrade och 8 % att de skulle minskas.²⁹

²⁶ Wedebrand 2019, s. 14.

²⁷ Wedebrand 2019, s. 50 (viktade data s. 14).

²⁸ Prop. 2020/21:30.

²⁹ MSB 2020a, s. 102.

En annan fråga som ställdes i enkätundersökningen som skulle kunna tänkas ge en fingerisning om den understödjande försvarsviljan berör den bedömda viktigheten av de olika totalförsvarsgrenarna. I vår enkät ställdes tre separata frågor enligt formen ”Hur viktigt tycker du att det är att Sverige har ett [militärt/civilt/psykologiskt] försvar?”³⁰ I anslutning till dessa frågor fanns också en kort informationstext om respektive gren. Svartalternativen var:

- Det är mycket viktigt
- Det är ganska viktigt
- Det är inte särskilt viktigt
- Det är inte alls viktigt.

Det sammantagna resultatet såg ut som följer:³¹

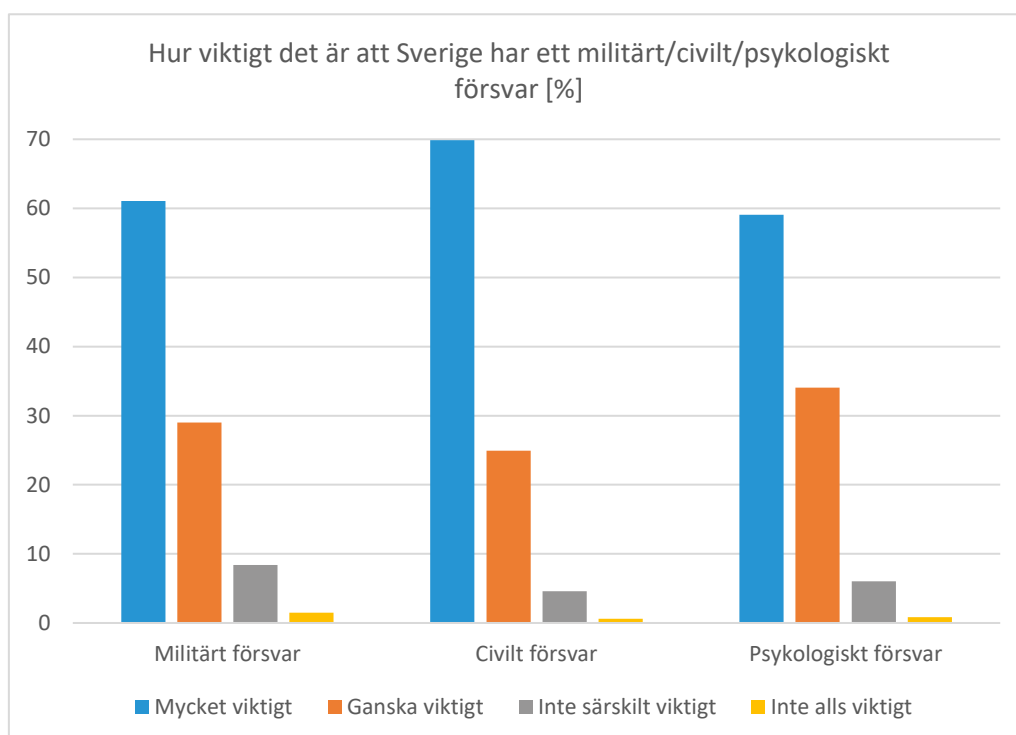

Diagram 4: Hur viktigt det är att Sverige har ett militärt/civilt/psykologiskt försvar.

Man kan naturligtvis diskutera om inte det psykologiska försvaret ska betraktas som en del av det civila försvaret, eller kanske som en överbyggande funktion som berör såväl totalförsvarets militära som civila delar. Oavsett vilket är det dock otvivelaktigt så att samtliga grenar utgör centrala komponenter i totalförsvaret och att åsikter om dessa därför kan anses ha en försvarsviljekoppling – som vi här alltså ser som understödjande.

MSB ställer en motsvarande fråga i sin opinionsundersökning, dock relaterat till det militära försvaret specifikt: ”Tycker du att Sverige bör ha ett militärt försvar?”. Svaren ligger i linje med vårt resultat.³²

³⁰ Wedebrand 2019, s. 15-17.

³¹ Wedebrand 2019, s. 50-51 (viktade data s. 15-17).

³² I MSB 2020a (s. 87) anges att 92 % anser att Sverige bör ha ett militärt försvar – att jämföra med 90 % som anser att det mycket/ganska viktigt (alltså sammantaget) med ett militärt försvar i vår undersökning.

2.4 Diskussion: annat tyckande och handlande som indirekta försvarsviljeyttringar?

Det är inte helt enkelt att skarpt avgränsa de olika försvarsviljetyperna från varandra. Den tämligen snäva förståelse som vi har valt avseende den personliga försvarsviljan (benägenheten att ställa upp som personlig resurs inom totalförsvaret) och den allmänna försvarsviljan (om Sverige ska göra motstånd vid statlig antagonism) gör det frestande att betrakta allt ”övrigt” försvarsviljerelaterat som liktydigt med understödjande försvarsvilja. Det finns dock ett antal gränsdragningsproblem som är värda att diskutera.

För det första kan man hävda att även kollektiva uppoffringar har en implikation på det personliga (eller individuella) planet. Om vi exempelvis tar frågan ”Bör Sverige satsa mer offentliga medel på beredskapen” så innebär ju ett jakande svar också en indirekt individuell uppoffring i form av ökat skatteuttag eller att andra samhällstjänster som en viss individ nyttjar nedprioriteras eller beläggs med högre avgifter. Gränsdragningen är således inte självklar – det allmänna och kollektiva är ofta också personligt.

För det andra är det inte självklart att alla handlingar som bidrar till Sveriges försvar eller försvarsförmåga också motiveras av en vilja att bidra på sådant sätt. Det gäller till exempel handlingen att gå till sitt jobb precis som vanligt. Det är inte helt självklart att detta alltid är ett uttryck av ”personlig försvarsvilja”. För även om man går till sitt samhällsviktiga jobb och gör det man ska – vilket bidrar till svensk försvarsförmåga – så kanske man främst gör det för att man vill ha sin månadslön. I så fall saknas det för försvarsviljan erforderliga syftet.

På samma tema uppstår även vissa andra tolkningssvårigheter när tänkbara personliga försvarsviljeyttringar i termer av individers handlande och tyckande (särskilt i fredstid) ska analyseras. Exempelvis löd en fråga i enkätundersökningen:

Hur rimligt tycker du att det är att var och en efter förmåga har ett personligt ansvar för att kunna klara sig själv en tid vid kriser och krig?³³

På den frågan svarade 48 % att ”det är mycket rimligt” och 43 % att ”det är ganska rimligt”. Detta skulle kunna tolkas som en mycket stark försvarsviljeyttring i termer av att i svåra tider inte vara samhället till last i onödan och därmed bidra till att dränera försvarsförmågan – helt i linje med såväl Försvarsberedningens som regeringens ståndpunkt:

[...] den enskilde individen ska ha beredskap för att klara sin egen försörjning och omsorg under en vecka utan stöd från det offentliga [...] för att solidariskt ta ansvar för att de som bäst behöver hjälp från det offentliga vid en allvarlig händelse kan få den hjälpen.³⁴

Men vi har egentligen ingen aning om varför drygt 90 % tycker det är rimligt med ett personligt ansvar vid kris och krig. Det kan visserligen vara en försvarsviljeyttring, enligt ovan, men lika väl en ståndpunkt som vilar på en pessimistisk bedömning att samhället inte har någon vidare förmåga att hjälpa befolkningen i kris och krig och att var och en därmed får klara sig själv. Svaren skulle också kunna tolkas såsom vilande på en mer allmän nyliberal ideologisk ståndpunkt, dvs. att detta inte bara handlar om ansvar under kris och krig utan i största allmänhet om bejakandet av individuell självständighet och frihet samt en önskan om en minimal stat. Men som sagt, vi vet egentligen inte och kan därför inte se detta som ett otvetydigt utslag av försvarsvilja – även om det förstås skulle kunna vara just det.

Det personliga ansvaret i kris och krig är för övrigt en mycket central fråga som genomsyrar förutsättningarna för den svenska totalförsvarsplaneringen, i synnerhet de civila delar som berör värnandet av civilbefolkningen. Det finns inte något självklart svar på hur bördan bör fördelas mellan myndigheterna och allmänheten (och andra aktörer). Detta gör att vi i några

³³ Wedebrand 2019, s. 26.

³⁴ Prop. 2020/21:30, s. 134.

enstaka sammanhang i resultatgenomgången för olika grupper längre fram i rapporten särskilt lyfter frågan om personligt ansvar för att nyansera vissa resonemang. Frågan måste dock tolkas mycket försiktigt och inte i första hand som ett uttryck av försvarsvilja.

Andra potentiella uttryck av försvarsvilja skulle kunna ha att göra med enskilda individers förberedelser för kris och krig, dvs. olika former av hemberedskap och så kallad prepping, samt vilka informationskällor man skulle lita på i en krissituation. Vi ställde ett antal frågor om detta i enkätundersökningen men med motsvarande resonemang som ovan så vet vi inte hur svaren ska tolkas – om det rör sig om försvarsvilja eller inte. Man kan dock ha i åtanke att handlandets bevekelsegrunder ofta inte spelar så stor roll med avseende på den samhällseliga effekten av ett visst beteende – som kan grundas i en försvarsvilja specifikt men även i någon helt annan viljeinriktning. Om vi tar prepping och andra förberedelser som exempel så visar vår undersökning bland annat följande:³⁵

- 22 % uppger sig ha vidtagit särskilda förberedande åtgärder för kris och krig
- 18 % bedömer sig ha dricksvatten för längre än en vecka
- 36 % bedömer sig ha mat för längre än en vecka
- 16 % tror sig hålla värmen mycket väl inomhus (trots 15 minusgrader utomhus)

Det kan vara så att ingen av våra preppande respondenter har vidtagit dessa åtgärder som en följd av deras försvarsvilja – kanske bryr de sig varken om kriget eller samhället utan är egoister som inte vill dela med sig. Alternativt är deras prepping bara en spännande nördhobby, eller så har man av estetiska och/eller praktiska skäl valt en livsstil med vedeldning, gårdspump och viltkött i frysboxen. Alldeles oavsett bevekelsegrunder får dock de vidtagna åtgärderna en indirekt försvarsstödjande effekt eftersom dessa individer inte kommer att behöva belasta ett ansträngt samhällsmaskineri i lika hög grad som de människor som inte har vidtagit några åtgärder. Detta sätter fingret på behovet av att nyansera betydelsen och förståelsen av försvarsviljan i relation till ett försvarsstödjande handlande och tyckande.³⁶ Om målet är att stärka Sveriges försvarsförmåga så kan det förvisso antas vara viktigt att också stärka försvarsviljan, men även andra åtgärder kan bidra till denna förmåga.

I enkäten ställdes också några frågor om förtroende och tillit som skulle kunna ha viss anknytning till försvarsvilja. Försvarsberedningen skriver exempelvis följande:

Ett samhälle som håller ihop, med förtroende för statsledning och myndigheter samt tillit människor emellan är också viktiga faktorer för att kunna motstå påverkan och säkerställa försvarsviljan.³⁷

Redan i fredstid kan en motståndare använda påverkanskampanjer genom att söka efter och angripa svaga punkter och försöka undergräva förtroendet för samhällets institutioner och därmed ytterst samhällets samlade försvarsvilja.³⁸

I vår enkätundersökning berördes temat förtroende och tillit på några olika sätt. Det handlade bland annat om frågor gällande varifrån respondenten vid en inträffad kris i första hand skulle söka hjälp. Knappt en tredjedel svarade ”släkt och vänner som bor i trakten” och ungefär lika många svarade ”kommunen eller annan offentlig institution”.³⁹

Det är långt ifrån klart om dessa svar överhuvudtaget kan ses som uttryck av förtroende. Kanske har det snarare att göra med en förväntad förmåga att avhjälpa ens nöd än med förtroende. Om det ändå skulle vara en fråga om förtroende så är tolkningen ändå inte enkel att göra. Frågan handlar om var man ”i första hand” skulle söka hjälp, så av praktiska närhetsskäl vänder man sig kanske initialt till grannen snarare än till en offentlig institution – även om man har väldigt stort förtroende för denna institution. Med andra ord kan resultaten betraktas ur olika perspektiv.

³⁵ För fullständiga frågor och svar, se Wedebrand 2019, s. 23, 27-29 (oviktade data s. 51-52).

³⁶ Se Wedebrand och Jonsson 2021a, kap. 5, samt Christoffer Wedebrand och Bengt Johansson 2020.

Allmänhetens försvarsvilja. Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift. Nr 2/2020, s. 20-23

³⁷ Försvarsberedningen 2017, s. 45.

³⁸ Försvarsberedningen 2017, s. 107.

³⁹ Wedebrand 2019, s. 53 (viktade data s. 30).

En nära relaterad fråga i enkäten berörde varifrån man tror att hjälpen i första hand skulle komma i samband med nationell resursbrist (på livsmedel, läkemedel, drivmedel etc.). Det vill säga, till skillnad från ovanstående fråga inte varifrån man personligen skulle söka hjälp i en given krissituation utan varifrån hjälp i första hand förväntas komma vid en underförstådd mer utdragen bristsituation. Svenska offentliga institutioner blev här den andelsmässigt största svarkategorin (36 %), följd av ”internationell stödsats” (26 %).⁴⁰

Inte heller här är tolkningen på något sätt given. Respondenterna tror visserligen mest på den svenska staten, kommuner och myndigheter i första hand men möjligen kan det ses som anmärkningsvärt att förtroendet för andra länders regeringar att göra insatser för Sveriges befolkning inte ligger särskilt långt efter.

En besläktad förtroendefråga vi ställde i enkätundersökningen, med eventuell beröring till försvarsviljan, var vilken informationskälla man skulle lita på mest i samband med en kris. Tilliten till särskilda meddelanden från offentliga institutioner var hög (55 %) och så även till nyhetsrapportering från public service (35 %).⁴¹

En annan typ av förtroendefråga handlade om den förmodade samhälleliga beredskapen för olika typer av kriser eller oönskade händelser. Nedan redogörs för de andelar som antog att Sverige har ”mycket god” eller ”ganska god” beredskap för olika händelser:

Diagram 5: Förmodad samhällelig beredskap (mycket/ganska god beredskap).

⁴⁰ För fullständig fråga, svarsalternativ och svar, se Wedebrand 2019, s. 36 (oviktade data s. 54).

⁴¹ För fullständig fråga, inledande scenario, svarsalternativ och svar, se Wedebrand 2019, s. 31 (oviktade data s. 53).

I detta sammanhang bör det återigen poängteras att resultaten är från före Coronapandemin. En inträffad kris av något slag kan antas påverka förtroendet för beredskapen inför just denna specifika kris, men kanske även andra kriser. Exempelvis kan man i MSB Opinioner se att i februari-mars 2020 trodde 39 % att en omfattande epidemi skulle kunna drabba Sverige inom fem år. Motsvarande andel när man ställde samma fråga i juli-augusti samma år var 64 % men även uppfattningen om andra länders solidaritet med Sverige i olika krissituationer förändrades – inte minst om landet skulle drabbas av en pandemi. I februari-mars 2020 trodde 65 % på hjälp från andra länder vid en omfattande epidemi medan endast 43 % trodde på detta i juli-augusti samma år.⁴²

Om förtroendet för samhällets offentliga institutioners beredskapsförmåga verkligen är en aspekt som samvarierar med försvarsviljan så borde den uppfattade beredskapen åtminstone på ett indirekt sätt kunna påverka försvarsviljan. Vi kommer längre fram i rapporten att undersöka om det finns något samband mellan den förmodade beredskapen för ett militärt angrepp och olika försvarsviljetyper. Omvänt finns det också en möjlighet att försvarsviljan i sig påverkar förtroendet för beredskapen.

I samband med frågan om den förmodade beredskapen ställde vi också frågor om respondenternas upplevda oro inför motsvarande händelser. Denna upplevda oro skulle kunna utgöra en indirekt förtroendeindikator – man kan givetvis vara orolig för en viss händelse i sig men också känna oro för hur samhället skulle kunna klara av att hantera den. 29 % av respondenterna svarade att de var mycket eller ganska oroade för ett militärt angrepp (se oro för övriga händelser i enkätresultatrapporten⁴³).

I följande kapitel kommer vi framför allt att redogöra för och diskutera kring de resultat som på ett mer tydligt sätt har att göra med de personliga, allmänna och understödjande försvarsviljetrytningarna. I några enstaka fall kommer vi dock att komplettera våra resonemang med observationer som berör de eventuella indirekta indikatorer som har diskuterats i detta avsnitt.

⁴² MSB 2020b. *Opinioner 2020 – Om allmänhetens syn på samhällsskydd och beredskap (MSB Opinioner uppföljning juli-augusti 2020)*, s. 27.

⁴³ Wedebrand 2019, s. 13.

3 Försvarsvilja inom olika grupper

I detta kapitel presenteras och diskuteras eventuella skillnader mellan olika grupper med avseende på den personliga, allmänna respektive understödjande försvarsviljan. De bakgrundsfaktorer som vi går igenom är respondenternas kön,⁴⁴ ålder, eventuell genomgången militär grundutbildning, inkomst, utbildning, sysselsättning, familje- och boendesituation, härkomst (svensk/utländsk) samt vissa geografiska bakgrundsfaktorer. Kapitlet utgör inte en fullständig resultatredovisning, dvs. omfattar inte samtliga ställda frågor för respektive bakgrundsfaktor. Förutom att en sådan redovisning skulle spränga ramarna för rapporten vore det också en dödande tråkig läsning.⁴⁵ I slutet av respektive avsnitt förs en diskussion om hur olika bakgrundsfaktorer skulle kunna ha (eller sakna) betydelse för försvarsvilja.

3.1 Kvinnor och män

Ett ändamålsenligt totalförsvar som omfattar i princip hela samhället har inte råd att inte nyttja kompetensen och utvecklingspotentialen i hela Sveriges befolkning, dvs. både kvinnor och män. I linje med detta arbetar Försvarsmakten aktivt med att öka antalet kvinnor på alla nivåer inom organisationen och även regeringen fastslår att:

Jämställdhet i Försvarsmaktens personalsammansättning bidrar till det militära försvarets legitimitet, trovärdighet och folkförankring. [...] Totalförsvarsplikten och skyldigheten att genomgå mönstring och fullgöra grundutbildning med värnplikt omfattar både kvinnor och män [...].⁴⁶

Personlig försvarsvilja

Enkätens frågor om den personliga försvarsviljan var uppdelade på stridande respektive icke-stridande roller, där den sistnämnda även delades upp i dimensionerna fara för livet respektive ej fara för livet. Svartalternativen var ”mycket villig”, ”ganska villig”, ”inte särskilt villig” och ”inte alls villig”. Nedan sammanfattas resultaten för dem som svarat ”mycket villig” och ”ganska villig”:

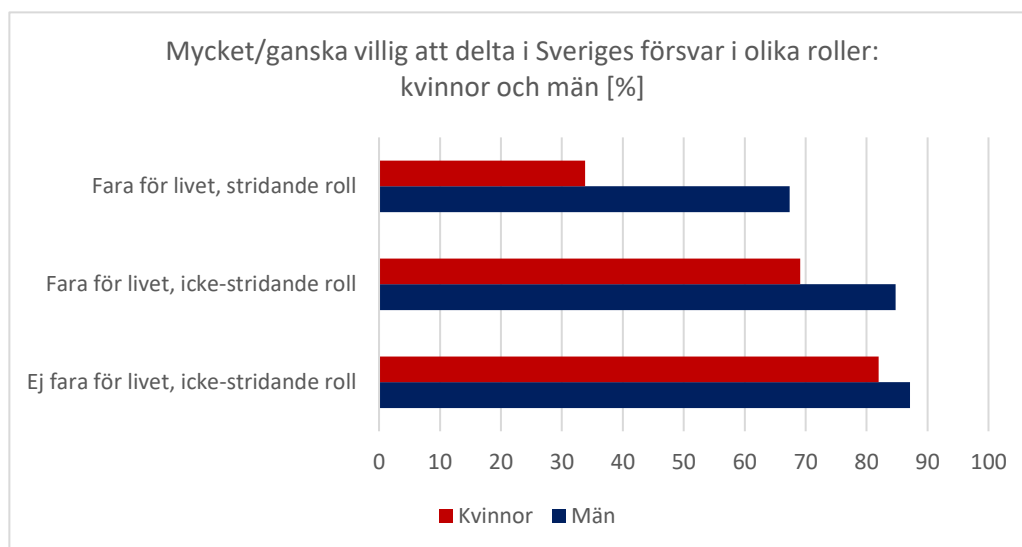

Diagram 6: Mycket/ganska villig att delta i Sveriges försvar i olika roller: kvinnor och män.

Den personliga försvarsviljan förefaller vara starkare bland män än bland kvinnor i samtliga roller. Mest skillnad ses i kategorin stridande roll med fara för livet medan skillnaden mellan

⁴⁴ I meningen juridiskt kön, enligt SCB:s registeruppgifter.

⁴⁵ Se följande publikation för en sådan heltäckande redovisning: Wedebrand och Jonsson 2021b.

⁴⁶ Prop. 2020/21:30, s. 112.

kvinnor och män minskar något avseende de icke-stridande rollerna. Om det inte råder fara för livet är skillnaden inte särskilt stor men ändå klart statistiskt signifikant.⁴⁷

Även i MSB Opinioner redovisas en skillnad mellan kvinnor och män avseende personlig försvarsvilja (MSB använder dock inte detta begrepp). Skillnaden är inte lika markant som i vår undersökning, vilket skulle kunna bero på att MSB:s fråga är formulerad i mer allmänna termer – ”uppgifter inom totalförsvaret (det civila eller militära)” – och inte som våra frågor särskiljer mellan stridande och icke-stridande befattningar.⁴⁸ Som visades i föregående kapitel ställs inte heller MSB:s fråga med bivillkoren att det föreligger fara för livet (eller inte), vilket också skulle kunna förklara skillnaderna i resultat mellan undersökningarna.

Den skillnad vi ser mellan kvinnor och män (i ovanstående diagram) bekräftas dessutom när vi separat studerar dem som har svarat ”inte alls villig”. Vidare kan det också vara intressant att redovisa något mer högupplösta svar som särskilt tar fasta på de ”mycket villiga”.

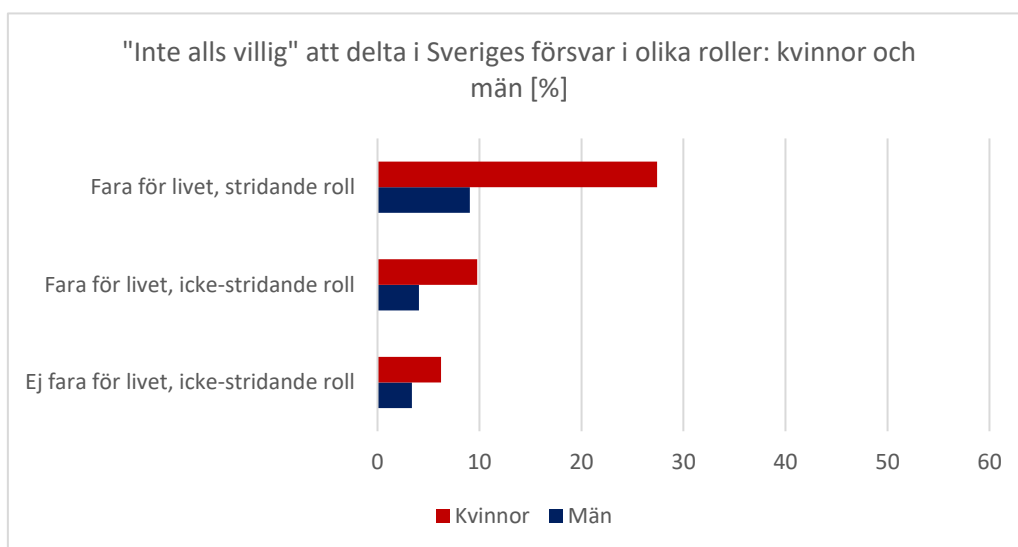

Diagram 7: "Inte alls villig" att delta i Sveriges försvar i olika roller: kvinnor och män.⁴⁹

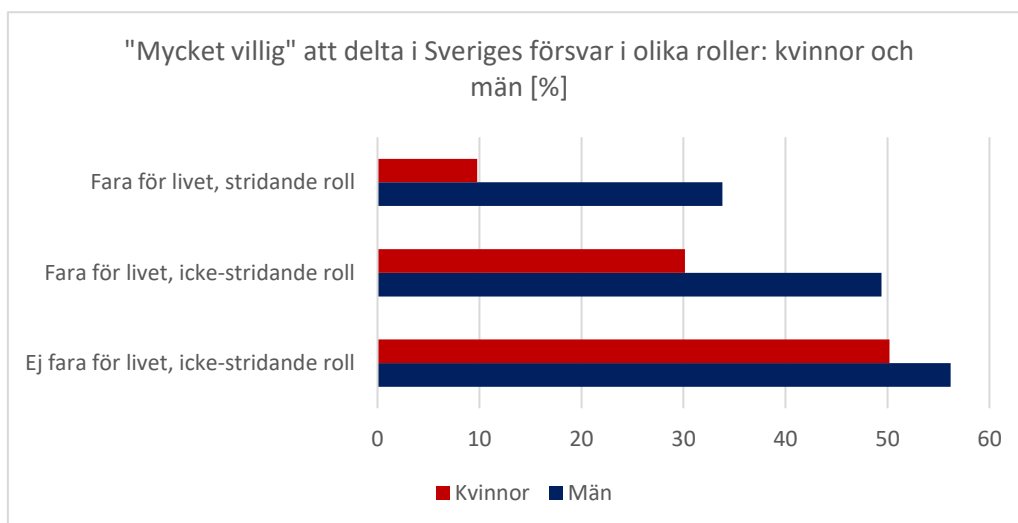

Diagram 8: "Mycket villig" att delta i Sveriges försvar i olika roller: kvinnor och män.⁵⁰

⁴⁷ P = 0,0012.

⁴⁸ MSB 2020a, s. 104: "Män är i större utsträckning positiva till att delta inom totalförsvaret, 85 % jämfört med kvinnor, 78 %".

⁴⁹ P = 0,0024 för den minsta noterade skillnaden (ej fara för livet, icke-stridande roll).

⁵⁰ P = 0,006 för den minsta noterade skillnaden (ej fara för livet, icke-stridande roll).

Allmän försvarsvilja

Även i den fråga som adresserar den allmänna försvarsviljan – om Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp – kan vi iaktta vissa skillnader mellan kvinnor och män:

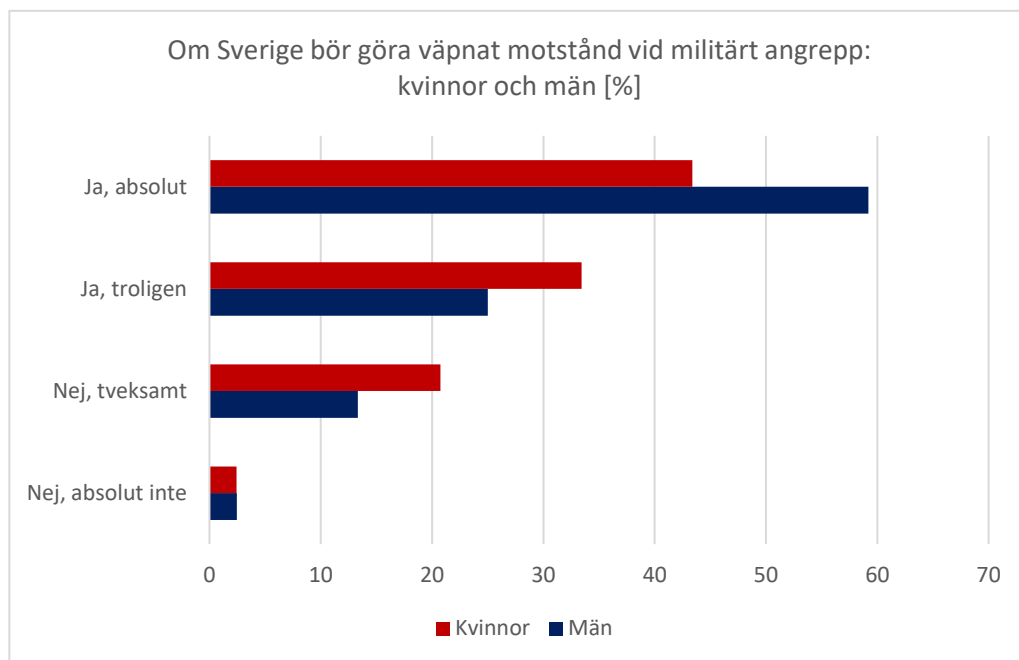

Diagram 9: Om Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp: kvinnor och män.

För svaret ”ja, absolut” är skillnaden som störst: 59 % av männen och 43 % av kvinnorna svarade ”ja, absolut”. När vi slår samman svaren ”ja, absolut” med ”ja, troligen” blir skillnaden något mindre; 84 % för männen och 77 % för kvinnorna. Likväl är skillnaden i detta senare fall statistiskt signifikant.⁵¹

Resultatet för den besläktade frågan i MSB:s opinionsundersökning – ”Antag att Sverige anfalls. Tycker du att vi bör göra väpnat motstånd även om utgången för oss verkar oviss?” – uppvisar större skillnader mellan kvinnor och män. 79 % av männen svarade där ”ja, absolut” eller ”ja, kanske”, att jämföra med 60 % av kvinnorna. Det bör dock noteras att i MSB:s undersökning fanns även svarsalternativet ”ingen åsikt”, vilket valdes av 15 % av kvinnorna men bara 5 % av männen.⁵² I vår undersökning hade vi inte ”ingen åsikt” som valbart alternativ för just denna motsvarande fråga. Vi kan ändå konstatera skillnader mellan kvinnor och män avseende den allmänna försvarsviljan men de är något mindre än skillnaderna vi såg för den personliga försvarsviljan.

⁵¹ $P < 0,0001$.

⁵² MSB 2020a, s. 103.

Understödjande försvarsvilja

När det handlar om den understödjande försvarsviljan verkar skillnaderna mellan kvinnor och män minska ytterligare. Vi börjar med frågan om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen inför kriser och krig:

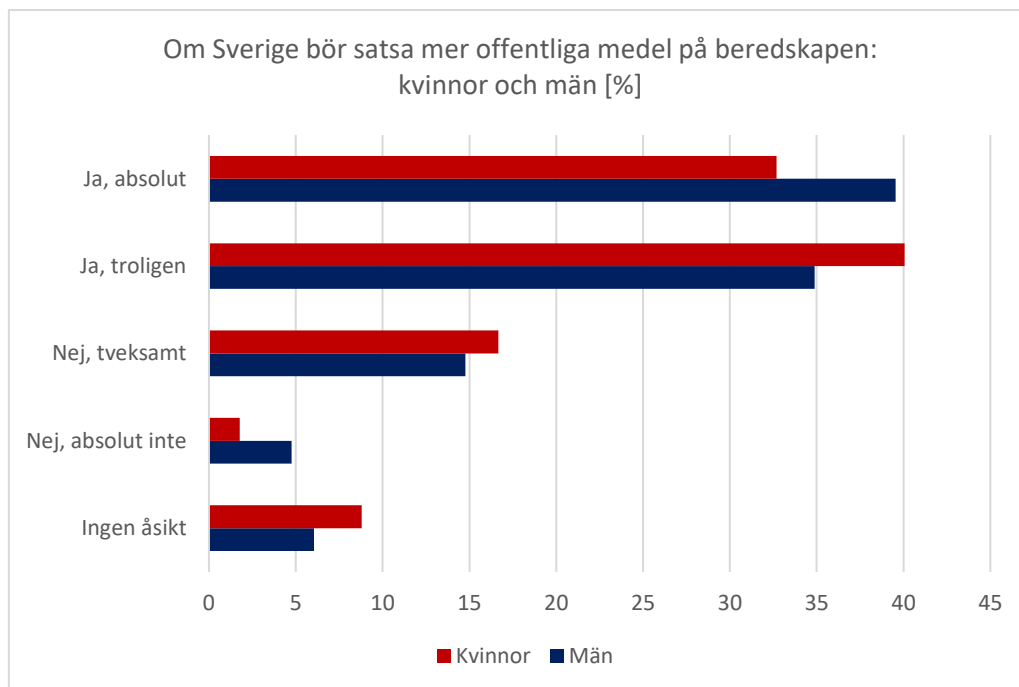

Diagram 10: Om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen: kvinnor och män.

Vid en första anblick förefaller männen vara något mer positiva än kvinnorna: 40 % av männen och 33 % av kvinnorna svarade ”ja, absolut”. Detta ligger i linje med svaren på den besläktade frågan i MSB:s opinionsundersökning: ”Tycker du att statsutgifterna för Sveriges militära försvar bör ökas, behållas oförändrade eller minskas?”. Där är männen i högre grad än kvinnorna för ökade utgifter, 56 % av männen jämfört med 44 % av kvinnorna.⁵³ Men när vi i vår undersökning slår samman svaren ”ja, absolut” med ”ja, troligen” eliminerar i princip skillnaden mellan kvinnor och män. Notera dock att andelen män som har svarat ”nej, absolut inte” är betydligt större (5 %) än motsvarande för kvinnor (2 %). Det är också värt att notera att fler kvinnor än män i detta sammanhang väljer att ha ”ingen åsikt”.

Vad gäller de andra frågor som vi har valt för att mäta den understödjande försvarsviljan – hur viktigt det anses vara att Sverige har ett militärt, civilt respektive psykologiskt försvar så förefaller kvinnor tycka att det är något mer viktigt än männen (”mycket viktigt” och ”ganska viktigt” sammanslaget):

⁵³ MSB 2020a, s. 102.

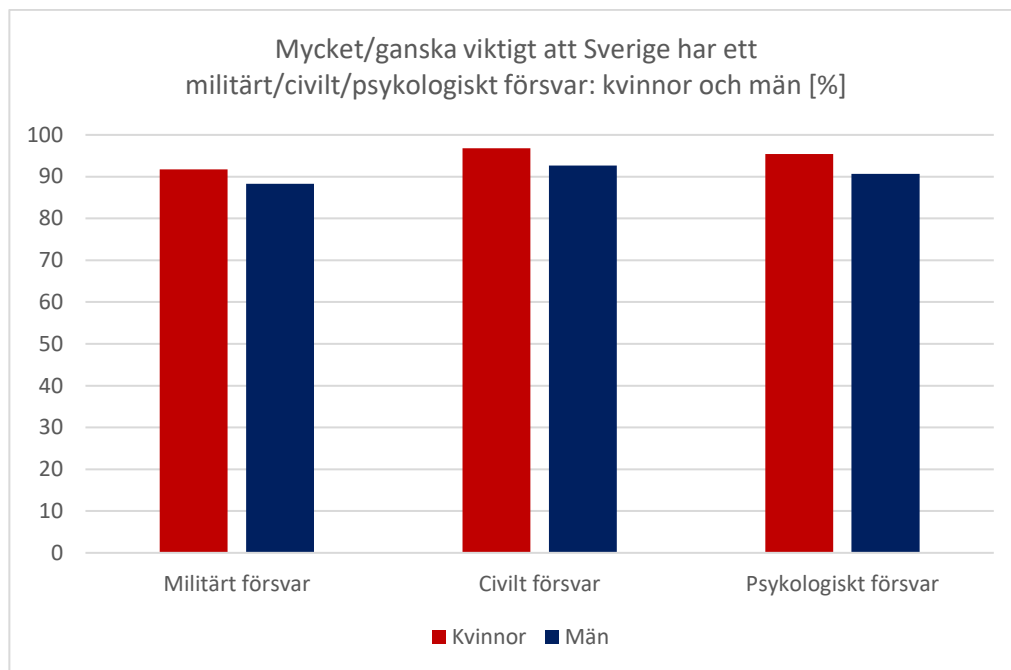

Diagram 11: Mycket/ganska viktigt att Sverige har ett militärt/civilt/psykologiskt försvar: kvinnor och män.⁵⁴

Sammanfattningsvis – uppsamlade diskussion och komplettering

Vi konstaterar att det verkar finnas en skillnad mellan mäns och kvinnors personliga försvarsvilja för i synnerhet rollerna som innebär fara för det egna livet. När det gäller de allmänna och understödjande försvarsviljeyttringarna är skillnaderna mellan kvinnor och män inte lika tydliga. Man kan dock notera att männen i flera exempel framträder som mer benägna att välja ytterlighetsalternativet när de svarar, dvs. ”mycket viktigt”, ”mycket rimligt”, ”ja, absolut” eller ”nej, absolut inte” medan kvinnorna i högre grad föredrar svar som ”ganska” och ”troligen”. Skillnaderna mellan kvinnor och män jämnar därför ofta ut sig när de positiva respektive negativa svarskategorierna för allmän och understödjande försvarsvilja slås samman. Man skulle kunna spekulera i om män i högre grad är benägna att vara tvärsäkra i sina åsikter när de, så att säga, väl ”valt sida”. Samtidigt skulle resultaten kunna tolkas mer bokstavligt – som att män i vissa avseenden faktiskt har en starkare försvarsvilja.

Vad gäller skillnaden i personlig försvarsvilja kan det vara av intresse att vidare undersöka om detta skulle kunna ha något att göra med synen på personligt ansvar eller inte. Vi kompletterar därför med att studera frågan om hur rimligt man anser att det är med ett personligt ansvar vid kris och krig. Andelen män som där svarar att det är ”mycket rimligt” är visserligen större men skillnaden minskar betydligt när man slår samman svars-kategorin med ”ganska rimligt”. Då hamnar männen på 92 % medan kvinnornas andel blir 89 %. Även om skillnaden är statistiskt signifikant⁵⁵ är den ändå inte särskilt stor och därmed torde inte de skillnaderna mellan kvinnor och män avseende personliga försvarsviljeyttringar kunna förklaras med någon slags generell skillnad för hur kvinnor respektive män ser på personligt ansvar och egna uppföringar.

⁵⁴ Vid avstämning mot viktade data (Wedebbrand och Jonsson 2021b) kvarstår också grovt sett skillnaderna som illustreras i diagrammet. Skillnaderna är också statistiskt signifikanta: Militärt försvar: $p = 0,0075$; civilt försvar: $p < 0,0001$; psykologiskt försvar: $p < 0,0001$.

⁵⁵ $P = 0,030$. En avstämning mot viktade data (Wedebbrand och Jonsson 2021b) ger också vid handen att skillnaden kvarstår men minskar något (90 % för män, 88 % för kvinnor).

3.2 Ålder

Människors ålder kan vara relevant för totalförsvaret på olika sätt. Exempelvis ligger unga vuxna närmast till hands vad gäller Försvarsmaktens nyrekryteringar medan de något äldre, med möjligen bredare erfarenheter eller under längre tid ackumulerade specialistkunskaper, kan komma att utgöra tillgångar för upprätthållandet av olika samhällsviktiga verksamheter. Vidare har av naturliga skäl de allra äldsta ofta sämre förutsättningar än yngre att aktivt bidra i de av totalförsvarets roller som ställer särskilda fysiska krav. I vårt underlagsmaterial har vi arrangerat åldersgrupperna enligt följande: 18-29, 30-49, 50-69 samt 70 år och uppåt.

Personlig försvarsvilja

När vi betraktar den personliga försvarsviljan, där vi har slagit samman svarsalternativen ”mycket villig” med ”ganska villig”, kan vi notera vissa mönster enligt nedan:

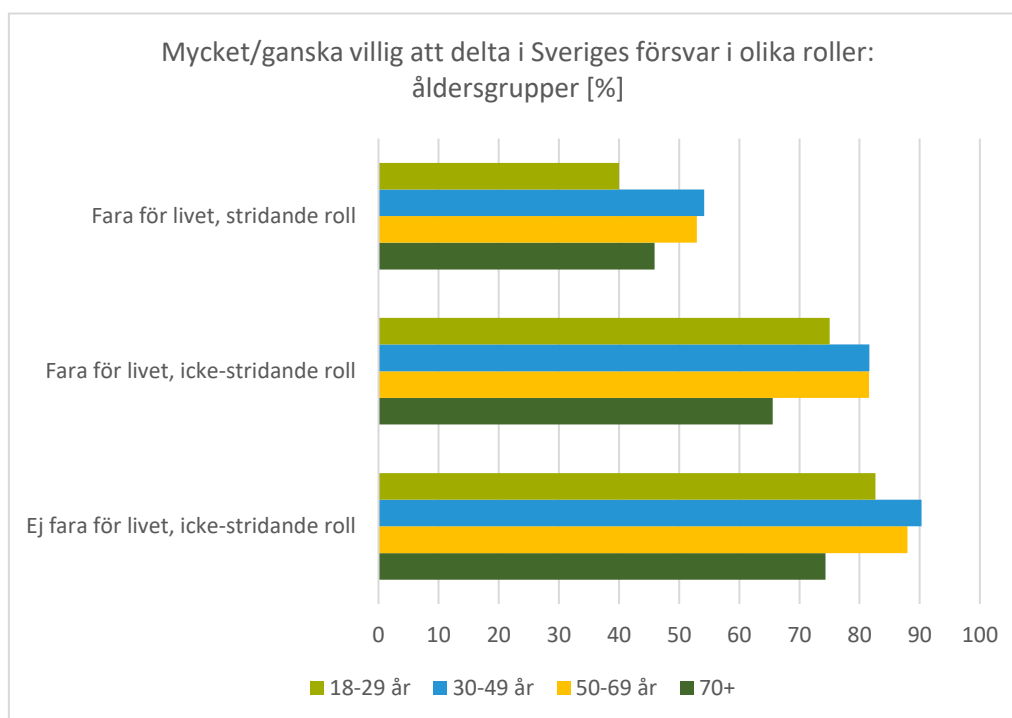

Diagram 12: Mycket/ganska villig att delta i Sveriges försvar i olika roller för olika åldersgrupper.

Det råder ett statistiskt signifikant samband mellan ålder och den personliga försvarsviljan vid var och en av rollerna.⁵⁶ Åldersgrupperna 30-49 år samt 50-69 år verkar präglas av en starkare personlig försvarsvilja jämfört med övriga.⁵⁷ 18-29-åringarna uppvisar en svagare försvarsvilja i samtliga roller jämfört med 30-69-åringarna och störst skillnad gäller den stridande rollen. Den synbara skillnaden mellan gruppen 18-29 år och 70-plussarna i diagrammet, avseende den stridande rollen, är inte statistiskt signifikant.⁵⁸

Eftersom gruppen 18-29 år utgör en viktig rekryteringsbas för totalförsvaret, i synnerhet för Försvarsmakten, kompletterar vi ovanstående data genom att även särredovisa andelarna som uttryckt ”mycket villig” att delta i Sveriges försvar:

⁵⁶ Chi2-test visar att ålder har en statistiskt signifikant betydelse: $P < 0,0001$ för samtliga roller.

⁵⁷ $P < 0,0001$ för samtliga roller när grupperna 30-49 år respektive 50-69 år jämförs med grupperna 18-29 år respektive 70+ i separata z-tester. De mindre men synbara skillnaderna mellan grupperna 30-49 respektive 50-69 år är dock inte statistiskt signifikanta för någon roll.

⁵⁸ $P = 0,13$.

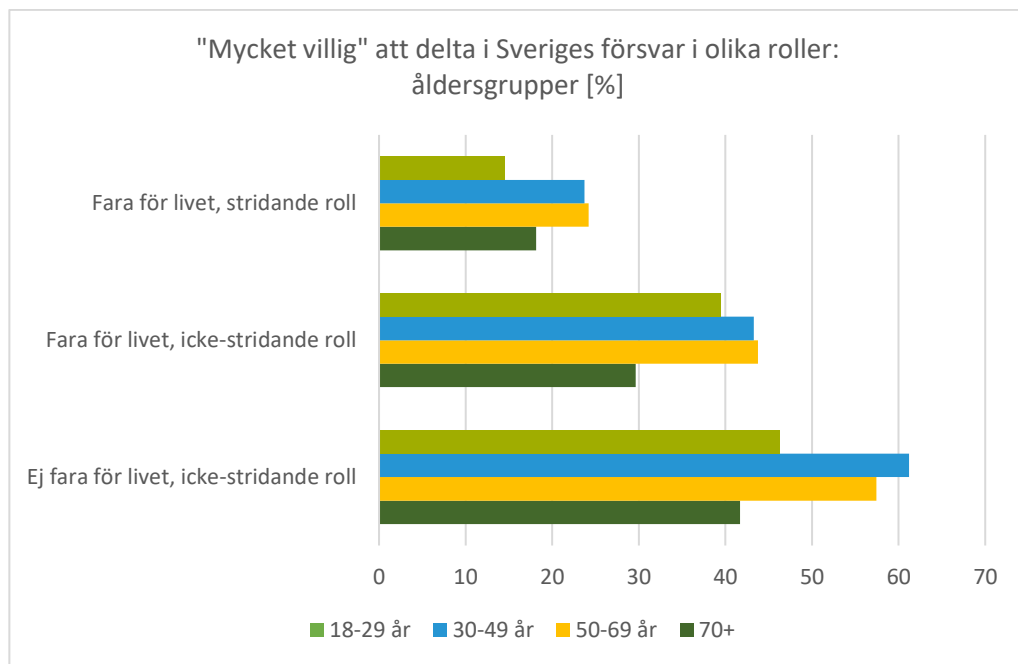

Diagram 13: "Mycket villig" att delta i Sveriges försvar i olika roller för olika åldersgrupper.

Diagrammet understryker intrycket att åldersgruppen 18-29 år uppvisar svagare personlig försvarsvilja än de andra grupperna, bortsett från de allra äldsta. Dock är skillnaden inte statistiskt signifikant för den icke-stridande rollen med fara för livet.⁵⁹

Våra resultat om de unga vuxnas relativt sett låga personliga försvarsvilja ligger i linje med resultaten från MSB:s opinionsundersökning, även om frågan som ställs där inte är helt jämförbar med den vi ställer i vår enkät. 72 % av åldersgruppen 18-29 år uppger sig vara beredd att delta i olika uppgifter inom totalförsvaret, att jämföra med 88 % i åldersgruppen 50-64 år, där andelen är som högst i MSB:s undersökning.⁶⁰

Allmän försvarsvilja

När den allmänna försvarsviljan betraktas, dvs. via frågan om Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp, är skillnaderna mellan olika åldersgrupper inte lika påfallande som för den personliga försvarsviljan. Åldersgrupperna 30-49 respektive 50-69 år svarar i betydligt större utsträckning "ja, absolut" men när svarsalternativet slås ihop med "ja, troligen" utjämnas skillnaderna något. Med rätt så liten marginal visar ändå nedanstående diagram att även avseende den allmänna försvarsviljan så utmärker sig 18-29-åringarna något jämfört med 30-69-åringarna sammantaget.⁶¹ Detta ligger för övrigt i linje med de relativa skillnaderna mellan olika åldersgrupper i den besläktade frågan i MSB:s opinionsundersökning.⁶²

⁵⁹ P = 0,24.

⁶⁰ MSB 2020a, s. 104.

⁶¹ P = 0,019 när 18-29-åringar jämförs med 30-69-åringar. Vilket också bekräftas när vi stämmer av mot viktade data (76 % för 18-29 år, 82-84 % för 30-69 år). Wedebrand och Jonsson 2021b.

⁶² Där säger 61 % av åldersgruppen 18-29 år ja till väpnat motstånd, att jämföra med 69-76 % i övriga åldersgrupper (MSB 2020a, s. 103).

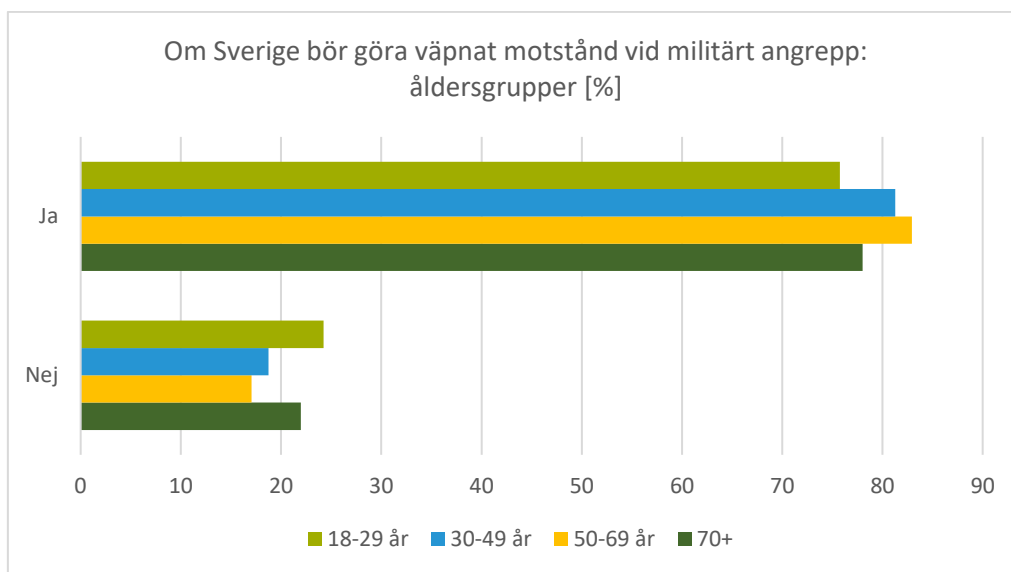

Diagram 14: Om Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp: åldersgrupper ("Ja, absolut" och "Ja, troligen", samt "Nej, tveksamt" och "Nej, absolut inte", sammanslaget).

Understödjande försvarsvilja

Vad gäller den understödjande försvarsviljan – först gällande frågan om Sverige bör satsa mer offentliga medel på att förbättra beredskapen inför kriser och krig – ser vi en fördelning som är snarlik den allmänna försvarsviljan:

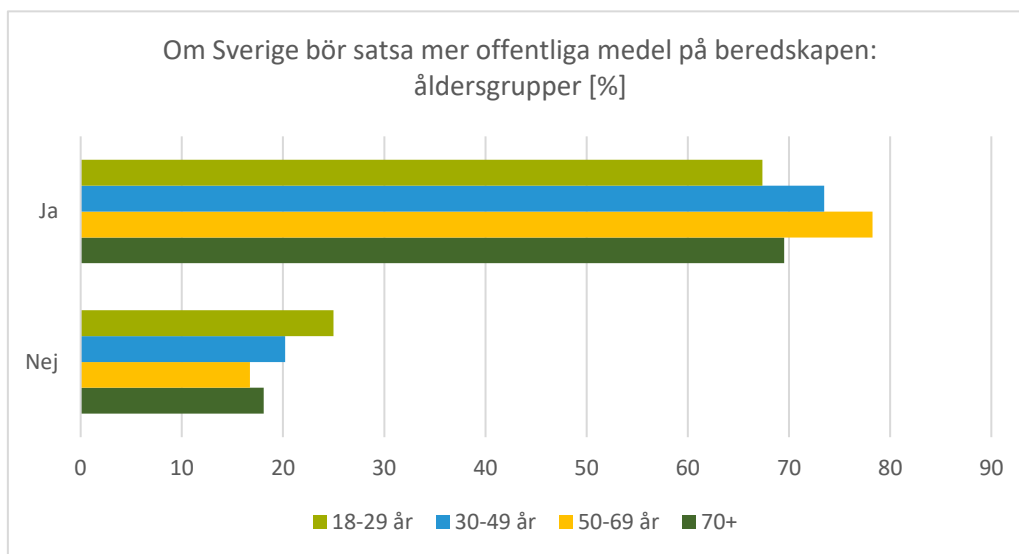

Diagram 15: Om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen: åldersgrupper. ("Ja, absolut" och "Ja, troligen", samt "Nej, tveksamt" och "Nej, absolut inte", sammanslaget. Svarsalternativet "Ingen åsikt", motsvarande 7,5 % av respondenterna sammantaget, är utelämnat.)

Gruppen 50-69 år uttrycker här starkast försvarsvilja och är andelsmässigt störst avseende både "ja, absolut" och "ja, troligen" (i en mer högupplöst resultatredovisning, se dataunderlagsrapporten⁶³). Även när det kommer till denna fråga kan vi se minst antal ja-svar och flest nej-svar inom åldersgruppen 18-29 år. Det är intressant att förhålla detta resultat till MSB:s opinionsundersökning, där en fråga ställdes om försvarsanslagens storlek har betydelse för

⁶³ Wedebrand och Jonsson 2021b.

hur trovärdigt det militära försvaret är. Inom åldersgruppen 18-29 år ansåg 67 % att anslagen har betydelse, att jämföra med hela 79-88 % i övriga åldersgrupper.⁶⁴

Vad gäller den understödjande försvarsviljan i meningen hur viktigt man anser att det är att Sverige har ett militärt/civilt/psykologiskt försvar är skillnaderna mellan åldersgrupperna inte särskilt stora och heller inte i alla avseenden statistiskt signifikanta. Man kan dock notera en viss tendens till ökad upplevd viktighet för det militära försvaret i takt med stigande ålder medan det omvända sambandet förefaller råda för det psykologiska försvaret.⁶⁵

Sammanfattningsvis – uppsamlade diskussion och komplettering

Sammantaget är det tydligt att det i flera avseenden råder ett statistiskt signifikant samband mellan ålder och försvarsviljan, vilket ligger i linje med MSB Opinioner.⁶⁶ I såväl vår som MSB:s undersökning särskiljer sig de unga vuxna med svagare försvarsvilja i flera avseenden, inte minst vad gäller den personliga. Vi kan också se att när vi jämför samtliga svarsalternativ, och särredovisar några av de starkaste försvarsviljetrytningarna, för allmän och understödjande försvarsvilja, att just dessa förefaller öka med åldern, åtminstone upp till 69 års ålder:

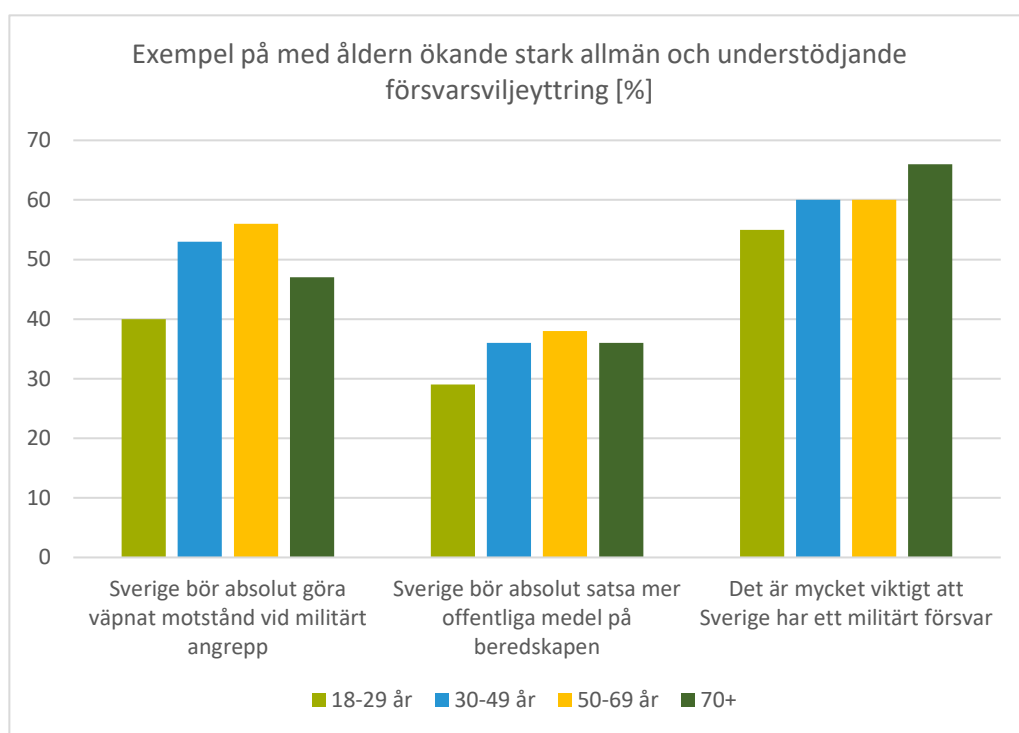

Diagram 16: Exempel på ökande stark ("mycket viktigt", "bör absolut") allmän och understödjande försvarsviljetrytning: åldersgrupper.

Beroende på vilket perspektiv man väljer kan man se det som att försvarsviljan ökar något med åldern (åtminstone upp till 69 år) eller att det är de unga vuxna (18-29 år) som sticker ut, vilket överensstämmer med vissa resultat från MSB:s opinionsundersökning. Där ställs frågan "Tycker du att Sverige bör ha ett militärt försvar?", vilken är besläktad om än inte identisk med den sista frågan i diagrammet ovan. I åldersgruppen 18-29 år anser 55 % att "vi bör absolut ha ett militärt försvar", vilket ligger helt i linje med vår undersökning (se ovan), medan exempelvis åldersgruppen 50-64 år ligger på hela 75 %.⁶⁷

⁶⁴ MSB 2020a, s 92.

⁶⁵ Vilket grovt sett också bekräftas vid avstämning mot viktade data (Wedebbrand och Jonsson 2021b).

⁶⁶ MSB 2020a, s. 103-104.

⁶⁷ MSB 2020a, s. 87.

Att de unga vuxna, som borde vara en viktig rekryteringsbas för totalförsvaret, sammantaget uppvisar en relativt sett svagare försvarsvilja kan ses som problematiskt. En intressant fråga i detta sammanhang är om detta är en ålders- eller en generationsfråga. Med andra ord, är det så att 18-29-åringar brukar tycka så här eller är det något särskilt som utmärker just den generationen som föddes på 1990-talet? I det senare fallet kan man fråga sig om denna grupp kommer att fortsätta ha dessa ståndpunkter även när de blir äldre.

Ytterligare några intressanta noteringar kring de unga vuxna hämtas från MSB:s opinionsundersökning: 17 % av gruppen 18-29 år tror att Sverige kommer att utsättas för ett militärt angrepp inom de närmaste fem åren, vilket är en förhållandevis hög andel, att jämföra med exempelvis 6 % i gruppen 50-64 år.⁶⁸ Samtidigt förefaller gruppen 18-29 år ha ett större förtroende för svensk försvarsförmåga jämfört med övriga åldersgrupper. På MSB:s fråga om Sverige har tillräcklig beredskap för att möta och hantera ett militärt angrepp tror 46 % av 18-29-åringarna att den är otillräcklig, att jämföra med exempelvis åldersgruppen 50-64 år, där 85 % bedömer att beredskapen är otillräcklig.⁶⁹

Detta väcker frågan om försvarsviljans olika orsaker. Oro och rädsla, baserat på subjektiva sannolikhets- och förmågebedömningar skulle å ena sidan kunna minska viljan att personligen bidra, men å andra sidan kan en sådan bedömning även öka viljan eftersom det finns en samhällelig efterfrågan av individuella bidrag, alternativt en känsla av trygghet i ett visst totalförsvarsammanhang. Vi ser hur respondenterna svarar på olika frågor men kan bara spekulera i varför de svarar på det viset.

Som enskild förklaringsfaktor kan ålder vara förrädisk eftersom den i olika hög grad kan förväntas hänga samman med andra bakgrundsfaktorer såsom exempelvis förvärvsinkomst, utbildningsnivå, bostadstyp och hemmaboende barn. Men innan dessa typer av bakgrundsfaktorer studeras närmare tar vi ett steg tillbaka för en sammantagen reflektion:

Vi har indikationer på att såväl ålder som kön har betydelse för försvarsviljan. Vad har då unga vuxna gemensamt med kvinnor (oavsett ålder)? – De har i regel inte gjort lumpen. En bakgrundsfaktor som skulle kunna ha betydelse i detta sammanhang, och som därmed är värd att pröva, är därför huruvida en genomgången militär grundutbildning har betydelse för försvarsviljan. En stor majoritet av alla svenska män över 45 år har gjort lumpen. Med andra ord, en 55-årig man som uppvisar stark försvarsvilja kanske inte gör det främst på grund av sin ålder eller sitt kön, utan därför att denne har genomgått en militär grundutbildning, vilket således är en bakgrundsfaktor som behöver en mer ingående analys.

3.3 Genomgången militär utbildning

Enkätundersökningen visade att cirka en tredjedel av respondenterna har genomgått en minst tre månader lång militär utbildning. Bivillkoret på minst tre månader torde fånga upp både en ordinär svensk grundutbildning förr som nu inom Försvarsmakten, liksom en mer omfattande utbildning inom frivilligorganisationerna, samt utländska motsvarigheter. För att förtydliga behövde alltså inte utbildningen ha genomförts i Sverige.

Gruppen respondenter med militär grundutbildning domineras inte oväntat av män: 98 %. Av samtliga bakgrundsfaktorer som denna studie omfattar är kön och ålder de enda bakgrundsfaktorerna som tydligt karakteriserar gruppen med militär grundutbildning.⁷⁰ Mindre skillnader kan observeras även i några andra avseenden (t.ex. om man är svenskfödd eller utlandsfödd) men i gruppen representeras samtliga inkomst- och utbildningsnivåer, vilken del av Sverige man bor i samt om man är stadsbo eller landsortsbo. Detta är inte särskilt anmärkningsvärt eftersom gruppen i stort främst representerar 1900-talets allmänna värnplikt, där ju i princip alla svenska män gjorde lumpen.

⁶⁸ MSB 2020a, s. 55.

⁶⁹ MSB 2020a s. 120.

⁷⁰ Denna observation har gjorts utan att undersöka hur olika bakgrundsfaktorer eventuellt korrelerar med varandra utan är just en synbar observation i tabeller som redovisar bakgrundsdata för den grupp som genomgått militär utbildning.

Personlig försvarsvilja

Det råder ett statistiskt signifikant samband mellan bakgrundsfaktorn genomgången militär utbildning och den personliga försvarsviljan för samtliga roller.⁷¹ När vi kombinerar villigheten att delta i Sveriges försvar med militär utbildning ges följande resultat avseende de som har svarat mycket/ganska villig:

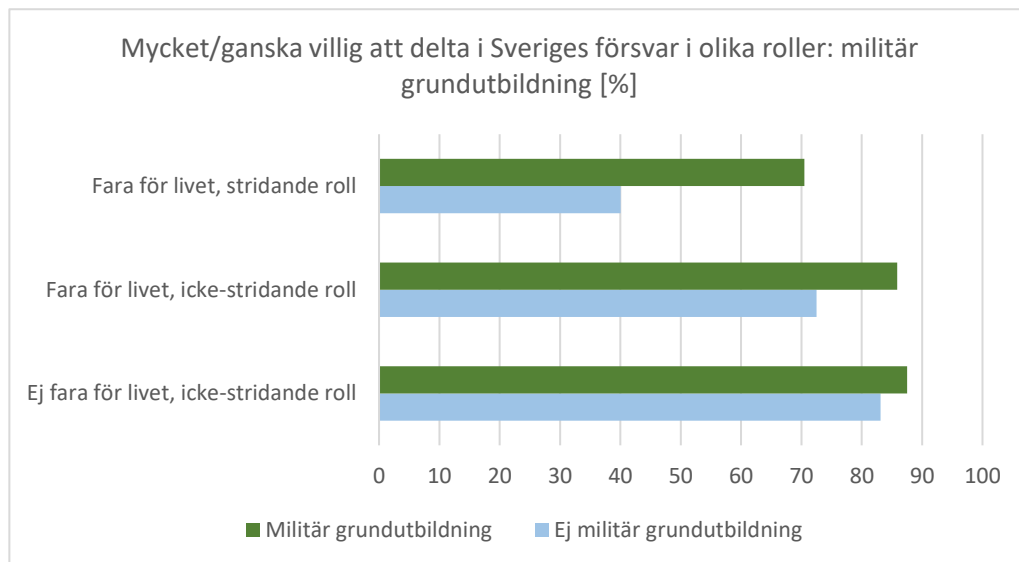

Diagram 17: Mycket/ganska villig att delta i Sveriges försvar i olika roller, beroende av militär grundutbildning.

Det är intressant att notera att en genomgången militär utbildning inte bara samvarierar med en relativt sett större vilja att anta en stridande roll (som ju den militära utbildningen i regel syftar till) utan *också* viljan att bidra till Sveriges försvar inom ramen för det civila försvaret i någon icke-stridande roll (skillnaden i den sista kategorin – ej fara för livet – är tämligen liten men ändå statistiskt signifikant⁷²). Samvariationen ovan förefaller vara lika tydlig som skillnaderna vi kunde se för bakgrundsfaktorerna i föregående avsnitt. Vi kompletterar därför med att bryta ut ”mycket villiga” samt även särredovisa de ”inte alls villiga”:

⁷¹ Chi2-test ger för de olika rollerna: Fara för livet, stridande roll: $p < 0,0001$; fara för livet, icke-stridande roll: $p < 0,0001$; ej fara för livet, icke-stridande roll: $p = 0,004$.

⁷² $P = 0,010$.

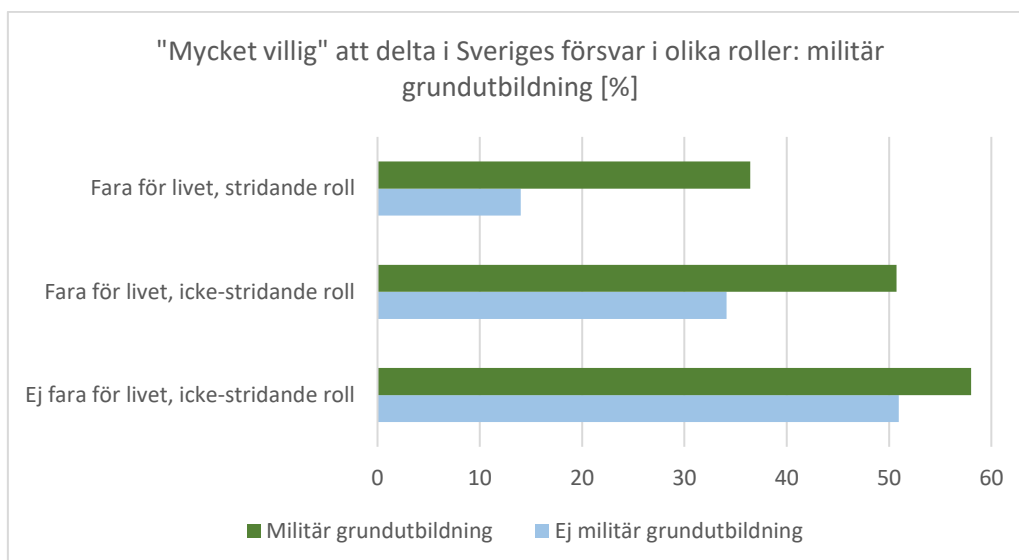

Diagram 18: "Mycket villig" att delta i Sveriges försvar i olika roller, beroende av militär grundutbildning.

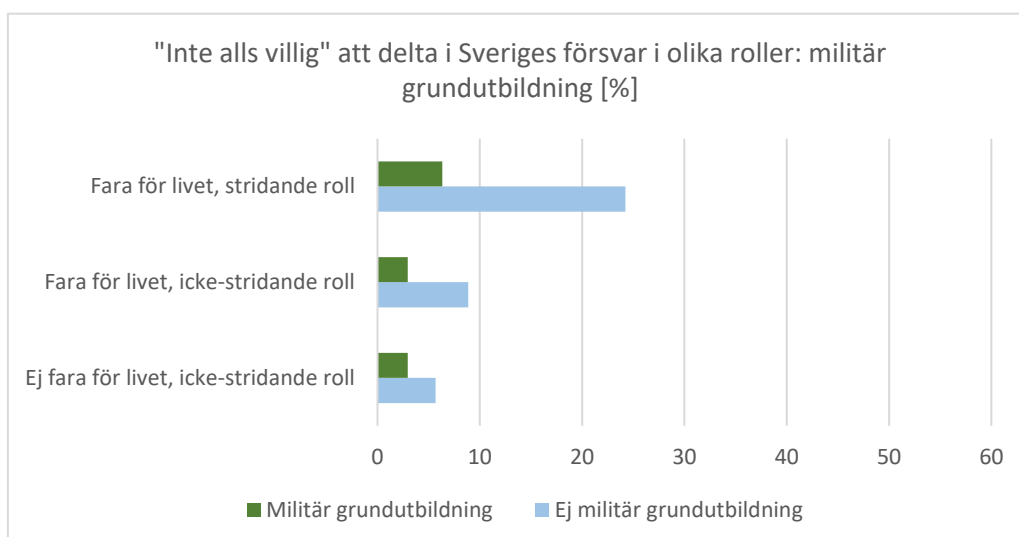

Diagram 19: "Inte alls villig" att delta i Sveriges försvar i olika roller, beroende av militär grundutbildning.

Ovanstående diagram förstärker bilden av den militära grundutbildningens betydelse för den personliga försvarsviljan i samtliga roller.⁷³ Bland dem som inte har genomgått en militär grundutbildning, är det en betydligt högre andel "inte alls villiga" (24 %) än det är "mycket villiga" (14 %), vad gäller att anta den stridande rollen. Detta kan visserligen ses som rimligt med tanke på att de som saknar militär utbildning därmed kanske anser sig ha betydligt sämre förutsättningar att axla en sådan roll – oavsett vad de annars skulle vilja göra. Men när vi istället jämför över rollgränserna ser vi att det också är en något större andel militärt utbildade som är mycket villiga att anta en stridande roll (med fara för livet) än vad det är icke-utbildade som är mycket villiga att anta en icke-stridande roll (med fara för livet). Även om den jämförelsen inte låter sig göras med avseende på eventuell statistisk signifikans så kan det vara en indikation på att militär utbildning bidrar till den personliga försvarsviljan frikopplat från de förutsättningar som själva utbildningen ger.

⁷³ Där samtliga synbara skillnader är statistiskt signifikanta: p-värden från nära noll till 0,0025 (mycket villig) respektive 0,006 (inte alls villig) för den icke-stridande rollen utan fara för livet.

Allmän försvarsvilja

Även vad gäller frågan om Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp är samvariationen med genomgången militär utbildning tydlig:

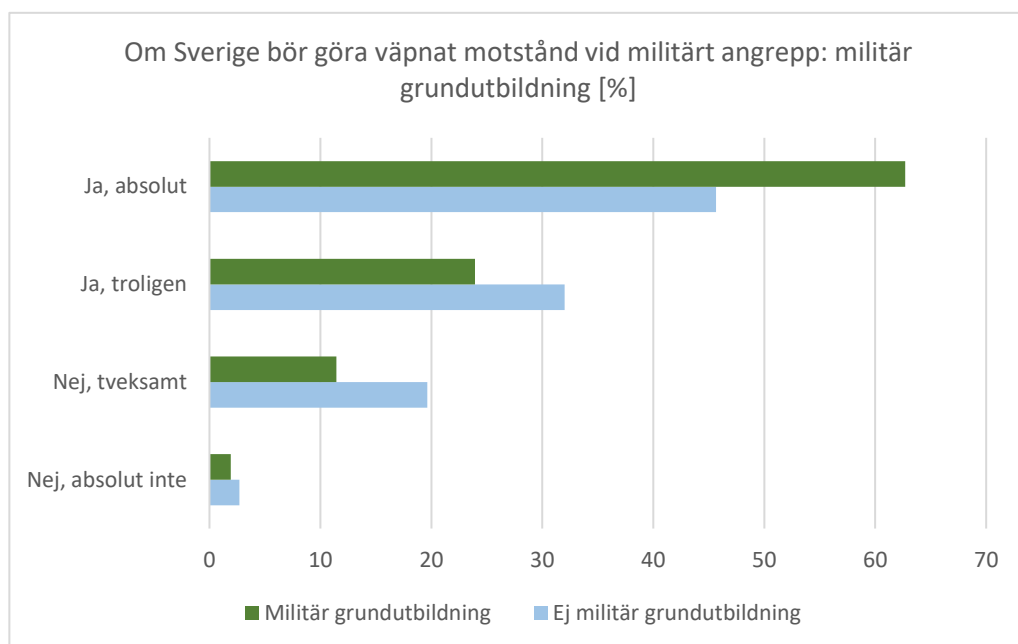

Diagram 20: Om Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp, beroende av militär grundutbildning.

Av de som har genomgått militär utbildning svarade 63 % att Sverige absolut bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp, medan motsvarande andel bland dem som inte har genomgått militär utbildning var 46 %. Den stora skillnaden minskar dock något när vi slår samman svarsalternativen ”ja, absolut” och ”ja, troligen” men skillnaden är ändå klart signifikant:⁷⁴ militär grundutbildning 87 %, ej militär grundutbildning 78 %.

Understödjande försvarsvilja

Vad gäller den understödjande försvarsviljeyttringen ”om Sverige bör satsa mer offentliga medel på att förbättra beredskapen inför kriser och krig” ser vi en fördelning som är snarlik den allmänna försvarsviljan. 42 % av de som har genomgått militär utbildning svarade ”ja, absolut”, att jämföra med 33 % för gruppen som inte har genomgått militär utbildning, men när vi slår samman de båda jakande svarsalternativen så minskar skillnaden något men är ändå signifikant (77 % respektive 72 %).⁷⁵

Vad gäller frågan om hur viktigt man anser att det är att Sverige har ett militärt/civilt/psykologiskt försvar är skillnaderna tämligen små. De med militär grundutbildning har i högre grad svarat ”mycket viktigt” men när det svarsalternativet slås samman med ”ganska viktigt” försvinner skillnaderna (se samtliga data i underlagsrapporten).⁷⁶

Sammanfattningsvis – uppsamlade diskussion och komplettering

Framförallt råder statistiskt signifikanta samband mellan bakgrundsfaktorn genomgången militär utbildning och de personliga och allmänna försvarsviljorna. När det gäller den

⁷⁴ $P < 0,0001$.

⁷⁵ $P = 0,008$. Även viktade data påvisar en motsvarande skillnad (76 % respektive 70 %).

⁷⁶ Wedebrand och Jonsson 2021b. Endast avseende bedömd viktighet för det militära försvaret kan genomförd militär utbildning anses ha en signifikant betydelse ($p = 0,020$). Avstämning mot viktade data ger också vid handen att skillnaderna är små, i synnerhet vid sammanslagna svarsalternativ.

personliga försvarsviljan förefaller det för denna bakgrundsfaktor också finnas en samvariation med den bredare frågan om hur rimligt man anser att det är med personligt ansvar under kris och krig. 54 % av de militärt utbildade ansåg att det var ”mycket rimligt” med personligt ansvar medan motsvarande andel för de övriga var 45 %.

Det behöver dock poängteras att det finns uppenbara risker när data av dessa slag ska tolkas och användas, inte minst inför beslutsfattande om olika slags åtgärder inom totalförsvaret. Särskilt problematiskt blir det om man enögt lyfter ur enstaka bakgrundsfaktorer från sin kontext. Då skulle man kunna använda våra data för att exempelvis argumentera för att Försvarsmakten borde satsa sina rekryteringsresurser på män istället för på kvinnor eftersom männen förefaller vara mer försvarsvilliga. Eller med ännu mer precision – fler medelålders män och färre yngre kvinnor, vilket inte vore ändamålsenligt. Mot detta resonemang finns ett antal argument:

- Man hävdar kausala samband som inte är statistiskt belagda (se diskussion i avsnitt 1.3 Metod)
- Man bortser från att Försvarsmakten gynnas av en mångfald av kompetenser
- Man bortser från att rekryteringen av fler yngre kvinnor också skulle kunna höja den sammantagna svenska försvarsviljan (dvs. även allmän och understödjande försvarsvilja, samt vilja att delta i det civila försvaret, enligt vad våra resultat indikerar).
- Man väljer att bortse från den effekt som den militära grundutbildningen i sig förefaller ha på försvarsviljan.

När det gäller den effekt som en genomgången militär utbildning skulle kunna ha på försvarsviljan så bör det påpekas att det kan finnas kausala samband åt båda hållen, dvs. antingen att utbildningen har lett till en ökad försvarsvilja, eller att de med en redan från början hög försvarsvilja aktivt har valt att söka sig till en militär utbildning. Det senare fallet gäller framför allt de yngre åldersgrupperna. När statens pliktinstrument användes under kalla krigets värnplikt, dvs. gentemot de äldre respondenterna, togs inte särskilt mycket hänsyn till redan befintlig försvarsvilja.

Vi har tidigare konstaterat att gruppen med militär grundutbildning består av 98 % män och att dessa främst representerar medelålders och äldre. Militär grundutbildning förefaller kunna vara betydelsefull men vi kan ändå sammantaget se mycket stark (främst personlig) försvarsvilja i åldersgruppen 30-49 år och i den gruppen finns en tämligen stor andel män, födda på slutet av 1970- eller under 1980-talet, som inte har gjort någon grundutbildning inom ramen för värnplikten. Utifrån iakttagelserna i detta och tidigare avsnitt skulle detta kunna indikera att ålder, som isolerad faktor, kanske har större betydelse för försvarsviljan än vad kön har.

De synbart försvarsvilliga respondenterna i gruppen som har genomgått militär grundutbildning är, som tidigare beskrivits, en tämligen förutsägbar grupp. En framkomlig väg i vårt detektivarbete skulle kunna vara att istället vända på resonemanget och undersöka vad som karakteriserar dem som *inte* har genomgått militär grundutbildning.

99 % av de kvinnliga respondenterna har inte genomgått någon militär utbildning. I åldersgruppen 18-29 år är andelen 97 % och bland utlandsfödda har 82 % inte genomgått militär utbildning (att jämföra med 67 % av samtliga respondenter). Detta är inte på något sätt överraskande. Det vi kan se som tydligt sticker ut bland dem som inte har genomgått militär grundutbildning är i första hand kopplat till frågor om dels upplevd oro för ett militärt angrepp mot Sverige, dels bedömd svensk beredskap för att möta ett militärt angrepp.

De som *inte har genomgått* en minst tre månader lång militär utbildning är mer oroade för ett militärt angrepp. 33 % av dessa är mycket eller ganska oroade, att jämföra med endast 21 % av dem som har genomgått utbildning. När det gäller bedömd svensk beredskap att möta ett väpnat angrepp är gruppen som *har genomgått* militär utbildning mer pessimistiska än de som inte har gjort det. 41 % av de militärt utbildade svarade ”inte alls god beredskap” att jämföra med utfallet 34 % bland de som inte har genomgått militär utbildning.

Sammanfattningsvis förefaller en genomgången militär utbildning ha betydelse för flera olika försvarsviljetyper men i synnerhet viljan att personligen bidra. Samtidigt som de som har genomgått militär utbildning förefaller ha en något lägre tilltro till svensk förmåga att möta ett militärt angrepp så är de alltså ändå villiga till personliga uppoffringar. Detta är en intressant notering som sätter fingret på dilemmat kring vad som egentligen ska ingå i begreppet försvarsvilja och hur stor betydelse olika delar av försvarsviljan egentligen har för försvarsförmågan. Föreställningen om tillitens och förtroendets betydelse för försvarsviljan är tämligen väletablerad inom svensk försvarspolitik. Detta är därför en fråga vi tar med oss för fördjupad diskussion längre fram i rapporten, där vi bland annat kombinerar villigheten att delta i Sveriges försvar med oro respektive förmodad beredskap för ett militärt angrepp. Innan dess behöver vi dock närmare studera ett antal ytterligare bakgrundsfaktorer som skulle kunna ha visst förklaringsvärde för försvarsviljan, exempelvis inkomst.

3.4 Inkomst

Människors inkomstnivåer har framförallt en indirekt koppling till förutsättningarna för totalförsvaret. Det som då ligger närmast till hands är (de ekonomiska) förutsättningarna för den enskilde individen att ta ansvar för den egna försörjningen, vilket är en fråga som både Försvarsberedningen och regeringen betonar. Regeringen anser:

[...] att enskilda individer som inte har ett omedelbart hjälpbehov vid en allvarig händelse och som har förutsättningar och resurser att klara sig själva bör kunna ta ansvar för den egna försörjningen under en veckas tid och i solidaritet och samarbete med andra bistå varandra i den utsträckning det är möjligt.⁷⁷

Fokus i detta avsnitt är dock om dessa ekonomiska förutsättningar också har betydelse för försvarsviljan. Här har en grov indelning på förvärvsinkomst använts enligt följande (kr/år före skatt): låginkomsttagare (0 – 249 999), medelinkomsttagare (250 000 – 499 999) och höginkomsttagare (500 000 –).

Personlig försvarsvilja

När man betraktar individernas förvärvsinkomster i relation till deras personliga försvarsvilja, dvs. frågan om villighet att delta i Sveriges försvar, noterar vi mindre skillnader men ändå ett tämligen tydligt mönster – stigande inkomst hänger samman med ökad villighet i samtliga roller. Sambandet är särskilt tydligt vad gäller de ”mycket villiga” (se samtliga data i underlagsrapporten⁷⁸) men är även uppenbart när vi slår samman dessa med de ”ganska villiga”:

⁷⁷ Prop. 2020/21:30, s. 134.

⁷⁸ Wedebrand och Jonsson 2021b.

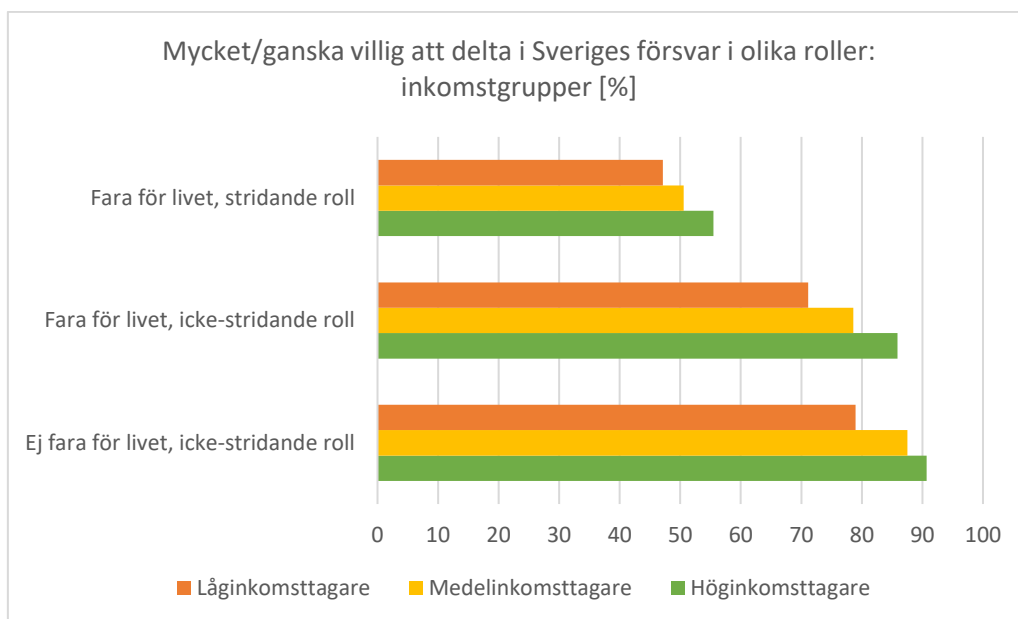

Diagram 21: Mycket/ganska villig att delta i Sveriges försvar i olika roller: inkomstgrupper.⁷⁹

Om man breddar perspektivet och istället för att fokusera på individen betraktar hushållens förvärvsinkomst kan man konstatera att även den har ett signifikant samband med den personliga försvarsviljan. Där framträder ett mönster liknande det för individens inkomst men inte riktigt lika tydligt.⁸⁰ Man ska oavsett inte övertolka detta eftersom ensamhushåll, med bara en inkomst som då blir liktydig med sammanlagd hushållsinkomst, gör siffrorna svåra att jämföra.⁸¹ Sammantaget förefaller dock inkomstnivån hänga samman med variationer i den personliga försvarsviljan.

Allmän försvarsvilja

Det råder ett statistiskt signifikant samband mellan den allmänna försvarsviljan och bakgrundsfaktorn inkomst.⁸² Den allmänna försvarsviljan tenderar att förstärkas med högre inkomst, åtminstone avseende svarsalternativet ”ja, absolut”. Om vi slår samman ”ja, absolut” med ”ja, troligen” så utjämnas dock skillnaderna mellan inkomstgrupperna. En viss signifikant skillnad kan fortfarande konstateras mellan medel- och höginkomsttagarna respektive låginkomsttagarna men den är inte särskilt stor (81-83 %, att jämföra med 78 %).⁸³

⁷⁹ Statistiskt signifikant samband för alla roller ($p < 0,0001$) enligt chi2-test.

⁸⁰ Statistiskt signifikant samband för alla roller enligt chi2-test: fara för livet, stridande roll: $p = 0,009$; de icke-stridande rollerna: $p < 0,0001$.

⁸¹ För att exemplifiera detta: en ensamboende person med en inkomst på en halv miljon kr/år betraktas som en individuell höginkomsttagare men ligger samtidigt precis på gränsen till ett låginkomsthushåll (0-499 999 kr/år, enligt vår indelning).

⁸² $P = 0,015$.

⁸³ $P < 0,0001$. Avstämning mot viktade data bekräftar också observationen: 83 % för medel- och höginkomsttagarna sammanlagt respektive 78 % för låginkomsttagarna. Wedebrand och Jonsson 2021b.

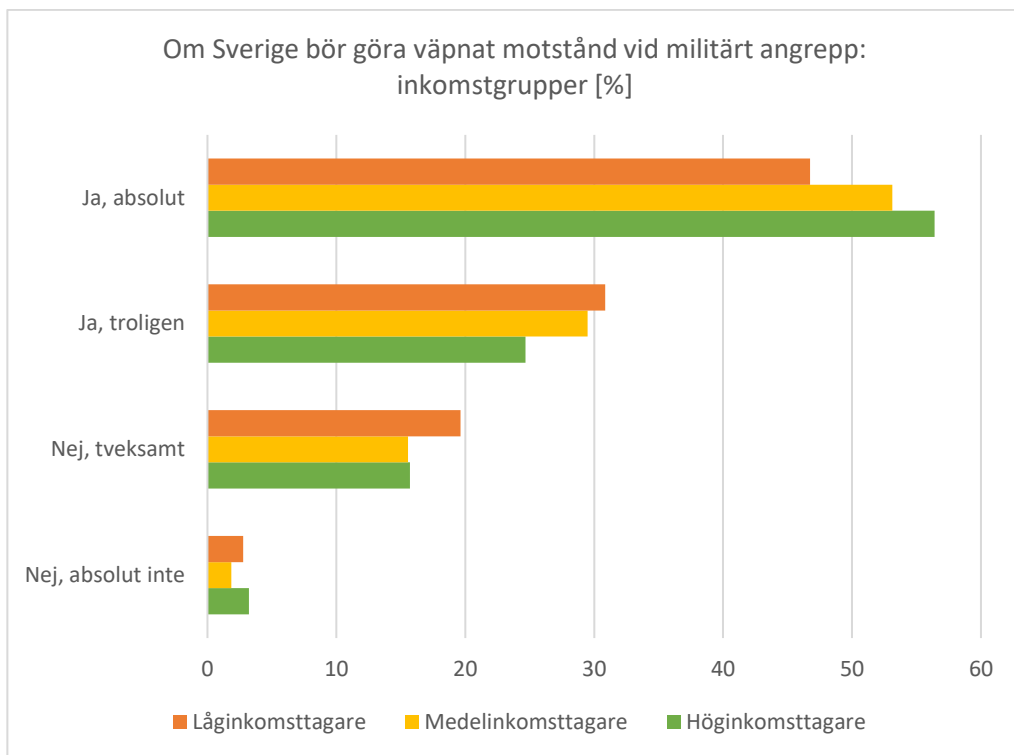

Diagram 22: Om Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp: inkomstgrupper.

Understödjande försvarsvilja

Först studeras frågan om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen inför kriser och krig. För svaret ”ja, absolut” ses en tydlig samvariation såtillvida att viljan att satsa mer offentliga medel förefaller öka i takt med inkomsten men när vi slår samman ”ja, absolut” och ”ja, troligen” så hamnar medel- och höginkomsttagarna på i princip samma nivå. För denna försvarsviljeyttring är det gruppen låginkomsttagare som signifikant särskiljer sig⁸⁴, enligt nedanstående diagram:

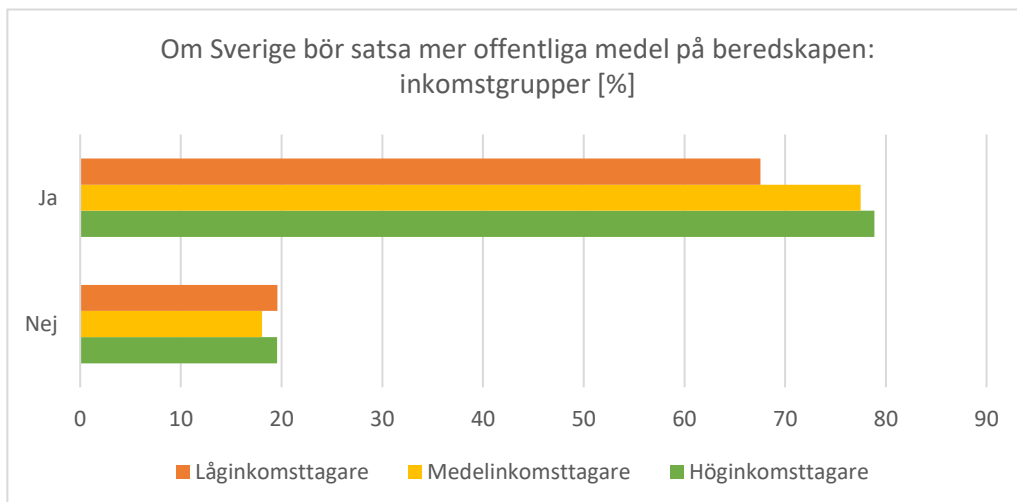

Diagram 23: Om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen: inkomstgrupper. ("Ja, absolut" och "Ja, troligen", samt "Nej, tveksamt" och "Nej, absolut inte", sammanslaget. Svartalernativet "Ingen åsikt", motsvarande 7,5 % av respondenterna sammantaget, är utelämnat.)

⁸⁴ $P < 0,0001$. Se samtliga data i Wedebrand och Jonsson 2021b. Där kan man också notera att en tämligen stor andel, 12 %, av låginkomsttagarna har valt svarsalternativet "ingen åsikt".

När det gäller den andra understödjande försvarsviljefrågan, avseende den bedömda viktigheten för olika totalförsvarsgrenar, så kan vi inte se några större skillnader mellan inkomstgrupperna. Endast avseende det civila försvarets viktighet framträder en mindre men dock statistisk signifikant skillnad som indikerar något starkare försvarsviljetryningar för medel- och höginkomstagare.⁸⁵

Sammanfattningsvis – uppsamlade diskussion och komplettering

Sammantaget kan vi se statistiskt signifikanta samband mellan de olika formerna av försvarsvilja och bakgrundsfaktorn inkomst men skillnaderna är inte särskilt stora. I vissa avseenden verkar försvarsviljan öka i takt med stigande inkomst. I andra avseenden är det låginkomstagarna som skiljer ut sig. Varför det förhåller sig så kan vi bara spekulera i.

Om man verkligen skulle framhålla inkomst som en betydande faktor för försvarsviljan så skulle en motivationsgrund kunna vara att hög inkomst också kan associeras med viss förmögenhet och materiellt välstånd och att dessa personer helt enkelt skulle ha mer att förlora än andra i händelse av krig. Det förklarar dock inte höginkomsttagarnas starkare vilja att personligen bidra. Man skulle i sådana fall på motsvarande sätt, med viss cynism, kunna tro att höginkomsttagarna i sådana fall skulle anse att de har mer att förlora än andra på att utsätta sig för fara men våra resultat tyder på att så inte är fallet.

Liksom för några av de tidigare studerade grupperna som har uppvisat starka personliga försvarsviljetryningar hålls också betydelsen av personligt ansvar relativt sett något högre bland höginkomsttagarna.⁸⁶ Av höginkomsttagarna anser 55 % att det är ”mycket rimligt” med ett personligt ansvar vid kris och krig medan motsvarande andel för medelinkomsttagare är 48 %, samt 45 % för låginkomsttagarna. Skillnaderna mellan inkomstgrupperna minskar dock när vi dessutom adderar dem som har svarat ”ganska rimligt”.

Vi har sammantaget noterat förstärkta försvarsviljetryningar i takt med stigande inkomst. Vi ser också tendenser till motsvarande förstärkningar i takt med stigande ålder, med undantag för de äldsta. Därför bör också den eventuella samvariationen mellan inkomst och ålder diskuteras. Den svenska förvärvsinkomstkurvan (som funktion av ålder) har ett distinkt uttryck, men kanske inte som man intuitivt förväntar sig eftersom förvärvsinkomst inte enbart omfattar inkomst från lönearbete samt att statistiken inte enbart omfattar förvärvsarbete. Den årliga (för 2019) medianinkomsten stiger tämligen brant från 20 års ålder (cirka 100 000 kr) upp till knappa 30 år (cirka 350 000 kr), som en effekt av att fler och fler unga vuxna kommer in i arbetslivet. Sedan vidtar en mer långsam ökning upp till knappa 50 år (cirka 440 000 kr, år 2019 låg inkomstoppen på 48 år för både kvinnor och män). Därefter sjunker medianinkomsten långsamt till 65 års ålder (cirka 370 000 kr) för att därefter sjunka brant till 70 år (cirka 280 000 kr), i takt med att fler och fler går i pension. Från 70 år och uppåt vidtar en mycket långsamt sjunkande trend.⁸⁷

Av detta kan vi lära att det visserligen finns ett samband mellan inkomst och ålder men *inte* i termer av att inkomsten ökar i takt med stigande ålder. Det som är intressant vad gäller de tidigare försvarsviljeobservationerna är bland annat att de (något äldre) unga vuxnas inkomster grovt sätt sammanfaller med inkomsterna för de som är 65 år och äldre. Dessa båda åldersgrupper (men med något annorlunda indelningar) uppvisade svagare försvarsvilja jämfört med övriga grupper. Vidare kan det konstateras att inkomstoppen (kring knappa 50 år) sammanfaller med avgränsningen mellan de två åldersgrupper som uppvisade starkast försvarsvilja, nämligen 30-49 år och 50-69 år. Därmed kan man se en tämligen tydlig samvariation mellan försvarsvilja respektive ålder och inkomst sammantaget. Detta säger inget (med statistisk signifikans) om bakgrundsfaktorernas isolerade betydelse men det kan

⁸⁵ P = 0,002.

⁸⁶ P = 0,0058.

⁸⁷ SCB 2021c. ”Inkomster för personer i Sverige” (uppdaterad 2021-09-09) samt statistikdatabasen.scb.se. Data avser medianförvärvsinkomster för 2019. Förvärvsinkomster innefattar alla skattepliktiga inkomster före skatt, till exempel sjukpenning, föräldrapenning, a-kassa och pension (kapitalinkomster ingår däremot inte). För att förtydliga så omfattar statistiken inte enbart förvärvsarbete utan alla personer i Sverige.

åtminstone hjälpa oss att resonera hypotetiskt kring de andra tidigare studerade bakgrundsfaktorerna.

Vi vet att de flesta män över 45 år har genomgått militär grundutbildning. Vi har också tidigare konstaterat att de med militär utbildning inte sticker ut inkomstmässigt utan grovt sett speglar den bredd som kalla krigets allmänna värnplikt genererade. Vi vet också att kvinnors förvärvsinkomster är något lägre än mäns men att de parallellt följer männens inkomstkurvor med avseende på ålder.⁸⁸ Sambanden mellan försvarsvilja respektive kön och militär utbildning skulle därmed kunna nyanseras något eftersom vi på det hela taget ser samvariationer som berör samtliga fyra bakgrundsfaktorer. Om vi hypotetiskt antar att var och en av de fyra bakgrundsfaktorerna i sig skulle ha viss betydelse är det i sammanhanget intressant att försöka identifiera brutna mönster. Det gäller exempelvis att försvarsviljan är något lägre hos äldre trots att (i princip alla) äldre män har genomgått militär utbildning. Vidare är försvarsviljan i genomsnitt lägre hos kvinnor trots att de i lika hög grad är representerade i de åldersgrupper som förknippas med hög försvarsvilja, samt att kvinnor också i nästan lika hög grad är representerade i de inkomstgrupper som har högst försvarsvilja.⁸⁹

Sammantaget förstärker detta återigen intrycket av att man inte bör ge enskilda bakgrundsfaktorer ett alltför stort förklaringsvärde. Den möjliga betydelsen av kön och militär utbildning (i sig) kvarstår men det är också tydligt att ålder och inkomst sammantaget samvarierar med försvarsviljan. Inkomst är en bakgrundsfaktor som kan sammankopplas även med andra bakgrundsfaktorer, exempelvis utbildning.

3.5 Utbildning

Totalförsvaret är under högsta beredskap och krig all den samhällsverksamhet som då ska bedrivas. Att det då krävs en rad olika kompetenser, erfarenheter och människor med olika utbildningsbakgrund behöver knappast poängteras. Vi har emellertid inte möjlighet att nyansera vårt dataunderlag med avseende på olika kompetenser utan endast på olika utbildningsnivåer. För individers utbildningsnivå har vi gjort indelningen utifrån högsta avslutade utbildning enligt:

- Förgymnasial utbildning (dvs. grundskola eller motsvarande folkskola)
- Gymnasial utbildning
- Eftergymnasial utbildning (på folkhögskola, högskola och universitet, inkl. forskarutbildning).

Vi bedömer ändå att detta är en ändamålsenlig indelning när det gäller att undersöka utbildningsnivåns eventuella betydelse för försvarsviljan, som en eventuell socioekonomisk förklaringsaspekt, men indelningen speglar alltså inte totalförsvarets olika kompetensbehov.

Personlig försvarsvilja

Personlig försvarsvilja i form av villighet att delta i Sveriges försvar i olika roller faller ut som följer när svarsalternativen ”mycket villig” och ”ganska villig” slås samman. Det är dock endast skillnaderna för de två icke-stridande rollerna som är statistiskt signifikanta:⁹⁰

⁸⁸ Kvinnor har i genomsnitt (avseende medianinkomst, samtliga åldrar) 83 % lägre inkomst än män. SCB 2021c.

⁸⁹ SCB 2021c.

⁹⁰ När alla svarsalternativ tas i beaktande ger chi2-testet följande; fara för livet, stridande roll: $p = 0,083$; fara för livet, icke-stridande roll: $p < 0,0001$; ej fara för livet, icke-stridande roll: $p < 0,0001$.

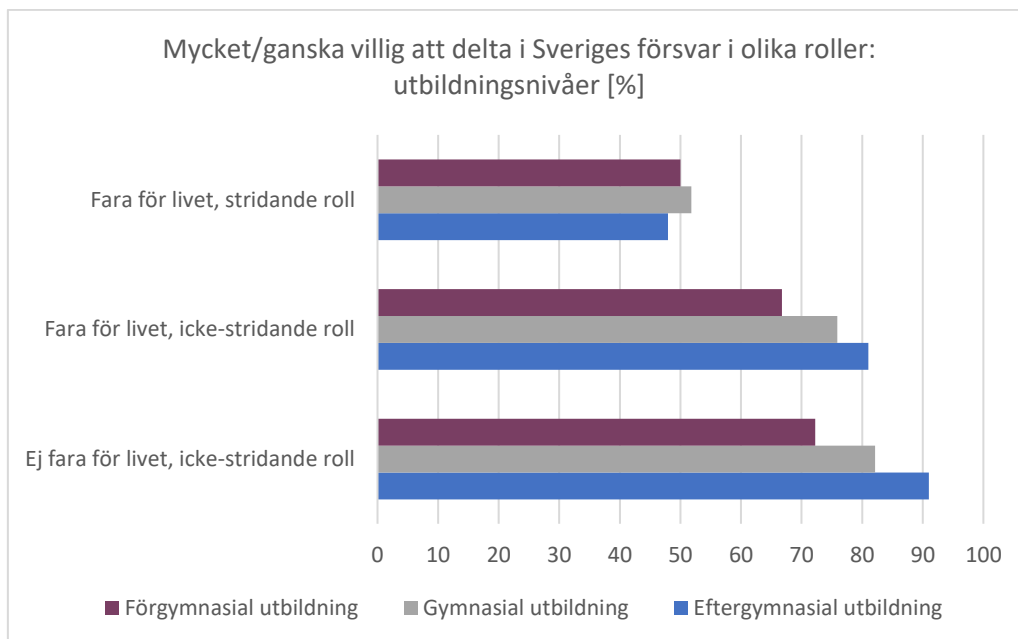

Diagram 24: Mycket/ganska villig att delta i Sveriges försvar i olika roller: utbildningsnivåer.

För de icke-stridande rollerna är villighetsyttringarna starkare bland de med gymnasial utbildning jämfört med de med förgymnasial utbildning. Vidare uppvisar i sin tur de med eftergymnasial utbildning högre personlig försvarsvilja än de med gymnasial utbildning. Dessa tendenser förstärks när vi fördjupat även betraktar ”mycket villiga” och ”inte alls villiga” separat.⁹¹ Där finns en tydlig indikation till att högre utbildningsnivå ger starkare försvarsviljeyttring i termer av ”mycket villig” respektive att lägre utbildning tenderar att öka utfallet av ”inte alls villig”. Framför allt särskiljer sig de med lägst utbildning i jämförelse med de övriga två grupperna sammantaget.

Allmän försvarsvilja

För den allmänna försvarsviljan är skillnaderna mellan utbildningsnivågrupperna generellt sett små och inte statistiskt signifikanta.⁹² Den grafiska representationen (som här utelämnas) överensstämmer i stort med den för hela befolkningen (se diagram 2 i kapitel 2).

Understödjande försvarsvilja

Vad gäller frågan om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen kan vi se ett tämligen splittrat mönster. Skillnaderna är inte stora men de gymnasieutbildade verkar vara mest benägna att svara ”ja, absolut” jämfört med övriga grupper.⁹³ Noterbart är att de högskoleutbildade är den grupp med högst andel ”nej tveksamt”⁹⁴ trots att de samtidigt förefaller ligga tämligen högt på de jakande resultaten. Sannolikt påverkas jämförelsen av att en relativt stor andel (16 %) av de med lägst utbildning har svarat ”ingen åsikt”. När man slår samman svarsalternativen uppstår ett mönster som liknar det som vi såg för inkomstgrupper – de minst utbildade är minst benägna att spendera skattemedel på beredskap jämfört med övriga⁹⁵ men notera att de högutbildade utgör störst andel nekande.⁹⁶

⁹¹ Se samtliga data i Wedebrand och Jonsson 2021b.

⁹² En avstämning mot viktade data indikerar dock att en viss skillnad möjligen skulle kunna föreligga mellan främst gymnasieutbildade (något starkare yttring) och högskoleutbildade (något svagare yttring). Se Wedebrand och Jonsson 2021b.

⁹³ $P = 0,037$.

⁹⁴ $P = 0,0019$.

⁹⁵ $P = 0,0003$.

⁹⁶ $P = 0,038$.

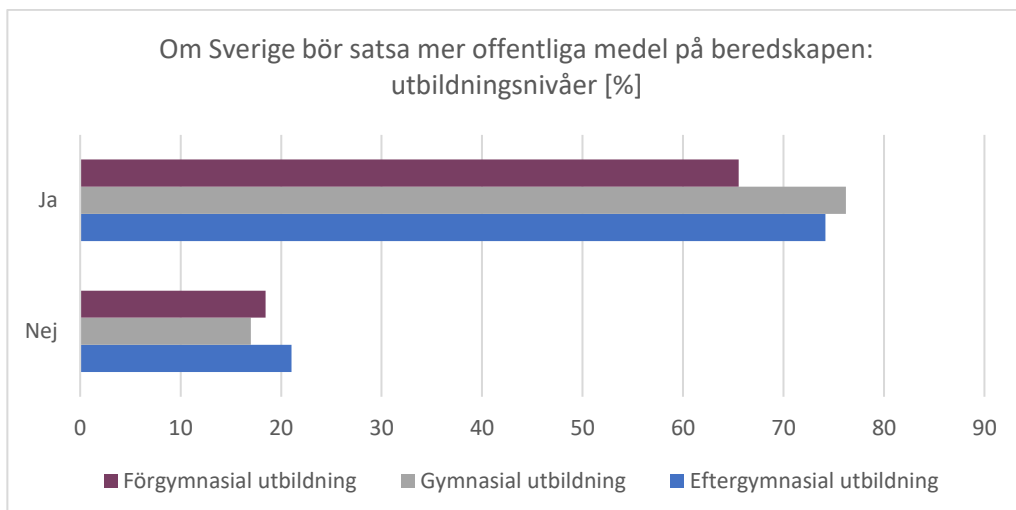

Diagram 25: Om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen: utbildningsnivåer. ("Ja, absolut" och "Ja, troligen", samt "Nej, tveksamt" och "Nej, absolut inte", sammanslaget. Svarsalternativet "Ingen åsikt", motsvarande 7,5 % av respondenterna sammantaget, är utelämnat.)

För frågan om det militära/civila/psykologiska försvarets viktighet finner vi att de noterade statistiskt signifikanta skillnaderna endast avser det civila försvaret och det psykologiska försvaret, där respondenter med högre utbildning tenderar att tycka att dessa försvarsdelar är något viktigare än vad lågutbildade tenderar att tycka – men skillnaderna är mycket små.⁹⁷

Sammanfattningsvis – uppsamlade diskussion

Sammantaget kan vi se att utbildningsnivå samvarierar med försvarsviljan på ett sätt som grovt sett överensstämmer med vad vi noterade för inkomst – samvariationen är dock något svagare. Vidare är det rimligt att anta en korrelation mellan utbildningsnivå och ålder, men inte på ett självklart vis. För det första har de yngsta i kategorin unga vuxna kanske inte hunnit slutföra sin tänkta utbildning och somliga utbildar sig senare i livet. För det andra är utbildningsnivån högre idag jämfört med för någon generation sedan och dessa generationer finns representerade bland våra äldre respondenter. Sedan några decennier tillbaka tar en stor majoritet av ungdomarna en gymnasieexamen, vilket inte var fallet ytterligare några decennier tillbaka. Även antalet och andelen högskoleutbildade har ökat markant.

Utifrån ett helikopterperspektiv är det tydligt, när inkomst och utbildning betraktas sammantaget, att det inte går att hävda något entydigt samband, i stil med att försvarsviljan skulle vara någon slags linjär funktion av inkomst och utbildning. För vissa frågor är sambandet tydligt men sammantaget förefaller det snarare vara så de med lägst utbildning och lägst inkomst sticker ut med en något svagare sammantagen försvarsvilja.

Det är inte självklart att socioekonomiska bakgrundsfaktorer kan ges ett högt förklaringsvärde för försvarsviljan – inte heller är det givet vad som i sådana fall skulle kunna betraktas som relevanta sådana. Inriktningen på förekommande socioekonomiska indelningar har varierat över tid. I exempelvis Storbritannien kvarstår delvis klassbegreppet i termer av överklass, övre medelklass, lägre medelklass osv. (enligt den så kallade 'National Readership Survey (NRS) social grade'-indelningen) men sedan 2001 har man lagt större tonvikt på yrkesroll som socio-ekonomisk indikator (enligt den så kallade 'National Statistics Socio-Economic Classification (NS-SEC)'-indelningen). Oavsett vilket kan vi inte bortse från sysselsättning när vi undersöker de socioekonomiska bakgrundsfaktorens eventuella förklaringsvärde för försvarsvilja.

⁹⁷ Se fullständiga data i underlagsrapporten Wedebrand och Jonsson 2021b.

3.6 Sysselsättning

I föregående avsnitt poängterades inledningsvis totalförsvarets behov av olika kompetenser, erfarenheter och människor med olika sysselsättningsbakgrund. De relevanta bakgrunderna omfattar inte bara erfarenheter från särskilda sektorer och specialistområden utan även generella yrkesrelaterade förmågor kopplade till exempelvis ledarskap, samarbete, kompromissvilja, ansvarstagande, vana att ingå i ett större sammanhang etc. Utifrån vårt datamaterial har vi ingen möjlighet att fördjupa oss i detalj i detta men kan kanske ge vissa indikationer.

Svenska SCB använder liksom dess motsvarighet i Storbritannien en sysselsättningsorienterad indelning för socioekonomiska aspekter, den så kallade SEI-indelningen ("socioekonomisk indelning") i termer av arbetare, tjänstemän, företagare och ej förvärvsarbetande, där samtliga kategorier har olika undernivåer, t.ex. lägre tjänstemän, tjänstemän på mellan-nivå och högre tjänstemän. SEI började användas 1982 men uppges av SCB idag vara "förhållandevis omodern", på grund av förändringar i såväl utbildningssystemet som ökade utbildningskrav i olika yrken.⁹⁸ Vi har bland annat därför valt att inte göra någon detaljerad upplösning avseende sysselsättning utan skiljer i detta sammanhang endast på:⁹⁹

- Anställda
- Egenföretagare
- Övriga (mest pensionärer, 88 %, men även arbetslösa, studenter m.fl.).

Personlig försvarsvilja

Personliga försvarsviljeyttringar i termer av mycket/ganska villig att delta i Sveriges försvar i förhållande till sysselsättning ser ut som följer:

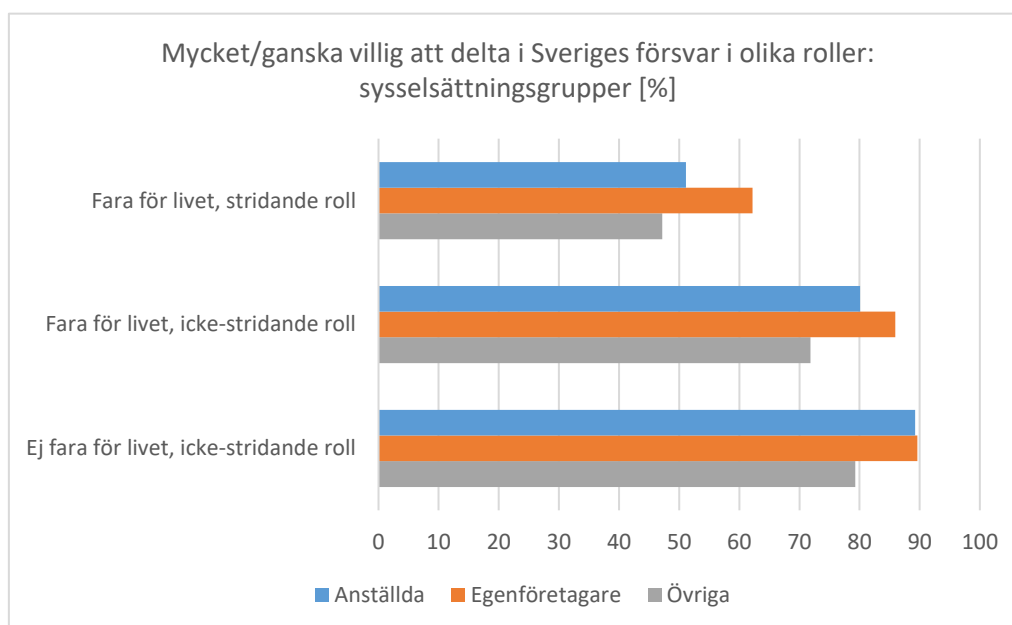

Diagram 26: Mycket/ganska villig att delta i Sveriges försvar i olika roller: sysselsättningsgrupper.¹⁰⁰

Man kan konstatera att det råder ett statistiskt signifikant samband mellan bakgrundsfaktorn sysselsättning och den personliga försvarsviljan.¹⁰¹ Den starkaste försvarsviljan, i synnerhet för rollerna som innebär fara för livet, uppvisar egenföretagare medan kategorin övriga

⁹⁸ SCB 2021a. "Socioekonomisk indelning (SEI)". www.scb.se.

⁹⁹ Från bakgrundsfrågan om "huvudsaklig sysselsättning just nu". Se Wedebrand 2019, s. 48.

¹⁰⁰ Skillnaden mellan anställda och övriga avseende den stridande rollen är inte statistiskt signifikant: $p = 0,084$.

Skillnaden mellan anställda och egenföretagare avseende den icke-stridande rollen är inte statistiskt signifikant: $p = 0,13$.

¹⁰¹ Enligt chi2-test: $p < 0,0001$ för samtliga roller.

ligger lägst i samtliga roller. I detta sammanhang är det dock viktigt att påminna om att gruppen övriga till största delen omfattar pensionärer (88 %). Ovanstående mönster – att egenföretagarna sticker ut något i jämförelse med de andra grupperna – förstärks när även de ”mycket villiga” betraktas separat.¹⁰²

Allmän försvarsvilja

När den allmänna försvarsviljan betraktas ser vi ett mönster som liknar den för personlig försvarsvilja men skillnaderna mellan sysselsättningsgrupperna är betydligt mindre och långt ifrån alla skillnader kan anses vara statistiskt signifikanta. Det enda vi med viss trygghet kan säga är att egenföretagarna är något mer benägna att svara ”ja, absolut” – Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp – jämfört med de andra grupperna.¹⁰³

Understödjande försvarsvilja

För den understödjande försvarsviljan ses även här liknande mönster men med små skillnader. På frågan om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen framträder egenföretagarna även i detta avseende som mest villiga i svars-kategorin ”ja, absolut” med 43 %, att jämföra med 36 % för anställda och 35 % för övriga, men skillnaderna jämnar ut sig när vi lägger till dem som svarat ”ja, troligen”.

Vi ser inget statistiskt signifikant samband mellan sysselsättning och hur viktigt man anser att det är med ett militärt/civilt/psykologiskt försvar, när samtliga svarsalternativ beaktas. Vi noterar ändå en tendens till ett omvänt mönster vad gäller frågan om hur viktigt man anser det är att Sverige har ett militärt försvar. Bland de som svarat ”mycket viktigt” är gruppen övriga andelsmässigt störst medan egenföretagarna ligger lägst. Denna noterade skillnad är dock inte statistiskt signifikant.¹⁰⁴

Sammanfattningsvis – uppsamlade diskussion

Sammantaget förefaller egenföretagarna sticka ut något i detta sammanhang men det är svårt att veta vad som är grundorsakerna till deras relativt sett starkare (framför allt personliga) försvarsvilja. Vi skulle som tidigare kunna söka förklaringar i exempelvis inkomst, utbildning, kön eller ålder som möjliga betydande faktorer i denna grupp. Det är dock långt ifrån självklart att en egenföretagare kan antas ha, exempelvis, högre lön än en anställd men inkomstfaktorn skulle åtminstone kunna förklara skillnaden gentemot gruppen övriga. En annan något mer spekulativ förklaring skulle kunna vara antagandet att egenföretagare som personligheter betraktade skulle kunna vara mer riskbenägna än andra och därmed också skulle kunna vara mer villiga att bidra till totalförsvaret trots fara för det egna livet.

En relaterad fråga, som vi också lyfte inledningsvis i detta avsnitt, handlar om ansvarstagande. Enkätundersökningen visar att attityderna till personligt ansvar inte skiljer sig åt mellan sysselsättningsgrupperna, så inte heller den aspekten ger någon förklaring till observerade skillnader.

¹⁰² Se Wedebrand och Jonsson 2021b.

¹⁰³ P = 0,040.

¹⁰⁴ P = 0,15 (övriga 63 %, egenföretagare 57 %).

3.7 Familje- och boendesituation

Vi har tidigare diskuterat faran i att ge enskilda bakgrundsfaktorer ett alltför stort förklaringsvärde. Så när vi nu prövar betydelsen av respondenternas familjesituation (civilstånd, om barn boende hemma) och boendesituation (villa, lägenhet, övrigt) är vi väl medvetna om att detta hänger samman med såväl ålder som socioekonomiska faktorer. Redovisningen nedan ska därför ses som ett komplement till de föregående avsnitten.¹⁰⁵

Personlig försvarsvilja

När vi börjar med att betrakta den personliga försvarsviljan avseende den stridande rollen så finner vi inga statistiskt signifikanta skillnader mellan grupperna. Närmast till hands skulle i sådana fall vara att de med barn boende hemma kanske skulle kunna vara något villigare; 24 % jämfört med 20 % för övriga avseende ”mycket villig”.¹⁰⁶

Vissa statistiskt signifikanta skillnader kan dock noteras för de icke-stridande rollerna. Särskilt tydligt är det i rollen utan fara för livet; 61 % ”mycket villiga” bland de med hemma-boende barn jämfört med 50 % bland övriga.¹⁰⁷

Vi kan också notera en indikation till något starkare personliga försvarviljeyttringar bland de som är gifta, sambos eller har registrerat partnerskap, jämfört med gruppen övriga. Det är dock endast för den icke-stridande rollen utan fara för livet, avseende ”mycket villig”, som skillnaden är statistiskt signifikant.¹⁰⁸

När det gäller boendeform ser vi inga tydliga skillnader avseende den personliga försvarsviljan. Den enda skillnaden med statistisk signifikans är att de som bor i villa är något mer benägna att vara ”mycket villiga” att anta en icke-stridande roll med fara för livet.¹⁰⁹

Allmän försvarsvilja

Vad gäller frågan om Sverige bör göra väpnat motstånd vid angrepp är skillnaderna mycket små och inte i något fall statistiskt signifikanta. Men när vi betraktar såväl svarkategorin ”ja, absolut” som de båda jakande svarsalternativen sammanslaget kan vi ändå ana ett visst mönster bland våra respondenter: högst utfall genomgående får villaägare, de med hemma-boende barn respektive de som är gifta, sambos eller har registrerat partnerskap. Skillnaderna mot övriga kategorier utgör dock endast enstaka procentenheter och kan endast undantagsvis anses vara statistiskt signifikanta.¹¹⁰

Understödjande försvarsvilja

Villaägarna utmärker sig också, men bara marginellt, i en av de understödjande försvarsviljeyttringarna: om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen. En något större andel villaägare svarar ”ja, absolut” men när vi även betraktar svarsalternativet ”ja, troligen” så framträder gruppen övriga med starkast försvarsvilja. Övrig bostadstyp avser i detta sammanhang radhus, kedjehus och parhus samt kategorin ”annat boende”. Ingen av skillnaderna är dock statistiskt signifikanta.

Vad gäller olika försvarsdelars bedömda viktighet ser vi inte heller i detta avseende några statistiskt signifikanta skillnader, oavsett om det gäller boendeform, civilstånd eller hemma-boende barn. Men om vi endast ser till hur just våra respondenter har svarat, och endast

¹⁰⁵ Se samtliga detaljerade registerdata och bakgrundsfrågor i detta avseende i Wedebrand 2019, s. 45-48.

¹⁰⁶ $P = 0,070$. En avstämning mot viktade data ger 26 % för de med hemmaboende barn, 21 % för övriga (Wedebrand och Jonsson 2021b).

¹⁰⁷ $P < 0,0001$. Avstämning mot viktade data ger en motsvarande inbördes ordning: 57 % för de med hemmaboende barn, 49 % för övriga (Wedebrand och Jonsson 2021b).

¹⁰⁸ Gifta, sambos, registrerat partnerskap: 61%. Övriga: 50%. $P = 0,0042$.

¹⁰⁹ Villa: 42%. Övriga: 37%. $P = 0,023$.

¹¹⁰ En avstämning mot viktade data ger dock vid handen att observerade skillnader i detta avseende blir ännu tydligare, även om de fortfarande är tämligen små (Wedebrand och Jonsson 2021b).

beaktar svarsalternativet ”mycket viktigt”, kan vi se två tendenser som kan vara värda att nämna:

- De som är gifta, sambos eller har registrerat partnerskap framhåller det militära försvarets viktighet i något högre grad än övriga.
- De med hemmaboende barn framhåller det civila och psykologiska försvarets viktighet i något högre grad än de som inte har hemmaboende barn.

Sammanfattningsvis – uppsamlade diskussion

Som vi beskrev inledningsvis i detta avsnitt är bakgrundsfaktorer kopplade till familje- och boendesituation till stor del något som kan kopplas till mer grundläggande bakgrundsfaktorer som ålder, inkomst etc. Därför ska man inte överskatta förklaringsvärdet av de observationer som har gjorts och dessutom är få av observationerna statistiskt signifikanta. Vi tror till exempel inte att nyblivna villaägare upplever någon slags automatisk värderingsförskjutning som manifesteras i förstärkta försvarsviljetrytningar. Låt oss exemplifiera hur vi resonerar:

Vi har tidigare konstaterat att unga vuxna uppvisar svagare försvarsvilja. Tämmligen få 18-åringar är gifta eller har hunnit bli föräldrar eller har råd att bo i villa. Därför kan ålder tämmligen säkert antas ha ett större förklaringsvärde för försvarsviljan än exempelvis civilstånd och boendetyper.

Men vi kan samtidigt inte bortse från att stora livsförändringar också har potential att förändra människors attityder. Att skaffa barn, gifta sig (eller skilja sig) eller bli fastighetsägare (eller flytta från ett egenägt boende) är livsförändringar av karaktären sällanhändelser som också kan innebära attitydförändringar, exempelvis avseende krav på individuell ansvarstagande på olika vis. Människors attityder kopplade till detta behöver därför inte vara av naturen givna eller statiska utan kan såväl frammanas som eftersträvas, eller till och med framtingas. Om vi tillåter oss att spekulera så skulle möjligen ett ökat ansvarstagande och omtanke riktad mot nära och kära, eller en granngemenskap som hanterar gemensamma problem, rent attitydmässigt kunna förlängas till en bredare samhällslig solidaritet som implicerar förstärkta försvarsviljetrytningar. En omvänd mekanism – att livsförändringen snarare bidrar till att var och en i högre grad ser efter sitt eget hus och endast sina allra närmastes väl och ve – är givetvis också tänkbar. Oavsett detta, kan vi därför inte helt bortse från att det kan finnas ett visst begränsat förklaringsvärde i familje- och boendesituation för försvarsviljetrytningar.

Socioekonomiska faktorer framhålls ofta som de främsta grundläggande förklaringarna till varför människor tycker eller handlar på vissa sätt. Samtidigt finns det alltid en risk för att överskatta socioekonomins betydelse, i synnerhet avseende frågor där det kan finnas många olika orsaker till en viss attityd eller ett visst agerande – såsom de kopplade till hur försvarsvilja manifesteras. Kanske är det så att hela den socioekonomiska väven, som omsluter såväl enskilda individer som grupper av individer, borde hanteras helt separat och användas sparsamt, som förklaringsmodell. Det vi ändå tycker oss se när vi sammantaget betraktar inkomst, utbildning, sysselsättning och i viss mån familje- och boendesituation är att individer med (normativt och relativt sett) något sämre levnadsförutsättningar än andra tenderar att uppvisa svagare försvarsviljetrytningar. Vi kommer att diskutera denna insikt mer utförligt i kommande diskussionskapitel.

Vi kommer i det följande att studera ytterligare två grupper, där socioekonomiska skillnader kan föreligga, nämligen svenskfödda respektive utlandsfödda.

3.8 Svenskfödda och utlandsfödda

Sveriges befolkning präglas alltmer av mångfald. Det är en tillgång för ett litet, öppet land. Det ställer samtidigt krav på att bygga ett samhälle som håller ihop och på att motverka segregation i syfte att undvika sociala spänningar och klyftor i samhället. Ett samhälle som håller ihop, med förtroende för statsledning och myndigheter samt tillit människor emellan är också viktiga faktorer för att kunna motstå påverkan och säkerställa försvarsviljan.

–Försvarsberedningen, *Motståndskraft*, 2017¹¹¹

Mångfald i Försvarsmaktens personalsammansättning bidrar till det militära försvarets legitimitet, trovärdighet och folkförankring.

–Försvarsberedningen, *Värnkraft*, 2019¹¹²

När vi i detta avsnitt jämför svenskfödda med utlandsfödda ser vi direkt en fara med att dra för stora växlar på våra resultat. För det första är endast 15 % av våra respondenter (motsvarande 315 personer) utlandsfödda. Redan där ser vi en underrepresentation eftersom cirka 20 %¹¹³ av invånarna i Sverige har en sådan bakgrund (vad gäller de som är folkbokförda i Sverige, vilket inte inkluderar asylsökande).

För det andra är de 15 % vi trots allt har lyckats fånga upp i undersökningen inte representativa för den utlandsfödda delen av befolkningen i Sverige som helhet. Bland våra utlandsfödda respondenter har vi en överrepresentation av nordiska utlandsfödda, dvs. från Norge, Finland, Danmark och Island. Dessa utgör 23 % av våra utlandsfödda respondenter, att jämföra med 11 % som förväntat genomsnitt. Vi har vidare en underrepresentation av människor med asiatisk härkomst. Cirka 39 % av de folkbokförda utlandsfödda i Sverige kommer från Asien medan vi har 28 % bland våra utlandsfödda respondenter. Vi har också en viss underrepresentation avseende afrikanskt ursprung. Däremot ligger vi tämligen nära svenskt genomsnitt vad gäller utlandsfödda i Europa utom Norden, kring 30 %.

I detta sammanhang har vi inte möjlighet att skapa önskad representativitet via viktade data eftersom den viktning vi har till hands endast skiljer på om man är svenskfödd eller utlandsfödd – dvs. inte vilket specifikt land eller världsdel man kommer ifrån.¹¹⁴ Vi kan också se att vi har en viss överrepresentation av utlandsfödda kvinnor bland våra svarande, både i jämförelse med den utlandsfödda befolkningen i Sverige som helhet och i jämförelse med vår sammantagna respondentgrupp.

Sammantaget kan vi därmed konstatera att vi inte fullt ut har lyckats fånga upp en tillräckligt god representativitet för utlandsfödda svenskar i enkätundersökningen.

När vi närmare betraktar några andra skillnader mellan våra svenskfödda och utlandsfödda respondenter kan vi notera en högre andel högskoleutbildade bland de utlandsfödda respondenterna (50 %, jämfört med svenskföddas 42 %) men samtidigt också en högre andel låginkomsttagare (55 %, jämfört med svenskföddas 38 %), liksom högre andel som lever i låginkomsthusåll (62 %, jämfört med svenskföddas 48 %). I jämförelse med svenskfödda ser vi bland de utlandsfödda högre andelar i gruppen 18-49 år, de som bor i storstad eller i storstadsnära kommun, de som bor i lägenhet, respektive de som har hemmaboende barn. De utlandsfödda ligger också noterbart lägre i svarsandel avseende gruppen 70 år och äldre, genomgången militär grundutbildning, respektive folkbokförd i norra Sverige.

¹¹¹ Försvarsberedningen 2017, s 45.

¹¹² Försvarsberedningen 2019. *Värnkraft: Inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021-2025*, s. 238.

¹¹³ Samtliga svenska populationsdata härifrån och nedan kommer från körningar i SCB:s statistikdatabas: SCB 2021b, statistikdatabasen.scb.se, avseende data per 31 december 2020, alternativt olika tidigare daterade tabellsammanställningar om utlandsfödda som kan sökas på www.scb.se.

¹¹⁴ Däremot kan vi, som vi ibland har gjort tidigare i rapporten, stämna av mot viktade data för att kompensera för det svarsbortfall vi har bland utlandsfödda generellt sett.

Det skulle givetvis vara möjligt att beta av respektive skillnad mellan våra utlandsfödda respondenter och någon slags genomsnittdata för utlandsfödda i Sverige men vi kan redan nu fastslå att vi inte har ett representativt underlag. När vi i fortsättningen i detta avsnitt talar om "utlandsfödda" så avser vi således de utlandsfödda bland just våra respondenter – inte utlandsfödda i befolkningen som helhet givet de brister vi ser i representativitet. Vi kommer därför i detta avsnitt endast resonera kring skillnader vi trots allt ser i vårt dataunderlag men då inte i termer av statistisk signifikans i betydelsen skillnader som kan antas gälla för hela de svenskfödda respektive utlandsfödda delarna av den svenska befolkningen.

Personlig försvarsvilja

För den personliga försvarsviljan kan vi konstatera att inga större skillnader råder mellan våra svenskfödda och utlandsfödda respondenter det gäller de icke-stridande rollerna men skillnaden för den stridande rollen med fara för livet är tydlig. De "mycket villiga" utlandsfödda utgör drygt 30 % medan motsvarande svenskfödda utgör 20 %. Sammantaget utgör drygt 60 % av de utlandsfödda mycket/ganska villiga, att jämföra med knappt hälften av de svenskfödda. Värt att notera är också att bland svenskfödda är det ungefär lika många som är "mycket villiga" som de som är "inte alls villiga". För motsvarande jämförelse för de utlandsfödda skiljer det betydligt mer: ungefär en tredjedel är, som sagt, mycket villiga, medan endast en dryg tiondel av respondenterna inte alls är villiga.¹¹⁵

Allmän försvarsvilja

När vi övergår till att betrakta den allmänna försvarsviljeyttringen kan vi se en liten övervikt till att de utlandsfödda absolut anser att Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp men om vi slår samman "ja, absolut" med "ja, troligen" blir skillnaden obetydlig. En intressant notering i detta sammanhang är att de utlandsföddas andel som anser: "nej, Sverige bör absolut inte göra väpnat motstånd", är relativt sett betydligt större än motsvarande andel bland svenskfödda.¹¹⁶

Understödjande försvarsviljeyttringar

När det handlar om frågan om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskap för kris och krig ser vi dock en övervikt för svenskfödda respondenter vad gäller svaren "ja, absolut" och "ja, troligen". Visserligen skulle härkomst kunna ha viss betydelse i detta sammanhang men kanske har de utlandsfödda respondenternas lägre inkomstnivåer (som vi konstaterade inledningsvis) större betydelse? Vi har ju tidigare konstaterat en samvariation mellan högre inkomster och viljan att satsa mer offentliga medel på beredskapen. Värt att notera är också de utlandsföddas betydligt högre andel "ingen åsikt".

När det handlar om hur viktigt det anses vara att Sverige har ett försvar kan vi inte se några skillnader mellan svenskfödda och utlandsfödda respondenter avseende det militära respektive civila försvaret. Däremot förefaller svenskfödda i något högre grad anse att det är viktigt att ha ett psykologiskt försvar, åtminstone i svarkategorin "mycket viktigt".¹¹⁷

Sammanfattningsvis – uppsamlade diskussion och komplettering

Vi kunde redan inledningsvis i detta avsnitt konstatera att undersökningen inte fullt ut har lyckats fånga upp en tillräckligt god representativitet för utlandsfödda svenskar. Man kan ana att uppdelningen mellan svenskfödda och utlandsfödda är en alltför bred och trubbig kategorisering. Kanske hade en uppdelning på Skandinavien/Norden, Europa respektive övriga, alternativt en uppdelning på olika världsdelar eller regioner, kunnat belysa frågan mer nyanserat. Måhända vore det etiskt problematiskt med sådana alltför detaljerade uppdelningar men samtidigt skulle det kunna vara viktigt för att bättre förstå socioekonomiska,

¹¹⁵ Se data i Wedebrand och Jonsson 2021b.

¹¹⁶ Wedebrand och Jonsson 2021b.

¹¹⁷ Wedebrand och Jonsson 2021b.

generations- och kulturella faktorer i relation till försvarsviljan. Det främsta hindret för en mer detaljerad uppdelning är dock att respondenterna för respektive detaljerad kategori skulle vara för få för att kunna dra slutsatser med statistisk signifikans.

När vi betraktar de resultat vi ändå har fått, oavsett dess brister, så får vi sammanfattningsvis en något splittrad bild av försvarsviljeyttringarna bland de utlandsfödda respondenterna: en högre personlig försvarsvilja (avseende den stridande rollen) jämfört med svenskfödda men samtidigt indikationer på en lägre understödande försvarsvilja i vissa avseenden.

När det gäller villigheten att anta en stridande roll, så har vi tidigare egentligen bara sett sådana tydliga skillnader två gånger tidigare i denna genomgång, dels vad gäller skillnaden mellan kvinnor och män, dels avseende genomgången militär grundutbildning. Kön kan rimligen inte förklara skillnaden vi ser här eftersom 55 % av de utlandsfödda respondenterna är kvinnor. Inte heller faktorn militär grundutbildning kan förklara skillnaden eftersom det andelsmässigt är dubbelt så många svenskfödda (36 %) som utlandsfödda (18 %) som har genomgått någon slags militär grundutbildning.

En annan förklaring till den personliga försvarsviljans utbredning skulle kunna sökas i att vi har en relativt sett hög andel utlandsfödda med eftergymnasial utbildning (50 %). Vi har tidigare sett att utbildningsfaktorn kan ha betydelse för vissa personliga försvarsviljeyttringar – dock inte den för en stridande roll med fara för livet, så inte heller den faktorn har sannolikt ett starkt förklaringsvärde. Inkomstfaktorn kan heller inte förklara de utlandsföddas starkare personliga försvarsviljeyttring avseende den stridande rollen – det borde i sådana fall snarare ge ett omkastat resultat.

En möjlig förklaring till de observerade skillnaderna skulle i detta fall kunna ligga i förhållandet mellan upplevd oro och bedömd svensk beredskap för ett militärt angrepp. Vi kommer att gräva djupare i denna koppling i den avslutande diskussionen men kan redan nu konstatera att gruppen ”mycket oroad” för ett militärt angrepp mot Sverige bland de utlandsfödda är relativt sett större jämfört med svenskfödda: 14 % för utlandsfödda, att jämföra med 8 % för svenskfödda. Men framför allt kan vi se en stor skillnad bland utlandsfödda och svenskfödda avseende den bedömda svenska beredskapen för ett militärt angrepp – vilket också skulle kunna ha betydelse för viljan att delta i Sveriges försvar:

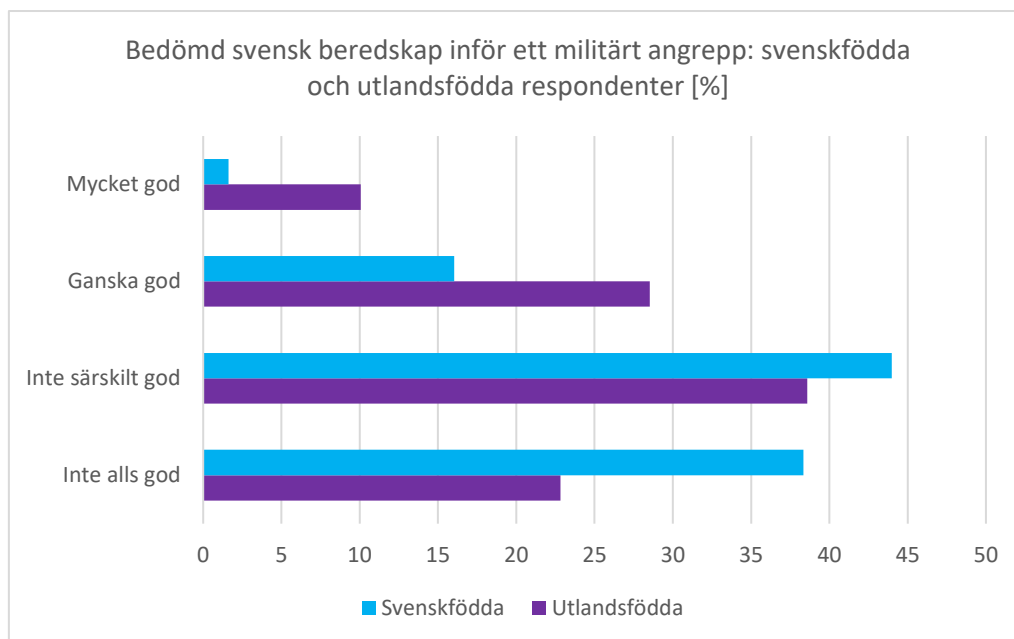

Diagram 27: Bedömd svensk beredskap inför ett militärt angrepp: svenskfödda och utlandsfödda respondenter.

De utlandsfödda respondenterna förefaller alltså ha ett betydligt större förtroende för den svenska militära beredskapen jämfört med de svenskfödda, vilket möjligen skulle kunna ha

givit ett visst bidrag till skillnaden i personlig försvarsviljetrytning. Men när vi betraktar en grupp med motsvarande hög personlig försvarsvilja, de som har genomgått militär grundutbildning, kan vi göra två konstateranden: dessa är huvudsakligen svenskfödda och uppvisar ett lägre förtroende för den svenska militära beredskapen jämfört med övriga. Det är således svårt att dra några entydiga slutsatser kring detta.

Vi återkommer som sagt till frågan om den eventuella betydelsen av oro och bedömd beredskap för ett militärt angrepp men ser än så länge ingen tydlig förklaring till uppmätta skillnader i personlig försvarsvilja. Inte heller frågan om hur rimligt man tycker det är med personligt ansvar i kris och krig, som vi tidigare har stämt av emot, ger någon förklaring. Av de utlandsfödda respondenterna anser 39 % att det är ”mycket rimligt” med personligt ansvar vid kris och krig, att jämföra med 49 % av de svenskfödda.

Vi konstaterade tidigare att våra utlandsfödda respondenter i högre grad än svenskfödda bor i storstäder eller i storstadsnära kommuner. Detta sätter fingret på några bakgrundsfaktorer vi hittills inte har undersökt, nämligen de geografiska.

3.9 Geografiska bakgrundsfaktorer

Totalförsvarsplaneringens effekter i termer av reella fysiska åtgärder sker alltid på någon specifik plats i Sverige, i någons kommun. Kinetisk krigföring, till skillnad från informationspåverkan och i viss mån cyberkrigföring, är också alltid geografiskt bestämd. Geografiska aspekter är därför långt ifrån oviktiga i detta sammanhang och blir därmed de sista bakgrundsfaktorerna att behandla i vår genomgång.

Försvarsmaktens och det övriga totalförsvarets närvaro och verksamhet i såväl fred som krig underlättas av – och ibland också förutsätter – samverkan med lokalbefolkningen. Detta gäller inte minst för de inom totalförsvarsplaneringen särskilt utpekade militärstrategiskt viktiga områdena. Vi har dock sorterat våra respondenter, med avseende på var de är folkbokförda, i enlighet med den geografiska indelning som föreslås i utredningen *Struktur för ökad motståndskraft*, i termer av civilområden som är liktydigt med de nuvarande samverkansregionerna (tidigare benämnt sjukvårdsregionerna):¹¹⁸

- Norra (Jämtlands län, Norrbottens län, Västerbottens län, Västernorrlands län)
- Mellersta (Dalarnas län, Gävleborgs län, Uppsala län, Södermanlands län, Västmanlands län, Örebro län, Värmlands län)
- Östra (Stockholms län, Gotlands län)
- Sydöstra (Östergötlands län, Jönköpings län, Kalmar län)
- Västra (Västra Götalands län, Hallands län)
- Södra (Skåne län, Kronobergs län, Blekinge län).

Geografiska aspekter kan, som ovan, handla om vilken del av Sverige man bor i men också betraktas utifrån befolkningstäthet och grad av urbanitet. Vi har därför också gjort en indelning i kommungrupper, enligt följande tre kategorier:¹¹⁹

- Storstad (mer än 200 000 invånare) och storstadsnära kommun
- Större stad (50 000 – 200 000 invånare) och kommun nära större stad
- Mindre stad, tätort eller landsbygdskommun.

¹¹⁸ SOU 2021:25. *Struktur för ökad motståndskraft. Slutbetänkande av utredningen om civilt försvar*, s. 31. Civilområdena föreslås följa samma gränser samverkansregionerna med undantag för Halland, som är delat i samverkansregionerna. Utredningen bedömer att länen bör hållas samman och Halland uppgår därför i Västra civilområdet.

¹¹⁹ Indelningen utgår från Sveriges kommuner och regioners kommungruppsindelning 2017-01-01 (aktualitet 2018-10-12, gäller folkbokföringskommun). Ovan har underkategorierna (som ”Storstäder” och ”Pendlingskommun nära storstad”) slagits ihop med de övergripande kategorierna (som ”Storstäder och storstadsnära kommuner”). Med storstad avses kommuner med minst 200 000 invånare (minst 200 000 invånare i den största tätorten), med större stad avses kommuner med minst 50 000 invånare (minst 40 000 invånare i den största tätorten), medan med mindre stad avses kommuner med minst 15 000 invånare (men mindre än 40 000 i den största tätorten).

Personlig försvarsvilja

Personliga försvarsviljeyttringar för respektive civilområde ser ut som följer:

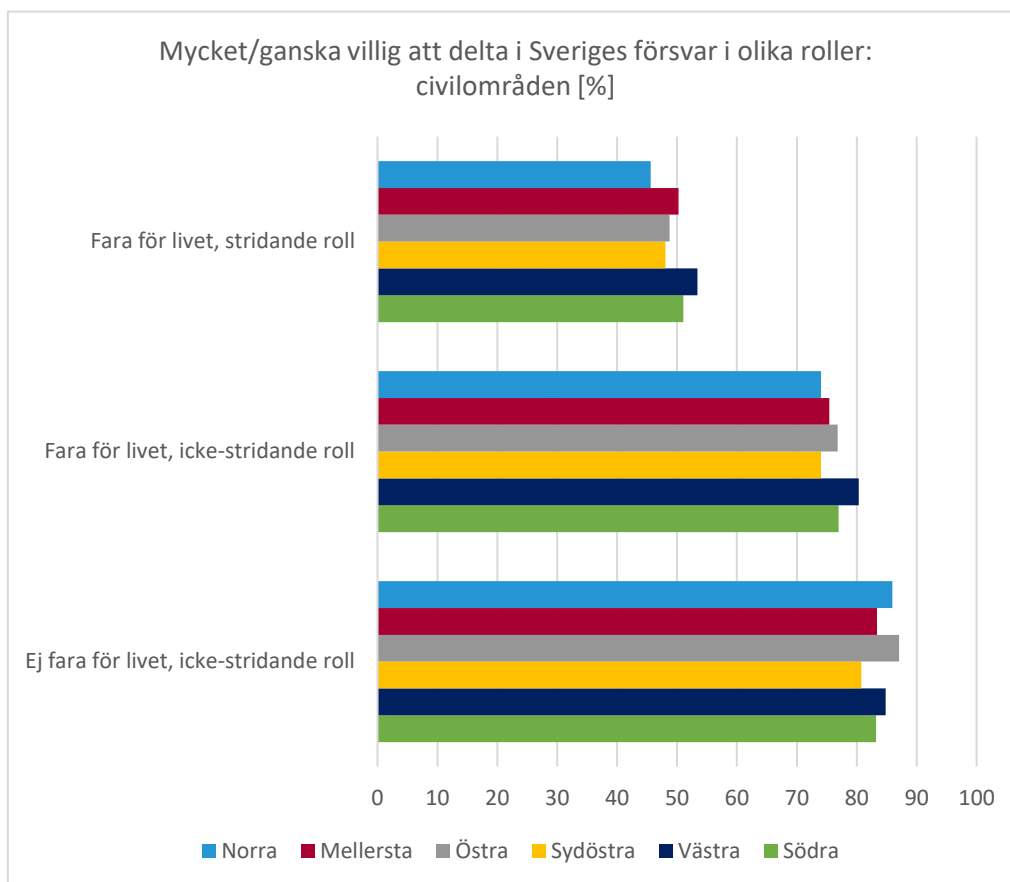

Diagram 28: Mycket/ganska villig att delta i Sveriges försvar i olika roller: föreslagna civilområden.

Som diagrammet illustrerar är skillnaderna i försvarsvilja mellan respondenterna i de olika civilområdena tämligen små. En statistiskt signifikant skillnad är dock att västsvenskarna uppvisar en något starkare försvarsvilja jämfört med befolkningen i det norra civilområdet, avseende rollerna som är förknippade med fara för livet.¹²⁰

¹²⁰ Fara för livet, stridande roll: $p = 0,033$; Fara för livet, icke-stridande roll: $p = 0,036$.

När motsvarande analys görs med avseende på kommungrupper ges följande resultat:

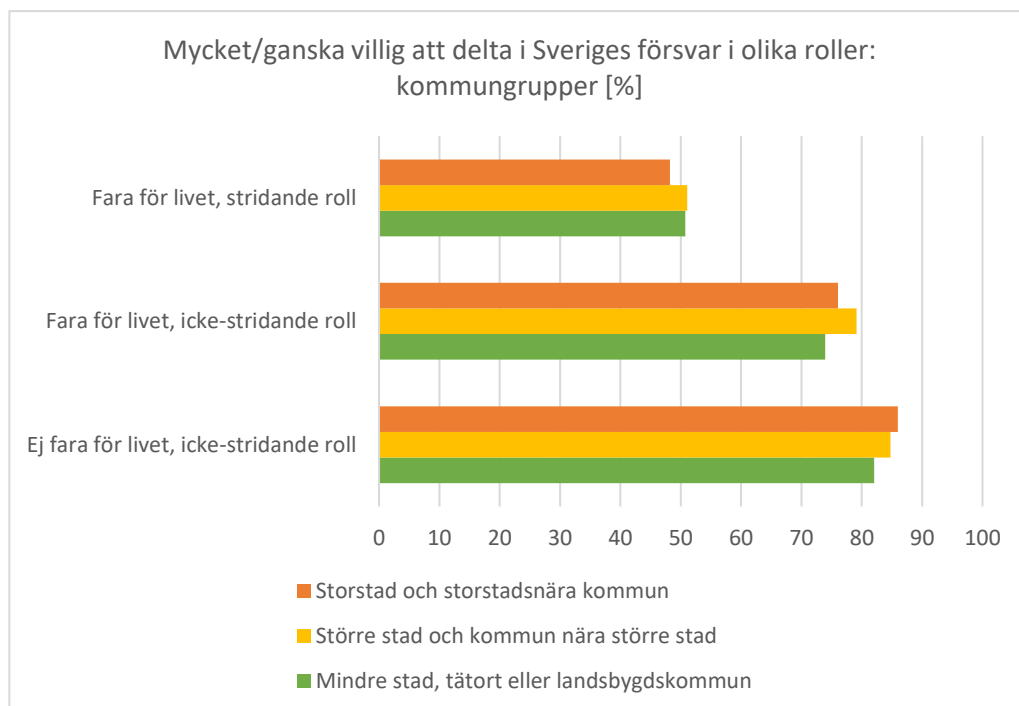

Diagram 29: Mycket/ganska villig att delta i Sveriges försvar i olika roller: kommungrupper.

Även i detta avseende är skillnaderna i försvarsviljetrytningar tämligen små men dock i vissa fall statistiskt signifikanta. Exempelvis utgör storstadsborna en mindre andel mycket/ganska villiga att anta den stridande rollen jämfört med människor som bor i mellankategorin ”större stad och kommun nära större stad”.¹²¹ Det finns dock ingen statistiskt signifikant skillnad mellan storstad och landsbygd avseende den stridande rollen.¹²² När vi däremot betraktar resultaten i något högre upplösning¹²³ kan vi ana att storstadsrespondenterna tenderar att uppvisa en något högre andel av ”mycket villiga” att delta i Sveriges försvar i stridande roll med fara för livet i jämförelse med övriga (skillnaden är dock inte statistiskt signifikant).¹²⁴ Men samtidigt finns också en signifikant större andel ”inte alls villiga” i just storstäderna (22 % att jämföra med cirka 16 % bland övriga).¹²⁵

När det gäller personliga försvarsviljetrytningar är dock vår slutsats sammantaget att de geografiska bakgrundsfaktorerna inte förefaller ha någon stor betydelse utan speglar befolkningen i stort – oavsett var man bor.

¹²¹ P = 0,005.

¹²² P = 0,19.

¹²³ Se Wedebrand och Jonsson 2021b.

¹²⁴ P = 0,18.

¹²⁵ P = 0,0094.

Allmän försvarsvilja

När det gäller den allmänna försvarsviljan förefaller det finnas en smärre skillnad mellan Sveriges olika delar vad gäller frågan om Sverige bör göra väpnat motstånd vid ett militärt angrepp, åtminstone avseende nyanserna i de jakande svarsalternativen:

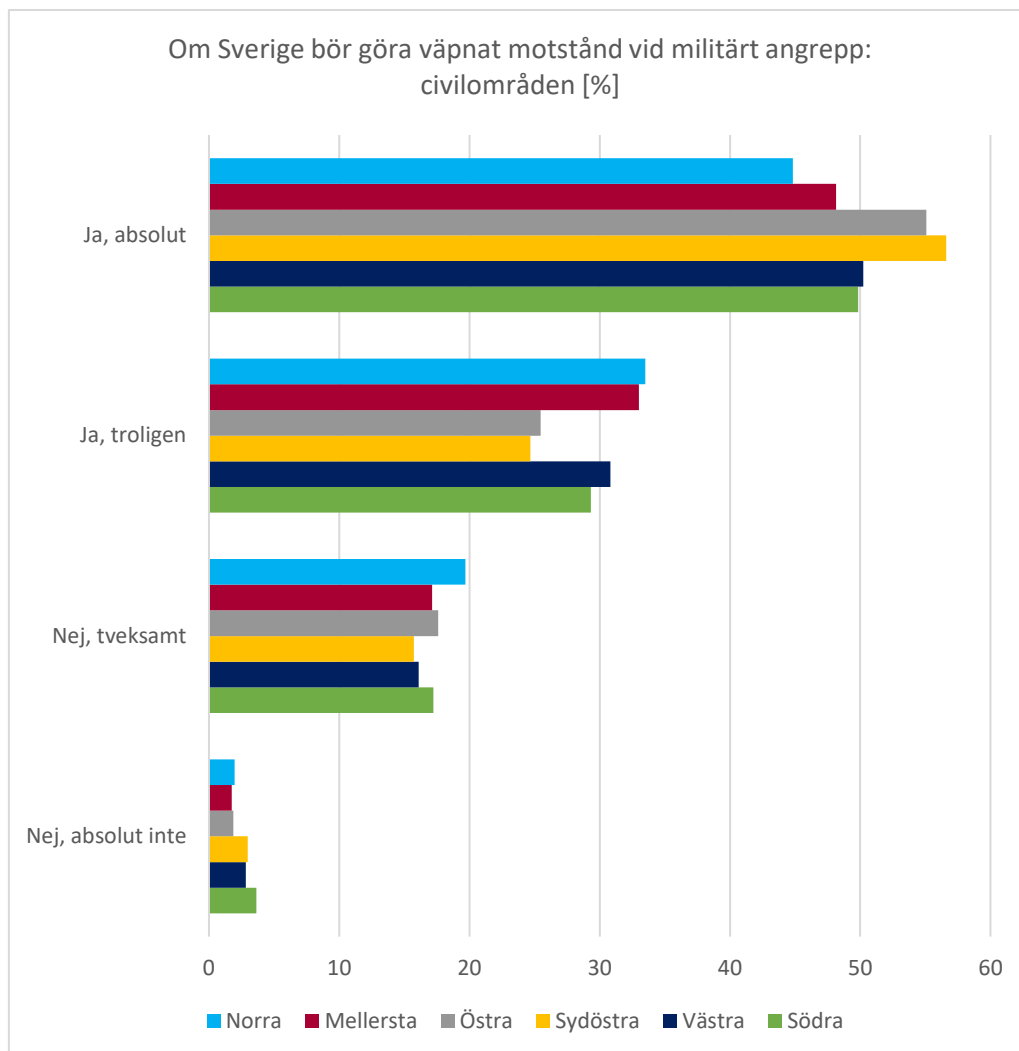

Diagram 30: Om Sverige bör göra väpnat motstånd vid militärt angrepp: föreslagna civilområden.

Respondenterna från de Östra och Sydöstra civilområdena är mer benägna att svara ”ja, absolut”, 57 % respektive 55 %, i jämförelse med det Norra civilområdets 45 %, vilket är en skillnad med statistisk signifikans.¹²⁶ Men som illustreras i diagrammet ovan jämnar skillnaderna ut sig när de jakande svarsalternativen slås samman. De flesta av de synbara skillnaderna ovan är inte statistiskt signifikanta, så betydelsen av denna geografiska bakgrundsfaktor bör inte överdrivas. Vidare kan endast mycket små skillnader påvisas mellan de olika kommungrupperna avseende denna fråga.

Understödjande försvarsvilja

Vad gäller den understödjande försvarsviljan i meningen om Sverige bör satsa mer offentliga medel på beredskapen inför kriser och krig uppvisas ett tämligen splittrat mönster för de olika civilområdena. Inom vissa svarskategorier kan tydliga skillnader noteras, exempelvis att de i södra Sverige är mer benägna (40 %) att svara ”ja, absolut” jämfört med invånare

¹²⁶ P = 0,0068.

i civilområde Norr (29 %).¹²⁷ Men annars är endast undantagsvis noterade skillnader statistiskt signifikanta och när vi slår samman de jakande och nekande svarsalternativen utjämnas skillnaderna ytterligare. Även om skillnaderna inte är stora är det ändå noterbart att respondenterna i civilområde Norr är signifikant mindre benägna (67 %) att understödja en förstärkt beredskap jämfört med övriga civilområden (72-78 %)¹²⁸ Civilområde Norr har också störst andel som svarat ”nej” (24 %).¹²⁹

För kommungrupperna råder dock mycket små skillnader avseende denna fråga, i synnerhet när ja- och nej-alternativen slås samman – ingen påtaglig skillnad mellan stad och land kan därför sägas föreligga när det gäller villighet att finansiera beredskap.

Om vi håller oss kvar vid kommungrupperna så ser vi inga statistiskt signifikanta skillnader när det gäller hur viktigt man anser att det är att Sverige har ett militärt respektive civilt försvar. När det gäller det psykologiska försvaret finns en viss skillnad mellan storstad och landsbygd: 63 % i storstad (och närliggande kommuner), respektive 54 % på landsbygd (och mindre städer/tätorter) anser det psykologiska försvaret som ”mycket viktigt”.¹³⁰ Men när ”mycket viktigt” läggs samman med ”ganska viktigt” försvinner skillnaderna mellan de tre kommungrupperna i princip helt och hållet.

Vad gäller olika försvarsdelars bedömda viktighet inom olika civilområden kan vissa smärre skillnader noteras. Vad avser det psykologiska försvarets viktighet är skillnaderna mycket små men det finns avseende det militära respektive det civila försvaret en tendens till något svagare understödjande försvarsviljeyttringar inom civilområde Väst. Vi studerar därför också separat svarsalternativet ”mycket viktigt” för denna fråga, för just det militära och civila försvaret:

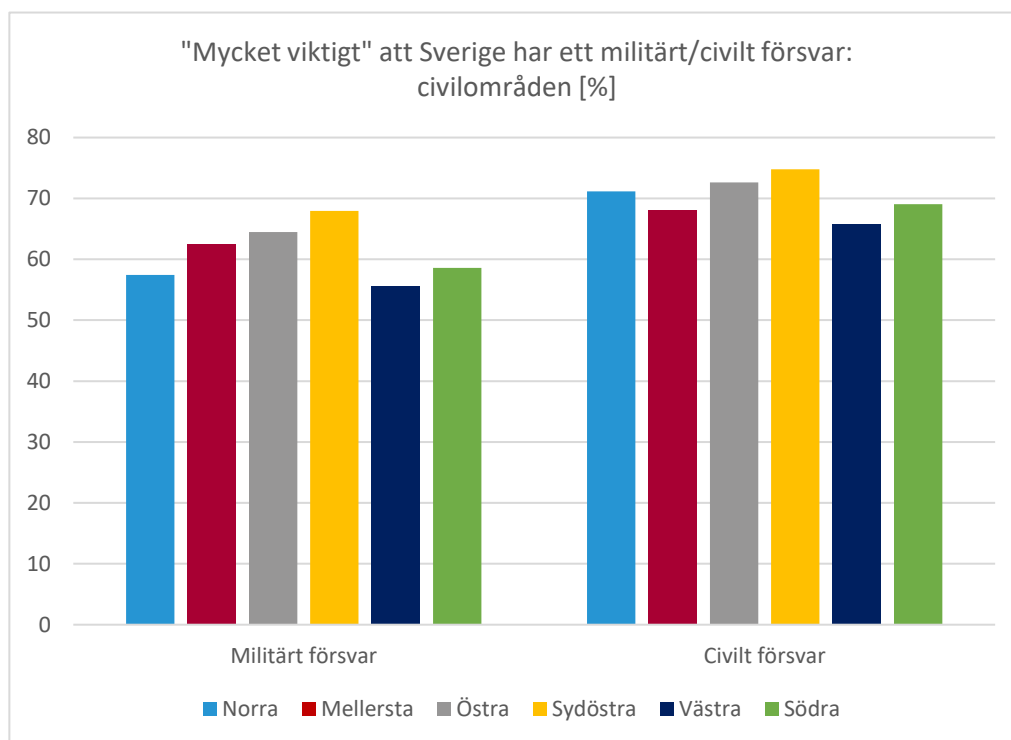

Diagram 31: "Mycket viktigt" att Sverige har ett militärt/civilt försvar: föreslagna civilområden.

¹²⁷ P = 0,012.

¹²⁸ P = 0,029.

¹²⁹ Se samtliga data avseende denna fråga i Wedebrand och Jonsson 2021b.

¹³⁰ P = 0,0007.

Vi ser att den något svagare tendensen kvarstår för civilområde Väst avseende yttringen ”mycket viktigt”. Skillnaderna mellan Väst och övriga är inte på något vis anmärkningsvärda men ändå statistiskt signifikanta.¹³¹

Sammanfattningsvis – uppsamlade diskussion

Sammanfattningsvis förefaller de geografiska bakgrundsfaktorerna inte vara särskilt betydelsefulla i jämförelse med somliga andra. Vad gäller den personliga försvarsviljan kan vi när datamaterialet betraktas mer upplöst notera små förstärkningstendenser avseende storstad samt för de Östra, Västra och Södra civilområdena, vilket pekar mot Stockholms-, Göteborgs- och Malmöregionen.¹³² Men som beskrivits ovan har få observerade skillnader statistisk signifikans, dessutom förefaller störst andel ”inte alls villiga” också finnas i storstäderna.

Som vi tidigare har konstaterat verkar bakgrundsfaktorer som ålder och inkomst ha viss betydelse för försvarsviljan. Möjligen står förklaringen till en del av de trots allt observerade skillnaderna utifrån geografiska bakgrundsfaktorer att finna i demografiska och socioekonomiska skillnader snarare än i geografin i sig. Exempelvis har storstaden en större andel unga vuxna, vilka uppvisar svagare personliga försvarsviljeyttringar, vilket skulle kunna förklara storstadens relativt sett högre andel ”inte alls villiga”.

Vi noterar genomgående tendenser till svagare försvarsvilja i civilområde Norr med ett undantag; civilområde Väst håller det militära och civila försvarets viktighet relativt sett lägre jämfört med övriga områden. Men det tål att upprepas – skillnaderna är tämligen små.

De geografiska bakgrundsfaktorerna förefaller sammanfattningsvis inte ha ett särdeles stort förklaringsvärde för försvarsviljan. Det talas ibland i den allmänna debatten om klyvningen mellan stad och landsbygd men detta får i varje fall inte något stort utslag på försvarsviljeyttringarna.

¹³¹ Militärt försvar: $p = 0,0096$. Civilt försvar: $p = 0,040$.

¹³² Wedebrand och Jonsson 2021b.

4 Diskussion om föreställningar om försvarsviljan i relation till enkätresultaten

Vad kan man egentligen utläsa av ovanstående genomgång? Som läsaren noterat, har vi uttryckt oss tämligen försiktigt när det gäller hur man kan tolka försvarsviljeyttringarna. Vi ser ett antal samband men vi vet ju egentligen inte vad som beror av vad. Vad är egentligen grunden till att uttrycka, alternativt utveckla, en stark försvarsvilja? Eller måste kanske försvarsviljan snarare ses utifrån en mer komplex och sammansatt bild som består av många och olika personliga bevekelsegrunder? Detta blir inte minst tydligt i de fall där vi noterar brutna mönster när de personliga försvarsviljeyttringarna ställs mot de allmänna och understödjande inom en och samma gruppering.

Att kombinera olika bakgrundsfaktorer är därmed i viss mån en farlig väg att gå. Även om det må vara frestande kan vi alltså *inte* hävda att den typiske försvarsvillige svensken är en välbetald egenföretagande man i övre medelåldern som bor i villa i en storstadsförort. Vi har heller *inte* starka belägg för att säga att den nya myndigheten för det psykologiska försvaret borde inrikta försvarsviljehöjande insatser mot just unga kvinnor med låg inkomst. Vi ser förvisso olika indikationer åt det hållet men det vore bedrägligt att på ett förenklat sätt försöka personifiera våra dataobservationer på det viset.

För flertalet jämförelser kan vi konstatera att de observerade skillnaderna är relativt sett små. En övergripande insikt är att för de flesta gruppjämförelserna, där en uppenbar skillnad ändå föreligger, så gäller denna främst den personliga försvarsviljan. Skillnaderna blir oftast något mindre avseende den allmänna försvarsviljan och i regel ännu mindre när det handlar om den understödjande försvarsviljan. Detta skulle kunna ses som en indikation på att vi borde ha formulerat frågorna något annorlunda, när det gäller allmän och understödjande försvarsvilja, för att verkligen komma åt faktiska skillnader men det skulle givetvis också kunna vara så att de faktiska skillnaderna verkligen är mindre i dessa avseenden.

Vi kommer att återkomma till några mer generella slutsatser kring det vi har observerat i datamaterialet i rapportens avslutning men först i detta kapitel ska vi diskutera i vad mån enkätresultaten kan anses bekräfta, nyansera eller förkasta några olika förkommande föreställningar om försvarsviljan. Det handlar bland annat om huruvida ett starkt psykologiskt försvar krävs för en stark försvarsvilja, om värplikens och frivilligorganisationernas betydelse i sammanhanget samt kopplingen mellan levnadsstandard och försvarsvilja.

Allra först ska vi, som utlovat, komplettera våra observationer genom att undersöka om det eventuellt finns något samband mellan oro och förmodad beredskap för militärt angrepp och uppvisad personlig försvarsviljeyttring, liksom diskutera orons och förtroendets roll mer generellt som en utgångspunkt för efterföljande diskussioner.

4.1 Vilken betydelse kan oro och förtroende ha för försvarsviljan?

Försvarsvilja och folkförankring är grunden för möjligheten att uppbåda ett trovärdigt försvar. Invånare och beslutsfattare måste medvetandegöras om vad krig ställer för krav. Krismedvetenhet måste kompletteras med en krigsmedvetenhet.

–Försvarsberedningen, *Motståndskraft*, 2017¹³³

Motståndsvilja är alltså något mer än en beredskap att skydda sig själv och sin familj. Motståndsvilja förutsätter också en solidaritet med samhället. Medborgarnas motståndskraft hänger samman med förtroendet för staten, myndigheter och demokratiska institutioner.

–Olof Peterson, *Medborgarna och det psykologiska försvaret*, 2018¹³⁴

Vi har tidigare i rapporten noterat skillnader mellan vissa grupper avseende försvarsviljan. Vi har också sett att ibland följs denna skillnad av ytterligare skillnader, nämligen avseende upplevd oro för ett militärt angrepp mot Sverige respektive bedömd svensk beredskap för att kunna möta ett militärt angrepp. Samtidigt ges inga entydiga indikationer som skulle kunna förklara dessa skillnader i försvarsvilja. Exempelvis upplever respondenter med en genomgången militär grundutbildning – med jämförelsevis stark försvarsvilja – mindre oro för ett militärt angrepp men samtidigt bedömer de också beredskapen som mindre god än vad övriga gör. De utlandsfödda respondenterna – också med förhållandevis stark personlig försvarsvilja – har däremot ett betydligt högre förtroende för svensk beredskap än vad svenskfödda har. Även de unga vuxna (18-29 år) har ett tämligen högt förtroende för svensk beredskap, i jämförelse med övriga åldersgrupper, men de uppvisar tvärtom en tämligen svag försvarsvilja.

Vi ser att oro och förtroende verkar ha betydelse för försvarsviljan men att de anekdotiska nedslagen delvis pekar åt olika håll. Vi vill därför pröva hypotesen att oro och förtroende kan spela roll genom att närmare studera de ”mycket villiga”, när det gäller personlig försvarsvilja, i relation till upplevd oro för ett militärt angrepp respektive bedömd svensk förmåga att möta ett sådant angrepp. Detta gör vi som tidigare för de olika rollerna; stridande roll med fara för livet, icke-stridande roll med fara för livet, samt icke-stridande roll utan fara för livet. Vi börjar med oro för militärt angrepp.

Tabell 1: Oro för militärt angrepp i relation till de ”mycket villiga” i olika roller.

[%]	Utfall i svarsgrupperna ”mycket villig” att delta i Sveriges försvar i...		
	...stridande roll med fara för livet	...icke-stridande roll med fara för livet	...icke-stridande roll utan fara för livet
<i>Mycket oroad</i>	32	40	47
<i>Ganska oroad</i>	19	33	50
<i>Inte särskilt oroad</i>	20	40	54
<i>Inte alls oroad</i>	21	46	59

Notera att i Tabell 1 så summerar varken raderna eller kolumnerna till 100 % eftersom vi fokuserar på de ”mycket villiga” respondenterna. Tabellen ska illustrera oro i relation till villighet och ska utläsas som att, exempelvis, 32 % av dem som är mycket oroad också är

¹³³ Försvarsberedningen 2017, s. 62.

¹³⁴ Olof Peterson 2018. *Medborgarna och det psykologiska försvaret*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. MSB1229 – juni 2018, s. 25.

mycket villiga att anta en stridande roll medan övriga 68 % (av de ”mycket oroad”) tillhör kategorierna ”ganska villig”, ”inte särskilt villig” och ”inte alls villig” (som inte redovisas i denna tabell).

Intressant att notera är att för den stridande rollen så återfinns det högsta värdet i extrempunkten ”mycket oroad” medan tyngdpunkten av ”mycket villiga” i de andra rollerna ligger bland de som samtidigt är ”inte alls oroad”.

När vi övergår till att titta på förtroende och tillit – i vår undersökning representerat av förmodad beredskap för ett militärt angrepp – är det viktigt att påminna sig om att inte bara den svenska militära beredskapen avses, utan hela samhällets beredskap att möta ett angrepp. Att även de civila delarna i detta avseende kan påverka försvarsviljan uttrycks bland annat av Försvarsberedningen:

Att kunna skydda civilbefolkningen vid ett väpnat angrepp är också viktigt för totalförsvarets trovärdighet. Om denna förmåga inte är trovärdig urholkas försvarsviljan.¹³⁵

När vi gör motsvarande korsanalys som ovan för förmodad beredskap, dvs. ”mycket villig” i relation till bedömd svensk beredskap att möta ett militärt angrepp framstår ett i vissa avseenden liknande mönster.

Tabell 2: Bedömd svensk beredskap för militärt angrepp i relation till de ”mycket villiga” i olika roller.

[%]	Utfall i svarsgrupperna ”mycket villig” att delta i Sveriges försvar i...		
	...stridande roll med fara för livet	...icke-stridande roll med fara för livet	...icke-stridande roll utan fara för livet
Förmodad svensk beredskap för militärt angrepp			
<i>Mycket god</i>	50	45	60
<i>Ganska god</i>	16	36	50
<i>Inte särskilt god</i>	17	37	52
<i>Inte alls god</i>	26	44	56

Även i korsanalysen i Tabell 2 återfinns på motsvarande sätt som ovan höga andelar i extrempunkterna i förmodad ”mycket god” och ”inte alls god” beredskap. Detta är intressant i den meningen att det kan säga något om försvarsviljans ingående förutsättningar. Bakom svaren döljer sig sannolikt olika motiv till varför någon är ”mycket villig”. Låt oss försöka resonera kring detta utifrån en enkel fyrfältsmodell:

Tabell 3: Fyrfältsmodell som stöd för diskussion om ”mycket villiga”.

	Bedömer svensk beredskap vara <u>mycket god</u>	Bedömer svensk beredskap vara <u>inte alls god</u>
<u>Mycket oroad</u> för militärt angrepp		
<u>Inte alls oroad</u> för militärt angrepp		

¹³⁵ Försvarsberedningen 2017, s. 144.

Samtliga fält kan (enligt ovanstående tabeller) förknippas med en tämligen hög andel ”mycket villiga”, grovt sett oavsett roll. Vi vet inte varför en viss person har svarat på ett visst sätt men vi kan spekulera om alternativa bevekelsegrunder:

Om man anser att svensk beredskap är mycket god så kan det implicit medföra en känsla av trygghet som medför en omtolkning av svarsalternativen, dvs. att faran för det egna livet trots allt kanske inte är så stor även om man de facto har svarat att man är villig att ställa upp i en roll med fara för livet. I sådana fall är slutsatsen att den personliga rädslan minskar med bedömd god svensk beredskap oavsett om man är oroad för ett militärt angrepp eller inte.

Men hur kan vi då förklara att samma villighetsmönster råder för dem som bedömer att svensk beredskap inte alls är god? De mycket villiga i snittet som samtidigt är mycket oroad för ett militärt angrepp kanske osjälviskt känner att man bara måste ställa upp – just med tanke på att beredskapen inte är god? Det behöver inte innebära att den personliga rädslan är mindre men att det ändå föreligger något slags inre moraliskt tvång att ställa upp för Sverige, eller sitt lokalsamhälle. Alternativt kanske dessa respondenter inte alls har några sådana personliga bevekelsegrunder men förutser att något slags gruppsytryck uppstår som ändå gör att man bara ”måste” ställa upp.

För dem som inte är oroad för ett militärt angrepp och samtidigt bedömer beredskapen som inte alls god är det kanske enklare att uppvisa hög villighet, i synnerhet om respondenterna har tolkat ”oroad för” liktydigt med ”sannolikhet för”, dvs. man tror egentligen inte att ett väpnat angrepp kan inträffa. Då blir villighetsyttringen mycket mindre ”kostsam” eftersom den personliga fara man i sådana fall skulle utsättas för är fiktiv. Och ännu tryggare bör det rimligen kännas om tron på att det inte kommer att bli krig samtidigt kombineras med en bedömd god beredskap.

Något svårare är det att spekulera i tolkningar avseende de respondenter som möjligen har tolkat ”oroad för” som ”jo, jag tror absolut att vi kan utsättas för ett väpnat angrepp men det är inget som skrämmer mig”. Den eventuella subgruppen (som vi inte kan specificera vidare baserat på vår undersökning) torde dock ha en del gemensamma bevekelsegrunder med gruppen som explicit uttrycker stor oro.

Hur viktigt för försvarsviljan är då förtroendet för stat och myndigheter? Vi kan hur som helst konstatera att detta är något som explicit antas i olika offentliga publikationer, t.ex. Försvarsberedningens:

Ett samhälle som håller ihop, med förtroende för statsledning och myndigheter samt tillit människor emellan är också viktiga faktorer för att kunna motstå påverkan och säkerställa försvarsviljan.¹³⁶

En komplicerande faktor vid diskussioner om förtroendets (eller tillitens) instrumentella betydelse för ett fenomen som försvarsviljan är förstås svårigheterna att på ett rimligt sätt operationalisera och mäta detta förtroende. Vad innebär det egentligen att ha förtroende för myndigheterna eller tillit till sina medmänniskor? Som exempel skulle någon kunna ha stort förtroende för Försvarsmakten såtillvida att man tror att myndighetens personal vill göra ett bra jobb, men samtidigt sakna förtroende i meningen att man också tror att myndigheten saknar de resurser som behövs för att kunna utföra detta jobb på ett bra sätt. Den raka frågan om vilket ”förtroende” medborgarna hyser för landets myndigheter kan alltså tolkas på flera olika sätt. Därför är det på intet sätt självklart hur svaret ska förstås. Lika oklar är den mellanmänniskliga tillitens innebörd.

Utifrån enkätresultaten kan vi inte fastslå *hur* viktigt förtroendet för staten och myndigheter är för försvarsvilja och motståndskraft men vi kan nyansera förståelsen för sambandet, genom att delvis bekräfta ovanstående citat. Vi kunde se att de som ansåg att Sveriges beredskap för att möta ett väpnat angrepp är ”mycket god”, dvs. ett indirekt högt förtroende för staten och andra krishanteringsaktörer, också uppvisar en i högre grad personlig försvarsvilja jämfört med övriga. Men vi kunde även notera att gruppen som svarade ”inte alls god”,

¹³⁶ Försvarsberedningen 2017, s. 45.

dvs. inte har högt förtroende för svensk beredskap också uppvisar en tämligen stark försvarsvilja.

Så ja, förtroende i detta specifika avseende verkar ha betydelse för försvarsviljan men inte på något entydigt sätt. Det vill säga, försvarsviljan är ingen linjär funktion av förtroendet. Snarare verkar såväl högt som lågt förtroende kunna bidra till stark försvarsvilja medan medelförtroende förefaller ge mindre andel i stark försvarsviljeyttring.

Dessutom kan vi se att oro är en faktor som verkar ha en liknande betydelse (åtminstone i rollerna med fara för livet). Regeringen och myndigheter betonar förtroendets och tillitens roll i detta sammanhang men detta kan inte oreflekterat tas som en naturlag. Vi vill inte gå så långt som att rekommendera myndigheter att komplettera förtroendeskapande åtgärder med att exploatera människors oro genom att skrämma upp dem – men vi kan konstatera att orosfaktorn verkar ha viss betydelse för observerade skillnader i försvarsvilja.

Även i MSB Opinioner undersöks oro. Det handlar om ”oro för en väpnad konflikt i vår närhet” och i undersökningen konstateras att oron har minskat under senare år; från 36 % (ganska/mycket oroad) år 2018 till 26 % år 2020. Om oro verkligen har någon slags betydelse för försvarsviljan så torde således den senare påverkas – på något vis – av en sådan avtagande trend.

Vad gäller sammanhållning och ”tillit människor emellan” (se ovanstående citat) är det sannolikt viktigt att förstå att uppfyllandet av dessa värden inte behöver betyda att alla tycker och tänker ungefär lika. Vi har i rapporten visat att försvarsviljeyttringarna skiljer sig åt, i vissa avseenden väsentligt, mellan olika grupper. Trots det uppskattas svensk försvarsvilja sammantaget ligga på en tämligen hög nivå. Detta bör i sådana fall troligtvis ses som ett utslag av ett antal olika konvergerande yttringar utifrån ett stort antal olika utgångspunkter och bevekelsegrunder. Men kan man verkligen ta den ofta beskrivna höga svenska försvarsviljan som ett vedertaget faktum, eller beror det på hur man frågar?

4.2 Som man frågar får man svar?

Försvarsberedningen noterar att försvarsviljan i Sverige är stabil över tid. De årliga opinionsmätningar som genomförs av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap sedan kalla krigets slut visar att ca 70 procent (72 procent i den senaste mätningen 2018) av befolkningen anser att Sverige bör göra väpnat motstånd vid anfall, även om utgången är oviss.

–Försvarsberedningen, *Värnkraft*, 2019¹³⁷

Vår enkätundersökning, som genomfördes i samarbete med SCB år 2018-2019 är förstärkt inte den enda i sitt slag. Tvärtom har opinionsundersökningar om allmänhetens försvarsvilja och syn på beredskapen i stort genomförts under lång tid i Sverige. Initialt genomfördes en sådan undersökning av Mossbergiska utredningen på 1950-talet.¹³⁸ Uppföljande undersökningar har sedan utförts av Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar och av dess efterträdare Styrelsen för psykologiskt försvar. I vår tid förvaltar MSB denna numera anrika utredningstradition och redovisar återkommande resultaten i publikationen *Opinioner*.

Frågan som avses i ovanstående citat, som i många decennier har ställts i de återkommande opinionsundersökningarna, är mer eller mindre liktydig med den fråga vi använder för att spegla allmän försvarsvilja. MSB:s fråga ser ut som följer:

Antag att Sverige anfalls. Tycker du att vi bör göra väpnat motstånd även om utgången för oss verkar oviss?¹³⁹

En anledning till att man i Sverige idag använder sig av just ovanstående formulering är rimligtvis att den har hängit med i flera decennier och att det därigenom blir möjligt att göra

¹³⁷ Försvarsberedningen 2019, s. 42.

¹³⁸ SOU 1953:27.

¹³⁹ MSB 2020a, s. 103.

jämförelser över tid. Våra försvarsviljerelaterade enkätfrågor påminner i vissa avseenden om – men är inte identiska med – de som används i MSB:s undersökningar. Våra respektive resultat skiljer sig också åt i större eller mindre utsträckning beroende på vilken fråga det gäller. Exempelvis ställde vi i likhet med MSB frågor om vad vi i denna rapport kallar för den personliga försvarsviljan, alltså viljan att själv delta som personlig resurs inom försvaret. MSB:s fråga, som är nytillkommen sedan 2018, är formulerad i tämligen allmänna ordalag, genom att ta fasta på ett deltagande inom totalförsvaret i generella termer:

Antag att Sverige anfalls. Är du då själv beredd att delta i olika uppgifter inom totalförsvaret (det civila eller det militära) utifrån din förmåga och dina färdigheter?¹⁴⁰

Våra motsvarande frågor var som bekant försedda med bivillkor som utmynnade i tre olika typer av roller; stridande roll med fara för livet, icke-stridande roll med fara för livet, samt icke-stridande roll utan fara för livet. Följaktligen föll också respondenternas svar ut på olika sätt. Under det att hela 82 % av MSB:s respondenter uppgav sig vara villiga att delta inom totalförsvaret (sammanslagna svarsalternativ) menade sig bara 49 % av våra respondenter vara villiga att delta i Sveriges försvar i en stridande roll och med fara för livet (likaledes sammanslagna svarsalternativ). Endast när det gäller de icke-stridande alternativen, och i synnerhet om det inte heller råder fara för livet, låg våra resultat i linje med MSB:s undersökning. Även avseende andra frågor, där återigen våra formuleringar snuddade vid men inte var identiska med MSB:s, föll resultaten ut annorlunda.

Sammantaget kan man konstatera att små nyanskillnader i hur en fråga formuleras kan ha stor inverkan på svaret. Människors beteenden och uttalanden kan bara förstås i relation till en omgivande och begripliggörande kontext. Vid opinionsundersökningar utgörs denna kontext i centrala avseenden av just frågornas lydelse (liksom bilagd information såsom det korta scenariot vi använde för att illustrera ett angrepp mot Sverige).

Vad kan vi då lära oss av dessa iakttagelser? För det första understryker resultatdiskrepansen vikten av att ha en tämligen klar bild av vad man avser med försvarsviljan (liksom vilken typ av försvarsvilja man är intresserad av) innan man föresätter sig att mäta den. Även det som kan uppfattas som smärre och tämligen oväsentliga nyanskillnader i begreppsförståelsen kan som synes rendera mycket stora svängningar i svarsutfall. Det är alltså mindre meningsfullt att mäta ”försvarsviljan” i största allmänhet och vagt på det sätt som begreppet använts i de senaste årens offentliga publikationer. Tvärtom behöver mätningar föregås av eftertanke vad gäller begreppets innebörd och vilka praktiska behov som resultaten ska tillgodose.

För det andra aktualiserar resultatdiskrepansen även möjligheten (och kanske risken för) att opinionsmätningar genomförs med informationspåverkande syften. Alltså om syftet är att påvisa en stark svensk försvarsvilja – kanske för att avskräcka främmande makt eller stärka moralen hos den egna befolkningen – så kan också enkätens frågor ställas därefter. Omvänt kan frågorna också ställas på ett visst sätt av den som vill ge sken av en klen svensk försvarsvilja. Detta understryker i sin tur vikten av att inte utan vidare köpa olika aktörers påståenden om försvarsviljans utbredning, även om de underbyggs av statistisk empiri. Istället bör varje påstående om svensk försvarsvilja följas av den kritiska frågan om hur denna vilja har operationaliserats och en reflektion om hur detta kan antas ha påverkat resultaten.

Frågan om Sverige bör göra väpnat motstånd vid angrepp brukar lyftas fram som den främsta försvarsviljeindikatorn och är också den som leder till slutsatsen att svensk försvarsvilja är hög (cirka 70 % svarar ja).¹⁴¹ Så vilka andra relevanta försvarsviljerelaterade yttringar riskerar man att inte fånga upp om man alltför ensidigt fokuserar på just denna fråga, som vi benämner som allmän försvarsvilja?

I olika grupper har vi sett exempel där den personliga försvarsviljan skiljer sig från den allmänna, vilket inte kan fångas upp av genomsnittssiffror. Detta kan slå åt olika håll. Vad

¹⁴⁰ MSB 2020a, s. 104.

¹⁴¹ MSB 2020a, s. 103.

gäller exempelvis kvinnor ser vi en allmän försvarsvilja som inte ligger långt efter männen men vi ser också påtagligt svagare personliga försvarsviljeyttringar – i synnerhet i roller som förknippas med fara för livet. Ett liknande – men inte lika tydligt mönster – kan vi se för den äldsta befolkningsgruppen. Ett omvänt samband kan vi notera bland våra utlandsfödda respondenter som uppvisar tämligen stark personlig försvarsvilja men en något svagare allmän försvarsvilja.

Behovet av att nyansera såväl förståelsen som betydelsen av försvarsviljan kvarstår alltså. Det gäller inte minst att verkligen mäta det man vill mäta – så den nyligen tillkomna frågan i MSB:s opinionsundersökning om personligt deltagande i totalförsvaret är angelägen men skulle behöva nyanseras.

4.3 Stärkt försvarsvilja via ett starkare psykologiskt försvar?

Det psykologiska försvaret [...] bidrar [...] till att skapa motståndskraft och försvarsvilja hos befolkningen och i samhället.

–Psykförvarsutredningen, 2020¹⁴²

Försvarsviljan hos befolkningen ska stärkas och motståndskraften mot externa påtryckningar som hotar Sveriges handlingsfrihet och rätt till självbestämmande upprätthållas. Detta uppnås bland annat genom ett starkt psykologiskt försvar.

–Regeringen, Prop. 2020/21:30¹⁴³

Det psykologiska försvaret är ingen enskild organisation utan berör stora delar av samhället. År 2022 inrättas Myndigheten för psykologiskt försvar. Det är i skrivande stund inte helt tydliggjort om den nya myndigheten för psykologiskt försvar ska få ett mer aktivt försvarsviljeuppdrag eller inte – i termer av att agera med konkreta åtgärder för att stärka befolkningens försvarsvilja. Psykförvarsutredningen föreslår inte explicit att den nya myndigheten ska ha uppdraget att stärka befolkningens försvarsvilja, vilket somliga remissinstanser har vänt sig emot.¹⁴⁴ I kommittédirektivet för inrättandet av myndigheten skrivs det visserligen att den ”ska [...] bidra direkt till att stärka befolkningens motståndskraft när det gäller det psykologiska försvaret”¹⁴⁵ samt ”ska genom sitt arbete bidra till värnandet av det öppna och demokratiska samhället, den fria åsiktsbildningen samt, genom att säkerställa försvarsviljan, Sveriges frihet och oberoende”¹⁴⁶. Detta skulle sammantaget kunna tolkas som att åtminstone ett visst mandat ges för aktiva försvarsviljeåtgärder. I sådana fall kan man, baserat på observerade skillnader mellan olika grupper i denna rapport, anta att dessa åtgärder inte kan vara endast några få universallösningar utan behöver anpassas till olika grupper och justeras i takt med förändringar i samhället. Då behöver myndigheten göra en analys avseende vilken målgrupp som ska prioriteras för sådana åtgärder och redan där uppstår vissa dilemman: Ska de med i dagsläget mycket svag försvarsvilja vara föremål för åtgärder med syfte att på bredden höja den sammantagna svenska försvarsviljan? Eller ska de med redan stark försvarsvilja prioriteras och stimuleras ytterligare så att rekryteringsbasen till totalförsvaret i allmänhet och Försvarsmakten i synnerhet kan upprätthållas?

Oavsett om man anser att sådana åtgärder är lämpliga eller inte så bör man fråga sig om det ens är möjligt att nå framgång med dem. Kommer verkligen myndigheten att få de mandat

¹⁴² SOU 2020:29. *En ny myndighet för att stärka det psykologiska försvaret: Betänkande av Psykförvarsutredningen*, s. 17.

¹⁴³ Prop. 2020/21:30, s 89

¹⁴⁴ Se t.ex. Särskilt yttrande från Kerstin Bynander och Anna Yngman, s. 205-206, i SOU 2020:29, samt remissvar från bl.a. Försvarsmakten och Kungl. Krigsvetenskapsakademien: Regeringen 2020. www.regeringen.se/remisser.

¹⁴⁵ Dir. 2021:20. *Inrättande av myndigheten för psykologiskt försvar*, s. 1.

¹⁴⁶ Dir. 2021:20, s. 3.

och resurser som gör det möjligt att påverka människors individuella bevekelsegrunder som i sin tur kan bero av vitt skilda saker, exempelvis förtroende för befintlig beredskap – som i grund och botten måste bygga på en faktisk god beredskap snarare än informationsinsatser kring en beredskap med uppenbara förbättringsbehov.

4.4 Värnpliktens och frivilligorganisationernas betydelse för försvarsviljan?

Grundutbildning med värnplikt bidrar [...] till den folkliga förankringen av försvaret. [...] Inom totalförsvaret bidrar de frivilliga försvarsorganisationerna med folkförankring, förstärkningsresurser och försvarsvilja. Folkförankring och en stark vilja att försvara Sverige är en förutsättning för totalförsvarets krigsavhållande uppgift.

–Regeringen, Prop. 2020/21:30¹⁴⁷

Försvarsberedningen anser att en välutvecklad frivilligverksamhet bidrar till att stärka förtroendet för vår förmåga att försvara landet och är ett konkret uttryck för befolkningens försvarsvilja. Försvarsberedningen understryker att de frivilliga försvarsorganisationernas verksamhet är viktig för att involvera befolkningen i totalförsvaret samtidigt som den stärker både totalförsvarets förankring i samhället och försvarsviljan. [...] Försvarsberedningen vill särskilt understryka vikten av att stödja utvecklingen av de frivilliga försvarsorganisationernas ungdomsverksamhet för att långsiktigt stärka försvarsvilja och totalförsvarets förankring i samhället.

–Försvarsberedningen, *Motståndskraft*, 2017¹⁴⁸

De senaste årens offentliga publikationer som berör totalförsvaret har samstämmigt betonat frivilligorganisationernas och värnpliktens betydelse för försvarsviljan (eller mer korrekt: genomförandet av grundutbildning inom ramen för värnplikten). På det hela taget ger vår undersökning stöd för den föreställningen. Vi ser att genomgången militär grundutbildning inte bara är en faktor som hänger samman med en stor vilja att ställa upp i det militära sammanhanget utan också med en stor vilja att bidra till det civila försvaret. I synnerhet ser vi en stor skillnad avseende att ställa upp i en stridande roll, med fara för livet, när vi jämför med dem som inte är grundutbildade. Vi ser alltså en tydlig samvariation, som bekräftar nuvarande policy, vad gäller personlig försvarsvilja och vi ser också ett visst, om än något svagare, samband vad gäller allmänna och understödjande försvarsviljetryningar.

Vad vi däremot inte kan hävda är att en militär grundutbildning kan användas som någon slags universallösning för att maximera svensk försvarsvilja. Det är långt ifrån säkert att införandet av en nygammal form av allmän värnplikt, i betydelsen att ”alla” ska göra lumpen, skulle medföra samma relativa utslag i försvarsviljeeffekt som vi påvisar i undersökningen. Detta blir lätt en diskussion om vad som egentligen är orsak respektive verkan men man kan inte bortse från möjligheten att några enskilda bakgrundsfaktorer skulle kunna ha en avgörande betydelse oavsett om man genomgår militär grundutbildning eller inte. Det är exempelvis inte otänkbart att många av de unga män som gjorde lumpen på 1900-talet inte alls var särskilt försvarsvilliga då men att de har utvecklat försvarsviljeattityder på äldre dagar. Man bör också komma ihåg att de flesta som har genomgått militär grundutbildning i modern tid har varit motiverade att göra detta, vilket skulle kunna gå hand i hand med en tämligen hög försvarsvilja redan från början. Om vi betraktar en betydligt bredare rekryteringsbas än vad nuvarande grundutbildningssystem omfattar så är det rimligt att anta att alla individer inte är lika motiverade från början. Om staten skulle börja plikta in tämligen omotiverade individer så finns en möjlig risk för motsatt effekt avseende försvarsvilja.

Vi har också noterat tendenser till att de militärt grundutbildade inte har särskilt stort förtroende för svensk beredskap för att möta ett militärt angrepp. Vi har tidigare ställt frågan

¹⁴⁷ Prop. 2020/21:30, s. 110, 156.

¹⁴⁸ Försvarsberedningen 2017, s. 132-133.

om detta verkligen är förenligt med en hög försvarsvilja? Detta sätter åter fingret på frågan om vad man egentligen menar med försvarsvilja.

Oavsett framtida behov av värnpliktsutbildade måste slutsatsen ändå bli att dagens arrangemang med plikt (för de motiverade och lämpade) i kombination med en frivilligrörelse under tillväxt borde vara ändamålsenligt – åtminstone när det gäller att exploatera folkförankring och försvarsvilja.

4.5 Ökad levnadsstandard, trygghet och individuell valfrihet leder till minskad försvarsvilja?

På övergripande nivå visar Kulturkartan från *World Values Survey* att Sverige värderingsmässigt sticker ut t.ex. i jämförelse med många andra EU-länder. Enligt undersökningen värderas i Sverige tillit, självförverkligande och livskvalitet snarare än överlevnad liksom sekulära och rationella värderingar snarare än traditionella värderingar ovanligt högt. Detta är viktiga ingångsvärden när vi utvecklar det psykologiska försvaret och totalförsvaret. Med denna samhällsutveckling som grund och med kraven på ett brett samhällsengagemang krävs att det psykologiska försvaret genomsyrar hela totalförsvaret.

–Försvarsberedningen, *Motståndskraft*, 2017¹⁴⁹

Inglehart [...] present evidence that economic development – together with declining vulnerability to starvation, disease, and violence – give rise to a new sense of existential security [...] and the rise of opportunities for self-realization that comes with increasing incomes, education, and longevity. Rising life opportunities transform the ways in which people value life, mobilizing their desires for self-realization. [...] When larger parts of a population begin to see life no longer as a source of threats but as a source of opportunities, sacrificing lives increasingly seems an intolerable waste of human potential. Consequently, people's willingness to sacrifice their lives in war dwindles as pro-choice values spread.

–Inglehart, Puranen & Welzel, *Declining willingness to fight for one's country*, 2015¹⁵⁰

Föreställningen att viljan till personliga uppoffringar för sitt land i krig minskar i takt med förbättrade levnadsförhållanden samt ökat välstånd, trygghet och individuell frihet finns etablerad inom bl.a. freds- och utvecklingsforskningen (med teoribildning kring post-modernism, postmaterialism, 'human security' m.fl.). En förgrundsfigur i detta sammanhang är Ronald Inglehart som grundade *World Values Survey* och bl.a. förknippas med den välkända så kallade kulturkartan, eller *Inglehart-Welzel Cultural Map of the World*, som inordnar länder utifrån traditionella kontra sekulära och rationella värderingar respektive överlevnadsbehov kontra självförverkligandebehov. I kartan framträder Sverige som en ytterlig extrem i det övre högra hörnet som förknippas med starka sekulära, självförverkligande och rationella värderingar.¹⁵¹

Inglehart (m.fl.) har i sin forskargärning tidigare visat att med ökat nationellt välstånd, bättre levnadsförhållanden och ökad trygghet så tenderar människor att i högre grad utveckla individualistiska värderingar och ett ökat behov av individuellt självförverkligande på bekostnad av kollektivism och nationell gemenskap. Detta antas i sin tur minska benägenheten att riskera livet för sitt land i krig.

Att den personliga försvarsviljan, eller snarare den personliga uppoffringsbenägenheten i stridande roll med fara för livet (som studerats ingående i föreliggande rapport), skulle vara mindre för människor med bättre levnadsstandard ser vi inga belägg för bland våra svenska respondenter – snarare tvärtom. Vi kan visserligen inte säga något om våra respondenters behov av självförverkligande eller hur högt de värderar de individuella fri- och rättigheter

¹⁴⁹ Försvarsberedningen 2017, s. 109-110.

¹⁵⁰ Ronald F. Inglehart, Bi Puranen & Christian Welzel 2015 (s. 420). *Declining willingness to fight for one's country: The individual-level basis of the long peace*. Journal of Peace Research, 52:4, 418-434.

¹⁵¹ Se t.ex. Institutet för framtidsstudier 2021. "World Values Survey", www.iffs.se.

som de åtnjuter i Sverige men analysen av bakgrundsfaktorerna tyder på det motsatta. Respondenter med exempelvis högre inkomst framträder tydligt som mer villiga än de med låga inkomster. Även en del andra indikatorer som i viss mån kan relateras till individuellt välstånd och individuell frihet tenderar att gå hand i hand med vissa försvarsviljeyttringar (det gäller t.ex. villaägare och egenföretagare).

Det bör påtalas att Inglehart (m.fl.) inte har ställt exakt samma fråga som vi har gjort i vår enkätundersökning. Vi frågar, grovt sett, om villigheten att delta i Sveriges försvar i olika roller om Sverige skulle bli angripet. Frågan som har ställts i *World Value Survey* har ett något mer normativt tilltal, möjligen för att kompensera för att ”krig” i många länder inte bara associeras med ”försvar” utan även med egna angrepp (som ett slags självförsvar eller inte) eller annan intervention bortom det egna landets gränser och befolkning:

Of course, we all hope that there will not be another war, but if it were to come to that, would you be willing to fight for your country?¹⁵²

Oavsett detta så bekräftar Ingleharts (m.fl.) forskning såväl våra som MSB:s resultat när det gäller en förhållandevis hög svensk försvarsvilja. Därmed passar heller inte Sverige, liksom de övriga nordiska länderna, in i Ingleharts (m.fl.) samband att ökat välstånd och ökad individuell frihet bidrar till minskad försvarsvilja. Norden ses som anomalier utanför det i övrigt prydliga mönstret. Detta förklaras på följande vis:

We interpret this as the willingness to defend an extraordinarily emancipatory lifestyle – a willingness preserved through vicinity to an empire that stands for a different model of society.¹⁵³

Som vi tolkar det så menar alltså Inglehart (m.fl.) att en ”emancipatory lifestyle” bidrar till låg försvarsvilja men att en ”extraordinarily emancipatory lifestyle” som åtnjuts i skuggan av ett externt hot (dvs. Sovjetunionen/Ryssland) får pendeln att drastiskt slå om mot hög försvarsvilja. Men att använda specifika historiska eller geopolitiska kontextuella faktorer för att förklara avvikelser från en lanserad teori men inte göra motsvarande analyser för de länder som råkar passa in i hypotesen menar vi försvagar Ingleharts, Puranens och Welzels argumentation. Även andra världskrigets förlorare Tyskland, Italien och Japan, liksom Irak, med påtagliga negativa krigserfarenheter, faller ur ramen och särbehandlas alternativt exkluderas av historiska skäl i den fortsatta analysen. Men alla jordens länder (även de som faller inom teorins ram) har ju en i någon mening unik historia, interna särdrag, individuella externa förutsättningar och eventuella krigserfarenheter som man då också kanske borde ta hänsyn till (t.ex. Serbien och Kroatien, som likt ovan nämnda länder har krigserfarenheter men som ändå har inkluderats eftersom de faller inom teorins ram).

World Value Survey är ett väl ansett globalt forskningsprojekt med en snart fyra decennier lång historia som med all rätt kan anses vara världsledande vad gäller mätningar av attityder i olika länder. Forskningen omfattar ett 100-tal länder och miljontals respondenter. Detta är en över tid bestående empiriskt baserad forskningsinsats som inte kan betraktas som annat än imponerande men vårt exempel visar att användningen av dessa enorma datamängder för ny teoribildning utgör ett visst risktagande. Även i vårt lilla forskningsprojekt har vi återkommande sett hur faran av att dra alltför långtgående slutsatser av enkätdata har uppenbarats sig. Vi kan se *hur* människor svarar men vi kan ju inte veta *varför* de svarar så.

Mot den bakgrunden är vår slutsats att det visserligen förefaller finnas ett slags samband avseende aggregerade data på nationell nivå (vilket *World Values Survey* baseras på), dvs. någon form av genomsnittlig nationell försvarsvilja i relation till nationellt genomsnittligt välstånd och frihetlighet – även om detta inte verkar stämma för just de nordiska länderna. Hur det ser ut på den individuella nivån ute i övriga världen vet vi inte men vi kan åtminstone konstatera att individerna i Sverige (representerade av våra respondenter) med relativt sett bättre levnadsstandard uppvisar starkare försvarsviljeyttringar i olika avseenden.

¹⁵² Inglehart m.fl. 2015, s. 420.

¹⁵³ Inglehart m.fl. 2015, s. 432.

5 Slutsatser och diskussion: vägen framåt för policy och forskning

Försvarsbesluten 2015 och 2020, tillsammans med den ökade medvetenheten om statsinitierade antagonistiska hot i en alltmer säkerhetspolitiskt oförutsägbar omvärld, har påbörjat en historisk expansionsprocess för det svenska totalförsvaret. Befintliga förmågor förstärks och vita fläckar på behovskartan fylls successivt på med nytt eller nygammalt innehåll som kan möta nutidens utmaningar. Det är i detta sammanhang som begreppet försvarsvilja och verksamheten psykologiskt försvar har aktualiserats. Försvarsviljan framträder i de senaste årens olika offentliga publikationer som inte bara en av flera viktiga pusselbitar i totalförsvarets byggande utan rentav som en fundamental förutsättning.

Det är svårt att inte hålla med om försvarsviljans grundläggande betydelse för totalförsvaret. På ett övergripande plan kan man argumentera för att det inte finns någon mening med ett totalförsvaret i ett land där folket inte vill, eller inte anser att det är särskilt viktigt att, försvara sig mot angrepp från främmande makt. Utan försvarsvilja torde det inte heller finnas något politiskt mandat för satsningar på totalförsvaret.

Annorlunda uttryckt kan en avsaknad av försvarsvilja innebära att totalförsvaret inte kan fyllas med innehåll – det är trots allt vanliga människor som ska hålla i vapnen, förhindra cyberangrepp, köra lastbilarna och bedriva traumasjukvård i en ansträngande situation långt bortom det ordinarie fredstida vardagslivet. Försvarsviljan kan ur detta perspektiv ses som totalförsvarets yttersta demokratiska förankring.

Men vad är egentligen försvarsvilja och på vilka sätt är den viktig? I de offentliga publikationerna finns tendenser till att försvarsviljan upphöjs till en slags universalmedicin och betraktas som en lösning för en lång rad olika problem och utvecklingsbehov. Den kopplas bland annat samman med breda – ibland svårgripbara och värdeladdade – frågor som bland annat förtroende och tillit, folkförankring och solidaritet men också med konkreta spörsmål såsom Försvarsmaktens rekryteringsbehov. Möjligen hänger dessa associationer samman med att försvarsviljebegreppet ofta används utan att ha definierats och kan därför passa flera syften och åberopas till stöd för både det ena och det andra.

Flera typer av försvarsviljor snarare än en försvarsvilja

Vi ser försvarsvilja som benägenheten att i ett försvarsrelaterat syfte handla eller tycka på vissa sätt. I denna rapport har vi studerat tre olika slags försvarsvilja:

- Personlig försvarsvilja avser individens benägenhet att ställa upp som personlig resurs inom olika verksamheter som ska bedrivas under höjd beredskap och krig.
- Allmän försvarsvilja avser individens benägenhet att tycka att det egna landet bör göra motstånd när det utsätts för statlig antagonism.
- Understödjande försvarsvilja avser allt det handlande eller tyckande som inte faller inom ramen för den personliga eller allmänna försvarsviljan, men som en individ likväl kan vara benägen till i syfte att bidra till det egna landets försvarsförmåga eller faktiska försvar mot en angripare.

Denna studie understryker vikten av att hålla isär dessa försvarsviljetyper eftersom graden av försvarsvilja – även inom en och samma grupp människor – kan se olika ut beroende på vilken typ som avses. Det är därför inte tillräckligt att bara tala om ”försvarsviljan” i singularis. Det är en angelägen uppgift att fundera vidare över vilka typer av försvarsvilja som är mest intressanta inom totalförsvarsplaneringen och för försvarsförmågans skull, liksom inte minst att tänka igenom hur de på bästa sätt kan mätas. De enkätfrågor som har legat till grund för denna studie behöver inte vara de enda eller bästa måtten.

Försvarsvilja även med civil innebörd

Givet vårt förslag till definition kan exempelvis personer som går till jobbet inom samhällsviktig verksamhet i krig, såsom de lokalvårdare som håller rent på sjukhusens akutmottagningar, ge uttryck för en lika genuin och praktiskt lika relevant försvarsvilja som de soldater som bekämpar fienden på slagfältet. Det ger en ny infallsvinkel på begreppet.

Totalförsvarets tyngdpunkt på den militära sidan är historiskt grundad i utgångspunkten att krigsmakten utgjorde basen i det gamla totalförsvaret. En stor skillnad jämfört med det tidigare totalförsvaret är att endast en bråkdel av Försvarmaktens numerär och resurser idag finns kvar efter 1990- och 00-talens nedskärningar, vilket inte minst drabbade Försvarmaktens stödjande förmågor. I och med försvarsbeslutet 2015 sker idag en återgång till ett huvudsakligen nationellt försvar. På grund av det snabbt försämrade säkerhetsläget i närområdet ligger förståeligt nog huvudfokus numera på ett akut återtagande av förlorade operativa förmågor. Men därmed är Försvarmakten idag på ett annat sätt än tidigare beroende av stöd från det civila samhället. Utifrån det perspektivet är det civila försvaret idag viktigare än vad det har varit historiskt, vilket också gör det mer angeläget att tala om försvarsvilja i det civila sammanhanget. Dessutom utgör den civila delen av totalförsvaret den första frontlinjen mot icke-militär antagonism (hybrida hot och gråzonsproblematik).

För att poängtera försvarsviljans civila innebörd skulle man kunna använda begreppet totalförsvarsvilja istället för försvarsvilja. Det finns dock en risk med att införa nya begrepp som bara marginellt skiljer sig åt från befintliga begrepp. Även om såväl språkbruket som totalförsvaret utvecklas – och det därför ibland kan behövas nya begrepp – kan det också bidra till förvirring och frustration inom det svenska beredskapssystemet i termer av att ”jaga ett rörligt mål”. Troligtvis är det i detta sammanhang bättre att använda det redan etablerade begreppet försvarsvilja men samtidigt förtydliga och anpassa dess innebörd. Det står dock klart att det moderna totalförsvarets hotbilder och behov kräver en betydligt bredare förståelse av försvarsviljan än den snävare militära och väpnade innebörden.

Bakgrundsfaktorer som förefaller ha betydelse för försvarsviljan

De flesta jämförelser som gjorts mellan olika grupper, i rapporten, har visat på relativt sett små skillnader i försvarsvilja. Några bakgrundsfaktorer ger dock mer tydliga skillnader men då främst avseende personlig försvarsvilja. Framförallt kan vi iaktta skillnader mellan kvinnor och män, olika åldersgrupper samt de som har respektive inte har genomgått militär utbildning. Vi ser också att somliga socioekonomiska faktorer hänger samman med skillnader i försvarsvilja.

Att studera enskilda bakgrundsfaktorer samvariation med försvarsviljan är dock vanskligt eftersom alla människor utgör unikt sammansatta individer, med olika bevekelsegrunder, attityder och förutsättningar. Ingen person är bara kvinna eller man, utan tillhör också en viss åldersgrupp, bor någonstans, arbetar med något, har vissa erfarenheter och så vidare. Frågan om vad som orsakar dessa skillnader i försvarsvilja är dock ännu obesvarad. Med andra ord kan vi inte fastslå vilken bakgrundsfaktor som är den mest avgörande utan anar snarare att flera olika faktorer inverkar på olika vis.

För de flesta gruppjämförelser så uppstår de tydligaste skillnaderna avseende den personliga försvarsviljan. Skillnaderna är för det mesta mindre avseende den allmänna försvarsviljan liksom den understödjande försvarsviljan. Att dessa skillnader inte är lika påfallande leder till slutsatsen att åtgärder för att stärka de allmänna och understödjande försvarsviljorna antagligen inte behöver målgruppsanpassas i samma utsträckning som åtgärder för att stärka den personliga försvarsviljan.

Akuta rekryteringsbehov eller en långsiktig bred folkförankring?

Det är inte självklart hur man bör utveckla strategier för att stärka försvarsviljan. Tidigare i rapporten tog vi exemplet kring de unga vuxnas relativt sett låga försvarsvilja: Motsvarar det den förväntade typiska attityden hos 18-29-åringar eller är det just den här generationen som tycker så och kommer de i sådana fall att fortsätta tycka så även när de blivit äldre?

Svaren på frågor likt denna borde helst finnas tillgängliga innan strategier för att stärka försvarsviljan formuleras.

På ett besläktat tema bör berörda aktörer också överväga hur viktigt det egentligen är för totalförsvaret att "alla" har hög försvarsvilja. För om man anser att detta är en viktig förutsättning – för att åstadkomma ett brett folkförankrat totalförsvaret – så borde kanske de försvarsviljehöjande insatserna först riktas mot dem med mycket låg försvarsvilja. Men om man istället betraktar individer med mycket låg försvarsvilja som förlorade själar som inte går att omvända är en sådan missionerande strategi olämplig utifrån ett kostnads-/nyttoperspektiv. Kanske är det då bättre att lägga försvarsviljehöjande resurser på dem som redan har medelhög försvarsvilja? Eller möjligen skydda och bevara den riktigt höga försvarsviljan hos vissa människor? Vi ställer dessa frågor lite tillspetsat för att poängtera faran med att betrakta försvarsviljan som en universalmedicin för allehanda problem.

Det finns inget självklart svar på dessa frågor. Klart är dock att försvarsviljan som en lösning för å ena sidan rekryteringsbehov, å andra sidan en bred folkförankring antagligen kräver olika åtgärder, ofta riktade mot olika målgrupper. Försvarsvilja utifrån det snäva perspektivet att utgöra en förutsättning för Försvarmaktens rekrytering leder tanken till att det kanske räcker med en tämligen liten andel starkt försvarsvilliga. Rekryteringsbasen behöver sannolikt aldrig bli så stor som den var under det gamla invasionsförsvarets dagar. Däremot kräver ett brett folkligt engagemang i det mer mångfacetterade civila försvaret sannolikt en annan ansats.

Bra levnadsförutsättningar innebär inte svag försvarsvilja

Studiens statistiska tester tyder på en starkare försvarsvilja bland de med relativt sett bättre levnadsförutsättningar. Detta är en slutsats som på sätt och vis går på tvärs med den internationella forskning som genomförs via *World Values Survey*.

Vi har endast studerat relativa skillnader och gjort ett enstaka nedslag i tiden (2018-2019), så vi vet inte om vi ser en förstärkt försvarsvilja bland de grupper som över tid har fått det bättre eller en försvagad försvarsvilja hos de som har fått det sämre. Inom ramen för framtida forskning skulle det vara intressant att fördjupa denna frågeställning för att undersöka vad det möjligen kan finnas för underliggande motiv till uppmätta skillnader. En hypotes skulle kunna vara att de uppmätta skillnaderna är ett utslag av hög representation av individer som anser att de under de senaste decennierna har fått det relativt sämre och uppfattar – vad som populärt brukar kallas – ett sviktande samhällskontrakt. Det skulle kunna kopplas till landsbygdsfrågor, integrationsproblem, unga vuxnas svårigheter att etablera sig på arbets- och bostadsmarknaden med mera. Med avseende på att öka försvarsvilja är det utifrån ett policyperspektiv inte självklart att grupper som anser sig vara marginaliserade i samhället är mottagliga för informationsinriktade försvarsviljeåtgärder. Bredare förändringar i riktning mot ett samhälle som, i deras ögon, känns mer angeläget att försvara och ökad inkludering i samhällsgemenskapen – ett återupprättat samhällskontrakt – är kanske en mer framkomlig väg för att stärka försvarsviljan i dessa grupper?

Risk för politiska genvägar?

En besläktad frågeställning är i vilken mån informationsförmedling överhuvudtaget har potential att öka försvarsviljan. Att bygga ett välfungerande och ändamålsenligt totalförsvaret – som talar för sig själv, inger respekt och genererar välförtjänt förtroende – ger kanske bättre effekt? Kanske vore det också mer legitimt ur ett moraliskt perspektiv? I praktiken är det givetvis inte frågan om antingen eller men det står åtminstone klart att förtroende bör förtjänas och att information inte lär fungera som enda åtgärd.

Omvänt uppenbaras en risk för politiska genvägar om försvarsviljans praktiska betydelse för försvarsförmågan överskattas. Det svenska totalförsvarets återuppbyggnad är i det närmaste en historisk samhällsomvandling som kommer att kräva omfattande offentliga investeringar för att totalförsvaret ska kunna bli ändamålsenligt nog att på ett verksamt sätt

kunna möta kriser och inte minst krig. Detta kommer att ta tid och kräva en politisk långsiktighet som består över konjunkturcyklerna. En övertro på försvarsviljan kan leda till att nödvändiga investeringar skjuts på framtiden till förmån för billigare lösningar, exempelvis informationskampanjer och upprättandet av nya byråkratiska strukturer. Sådana åtgärder är i regel mindre kostsamma än avancerade försvarsmaterielsystem, tung civil infrastruktur och sedan tidigare identifierade förstärkningsbehov i viktiga samhällsfunktioner.

Försvarsviljan konkretiserar totalförsvaret

De senaste årens propositioner, statliga offentliga utredningar och övriga analyser om totalförsvaret har haft ett stort fokus på de statliga myndigheterna. I ljuset av detta är försvarsviljan en intressant dimension inom totalförvarsplaneringen eftersom den flyttar uppmärksamheten från organisationsnivån till den allmänhet som i grund och botten utgör Sverige och som möjliggör all den verksamhet som bedrivs inom landet. Det innebär givetvis inte att organisationsnivån är ointressant. Försvarsviljan bland myndigheter, civilsamhälle och näringsliv bör också belysas (se nästföljande avsnitt). Men att fokusera på försvarsviljan i dess nuvarande innebörd ("vanligt folk") innebär en rörelse från det övergripande och tämligen abstrakta till det jordnära och konkreta. Vi antar att det är just detta som förklarar det stora intresset för försvarsviljan, såväl idag som historiskt. Ett totalförsvaret som bara existerar på papperet i form av organisationsscheman och handlingsplaner – eller i form av upplagrad materiel – kan aldrig tas i bruk. Utan människor av kött och blod som deltar i totalförsvaret finns inte heller något totalförsvaret att tala om.

Intresset för försvarsviljan återspeglar därför i grund och botten en viktig insikt. Försvarsviljan har dock endast en indirekt praktisk betydelse för försvarsförmågan, medan det i sig viktiga är hur människor handlar och vad de tycker om saker och ting. Detta handlande och tyckande kan bero på deras försvarsvilja, men det kan också drivas av många andra tänkbara motivationsgrunder.

Det behöver därför utredas på vilka sätt vanliga människor kan bidra till att stärka försvarsförmågan även när de inte drivs av försvarsvilja. Vilka motivationsgrunder kan gynna ett sådant beteende? Vilka arbetsplatser är samhällsviktiga under kris och krig? Vilken personal behövs för att dessa arbetsplatser ska kunna fungera? Vad skulle kunna förmå personalen att gå till jobbet under en så extrem situation som krig? Hur kan människor bli mer kriståliga och acceptera umbäranden och kraftigt försämrade samhällsservice under kriser och krig? Hur påverkar människors olika engagemang på fritiden indirekt försvarsförmågan, exempelvis via deltagande i föreningsliv, politiska partier, studiecirkel och trossamfund eller utövande av friluftsliv och andra fysiska aktiviteter?

Försvarsviljan behöver också belysas på organisationsnivån

Det vore också angeläget att belysa försvarsviljan utifrån ett organisatoriskt perspektiv. Vi avser här i vad mån det går att tala om försvarsvilja hos aktörer som organisationer, vilken roll den kan antas spela och hur den vid behov kan främjas. Organisationer som myndigheter åläggs ofta att arbeta för en rad olika policymål, som inte sällan spretar i skilda riktningar och dessutom saknar en tydlig inbördes prioriteringsordning. Det är därför inte självklart att en myndighet – givet denna situation – ger företräde åt just försvarsfrågorna. På motsvarande sätt förhåller det sig med näringslivsaktörerna, vars främsta syfte förstås inte är att försvara Sverige. Företagen verkar dessutom i hård konkurrens med varandra på en ofta global marknad. Trots dessa mycket speciella förutsättningar har dock flera näringslivsaktörer under Coronapandemin gjort stora insatser för samhällets krishantering. Detta har skett inte minst genom att ställa om sin produktion, trots att det har inneburit ekonomiska risker för dem själva. Det finns rentav flera exempel på företag som skänkte bort sin produktion till de offentliga aktörernas krishantering. Strikt talat har det väl här rört sig om en "krisvilja", men det visar att försvarsviljan kan ta sig olika uttryck och vara relevant även på organisationsnivån.

Om näringslivets försvarsvilja närmast kan förstås som ett företagskulturellt fenomen är myndigheters försvarsvilja direkt kopplad till statens kärnuppgift – Sveriges och svenskarnas säkerhet. Den yttersta försvarsviljan ligger därför på den högsta politiska nivån. Att fatta det historiska beslutet att gå upp i höjd beredskap i en situation där motståndaren gör allt för att underblåsa situationens otydlighet kräver en politisk beslutsamhet och reaktionssnabbhet som med råge överträffar det som krävs vid ”vanlig” fredstida krishantering (t.ex. snabba beslut om åtgärder under en pandemi). Därför är det man skulle kunna benämna som ”politisk försvarsvilja” relevant när vi talar om försvarsvilja på olika organisationsnivåer. Detta sätter fingret på att *motståndskraft* inte bara handlar om robusta samhällsfunktioner, fysiska resurser, organisatoriska strukturer, personalförsörjning och vanliga människors försvarsvilja – utan även om mod och beslutsamhet baserad på en grundmurad politisk försvarsvilja.¹⁵⁴

Försvarsviljan i ett nytt säkerhetspolitiskt landskap

Utifrån ett renodlat försvarspolitiskt perspektiv antas försvarsviljan ha stor betydelse för bland annat totalförsvarets bemanning och funktionalitet. Men vad betyder egentligen försvarsviljan utifrån ett säkerhetspolitiskt perspektiv? Vid sidan av att försvarsviljan kan tolkas som att omfatta ett mandat för att faktiskt försvara riket med våld, om så krävs, så är totalförsvarets främsta syfte inte enbart förmågan att hantera och genomlida en faktisk krigssituation utan kanske främst att avskräcka en motståndare till att initiera en sådan. I det sammanhanget bör ansvariga myndigheter således överväga vad som utgör de främsta komponenterna i en sådan avskräckning.

Vilken roll kan försvarsviljan ha i svensk sammantagen avskräckning? Oavsett vad vi i Sverige kan tänkas anse om den saken så ligger svaret i betraktarens, eller snarare den potentielle motståndarens, ögon.¹⁵⁵ Andra mottagare av svenska försvarsviljesignaler är givetvis också våra säkerhetssamverkanspartners; EU och Nato samt enskilda länder som vi har starka band till, exempelvis USA, Storbritannien, Norge och inte minst Finland. Vad är viktigast i det sammanhanget? En bred folkförankrad försvarsvilja, optimala rekryteringsförutsättningar för Försvarsmakten eller den politiska försvarsviljan? Vidare kan berörda myndigheter behöva överväga om förändringar i den svenska försvarsviljan gör att en motståndare överväger att byta strategi för att nå vissa politiska mål, vilket kan skapa ett behov av uppdaterade hotbilder. Här kan det å ena sidan föreligga en ökad risk för potentiell eskalering (i en situation där en konflikt oavsett art är oundviklig) men å andra sidan också nya angreppsvektorer som vi inte förväntar oss och därmed behöver ha beredskap inför. Svensk försvarsvilja, i sig, är otvetydigt ett potentiellt mål för angrepp.

Försvarsviljan förstås i regel, då som nu, som begränsat till kontexten ”angrepp mot Sverige”. Men jämfört med det gamla totalförsvarets tid så ser vi idag ett helt annat säkerhetspolitiskt landskap och inte minst en stor skillnad vad gäller den svenska inställningen till (öppen) internationell samverkan. Ett fundament i nuvarande svensk storstrategi är ”samverkan med andra” och i många avseenden förefaller hotbilden ”konflikt eller krig i närområdet” vara mer relevant än ”angrepp mot Sverige”. Vidare ska Sverige även fortsättningsvis delta i internationella insatser, långt bortom svenskt territorium och svenskarnas trygga vardagsliv. En central fråga är därför hur försvarsviljebegreppet, utifrån en sådan internationaliserad kontext, kan förstås, uppfattas och mätas. Givet att vi ser att försvarsviljeattityder skiljer sig åt, beroende på små nyansskillnader i närbesläktade frågeställningar, kan vi anta att även själva konfliktkontexten skulle göra skillnad. Hur mycket skulle svensk försvarsvilja förändras om vi istället för kontexten ”militärt angrepp mot Sverige” exempelvis skulle använda ”hybridangrepp mot svensk militär och civil personal som tillsammans med Natoförband riskerar livet i de ryskspråkiga östra delarna av Estland”? Kort

¹⁵⁴ Se även Jenny Ingemarsdotter och Daniel K Jonsson 2021. *Om kriget inte kommer. Totalförsvarets behov av att skapa beredskap för icke-militär krigföring*. Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI-R--5159--SE.

¹⁵⁵ Se t.ex. Matilda Olsson 2020. *En ändamålsenlig uppbyggnad av det civila försvaret börjar med Ryssland*. Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI Memo 7012.

sagt, en moderniserad försvarsviljeförståelse behöver samspela med dagens säkerhets- och utrikespolitiska inriktning, inte 1900-talets.

Allas ansvar – ingens ansvar?

Försvarsviljan berör hela samhället, inte minst alla sektorer med samhällsviktig verksamhet som det ställs särskilda krav på i händelse av höjd beredskap. Blir det då också "allas" uppgift att säkerställa försvarsviljan? Som vi tidigare nämnde åläggs myndigheter att arbeta med en rad olika policymål, som inte sällan spretar i skilda riktningar och dessutom kan inrymma potentiella målkonflikter. Här finns en uppenbar risk för att "allas ansvar" i praktiken också betyder "ingens ansvar". Detta gäller försvarsviljan i sig men också att tillgodose totalförsvarets behov av grundläggande kunskapsutveckling om försvarsvilja. Den nya myndigheten för psykologiskt försvar får uppdraget att "följa, beställa, kvalitetssäkra och förmedla forskning och annan kunskapsutveckling i frågor som rör psykologiskt försvar"¹⁵⁶, vilket torde omfatta forskning om just försvarsviljan.

Det behövs en sammanhängande kunskapsutveckling för totalförsvarets övergripande frågor, såsom försvarsviljan, om visionen om ett sammanhängande totalförsvaret ska kunna förverkligas. De offentliga publikationernas framhävande av försvarsviljans avgörande betydelse för hela totalförsvaret och dess roll som universalmedicin för allehanda problem kan man på goda grunder ifrågasätta – men det visar åtminstone att kunskapsutvecklingen om försvarsviljan inte bör ske i ett vakuum avskilt från övrig totalförsvarsforskning.

¹⁵⁶ Dir. 2021:30, s. 2.

Referenser

- Dir. 2021:20. Inrättande av myndigheten för psykologiskt försvar.
- Försvarsberedningen 2017. Motståndskraft: Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021-2025. Ds 2017:66.
- Försvarsberedningen 2019. Värnkraft: Inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021-2025. Ds 2019:8.
- Ingemarsdotter, Jenny, Jonsson, Daniel K 2021. Om kriget inte kommer. Totalförsvarets behov av att skapa beredskap för icke-militär krigföring. Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI-R--5159--SE.
- Inglehart, Ronald F., Puranen, Bi & Welzel Christian 2015. Declining willingness to fight for one's country: The individual-level basis of the long peace. *Journal of Peace Research*, 52:4, 418-434.
- Institutet för framtidsstudier 2021. "World Values Survey". www.iffs.se/world-values-survey. Hämtad 2021-04-21
- Lag (1992:1403) om totalförsvaret och höjd beredskap.
- MSB 2018a. Om krisen eller kriget kommer. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB1186.
- MSB 2018b. *Opinioner 2017 – Allmänhetens syn på samhällsskydd, beredskap, säkerhetspolitik och försvar*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap / Attityd i Karlstad AB, slutrapport 2018-01-12.
- MSB 2020a. *Opinioner 2020 – Allmänhetens syn på samhällsskydd, beredskap, säkerhetspolitik och försvar*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap / Attityd i Karlstad AB, slutrapport 2020-04-14.
- MSB 2020b. *Opinioner 2020 – Om allmänhetens syn på samhällsskydd och beredskap (MSB Opinioner uppföljning juli-augusti 2020)*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap / Attityd i Karlstad AB, slutrapport 2020-08-19.
- Olsson, Matilda 2020. En ändamålsenlig uppbyggnad av det civila försvaret börjar med Ryssland. Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI Memo 7012.
- Peterson, Olof 2018. *Medborgarna och det psykologiska försvaret*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB1229 – juni 2018.
- Prop. 2014/15:109. Försvarspolitisk inriktning – Sveriges försvar 2016-2020.
- Prop. 2020/21:30. Totalförsvaret 2021–2025.
- Regeringen 2020. www.regeringen.se/remisser.
<https://www.regeringen.se/remisser/2020/06/remiss-av-sou-202029-en-ny-myndighet-for-att-starka-det-psykologiska-forsvaret/>
- Regeringsformen (Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform).
- SCB 2021a. "Socioekonomisk indelning (SEI)", på www.scb.se. Hemsida besökt 2021-05-07.
- SCB 2021b. Statistikdatabasen: statistikdatabasen.scb.se, samt olika tidigare daterade tabellsammanställningar om utlandsfödda som kan sökas på www.scb.se. Hemsida besökt 2021-05-07.
- SCB 2021c. "Inkomster för personer i Sverige", på www.scb.se, samt Statistikdatabasen: statistikdatabasen.scb.se. Hemsida besökt 2021-11-24.
- SOU 1953:27. *Psykologiskt försvar: Betänkande avgivet av Kommittén för utredning om det psykologiska försvaret*.
- SOU 2020:29. *En ny myndighet för att stärka det psykologiska försvaret: Betänkande av Psykförsvarsutredningen*.

SOU 2021:25. Struktur för ökad motståndskraft. Slutbetänkande av utredningen om civilt försvar.

Wedebbrand, Christoffer, Johansson, Bengt 2020. Allmänhetens försvarsvilja. Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift, Nr. 2/2020, s. 20-23.

Wedebbrand, Christoffer, Jonsson, Daniel K 2021a. Försvarsvilja i teori och praktik. Om försvarsviljans betydelse. Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI-R--5155--SE.

Wedebbrand, Christoffer, Jonsson, Daniel K 2021b. Dataunderlag till rapport Svenskarnas försvarsvilja. Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI Memo 7632.

Wedebbrand, Christoffer 2019. Allmänheten och totalförsvaret: Resultat från en enkät utskickad hösten 2018. Totalförsvarets forskningsinstitut, FOI-R--4771--SE.

Bilaga: Om de statistiska testmetoderna

I denna studie har vi undersökt eventuella skillnader i försvarsviljans (eller snarare ”försvarsviljornas”) utbredning mellan olika grupper. Exempelvis skillnader mellan olika åldersgrupper. Vi har inte undersökt vad dessa skillnader beror på även om vi resonerar kring tänkbara orsaker.

För att undersöka om de observerade skillnaderna mellan olika grupper i vårt urval beror på slumpen eller faktiska skillnader i populationen så användes den statistiska metoden chi2 (närmare bestämt Pearson chi2).¹⁵⁷ Chi2-testet prövar nollhypotesen att det inte finns något samband mellan två variabler, exempelvis den allmänna försvarsviljan och inkomst. Nollhypotesen kan också uttryckas som att det råder ett oberoende mellan variablerna, alltså att det inte föreligger någon skillnad i populationen. Denna hypotes ställs mot alternativhypotesen att det finns ett samband, alltså att det råder ett beroende mellan variablerna och att det finns en skillnad i populationen. Vi har använt femprocentsnivån som grund för uttalanden om observerade skillnader i urvalet har statistisk signifikans, det vill säga att vi med 95 % sannolikhet kan anta att skillnaderna vi ser inte beror på slumpen.

Chi2-testet handlar inte om graden av skillnad. Det enda som testet visar är om det kan antas föreligga en skillnad mellan grupperna inom populationen – ja eller nej. Chi2-testet kan därmed ge insikter i stil med ”Ja, det föreligger ett samband/beroende mellan utbildningsnivå och den understödjande försvarsviljan.” I denna specifika mening har utbildning betydelse för försvarsvilja. Sambandet/beroendet behöver dock inte vara särskilt starkt.

Eftersom Chi2-testet beräknas utifrån korstabellens samtliga celler (med alla dess grupper) säger det ingenting om skillnaden mellan enskilda grupper inom en och samma övergripande bakgrundsfaktor. Alltså, medan man med stöd av testet exempelvis kan anta att ålder har betydelse för den allmänna försvarsviljan, kan man inte sluta sig till att den ena åldersgruppen (som 50-69-åringar) har starkare försvarsvilja än en annan grupp (som 18-29-åringar). För att kunna uttala sig om detta krävs ett så kallat z-test.

Z-testet baseras på den standardiserade normalfördelningen och är, liksom chi2-testet, ett verktyg för signifikansanalys som prövar om observerade skillnader inom urvalet också kan antas vara statistiskt signifikanta. Alltså om de säger någonting om skillnader mellan grupperna även inom populationen i stort. Med andra ord så ställs nollhypotesen att det inte finns någon sådan skillnad mellan grupperna mot alternativhypotesen att det finns en skillnad.

Även för z-testerna har vi använt femprocentsnivån som grund för uttalanden för om påvisade skillnader faktiskt har statistisk signifikans, dvs. att vi med 95 % sannolikhet kan anta att skillnaderna vi ser inte beror på slumpen. Såväl chi2-testet som z-testet genererar ett så kallat p-värde som speglar sannolikheten för att de observerade skillnaderna trots allt beror av slumpen. Givet vårt val av femprocentsnivån ska således p-värdet vara mindre än 0,05 för att testet ska påvisa statistisk signifikans. Ju närmare noll p-värdet ligger desto säkrare kan vi vara på att observerade skillnader i urvalet faktiskt speglar skillnader i populationen i stort. När stora uppenbara skillnader föreligger (dvs. p-värde mycket nära noll) så redovisas inte data från testerna utan istället hänvisas intresserade till den särskilda dataunderlagsrapporten (Wedebbrand och Jonsson 2021b). Övriga p-värden för uttalanden kring om statistisk signifikans föreligger återfinns i fotnoter i anslutning till texten.

Vi vill betona att statistisk signifikans inte innebär att det finns ett kausalt samband. Chi2- och z-testen svarar bara på frågan om det finns skillnader mellan grupperna eller inte. De svarar inte på vad skillnaderna beror på. Det kan finnas andra bakomliggande faktorer som samvarierar med både – exempelvis – den allmänna försvarsviljan och ålder. Om det finns

¹⁵⁷ I de enstaka fall då chi2-testets villkor inte har uppfyllts har värdena slagits samman (exempelvis ”Mycket viktigt” och ”Ganska viktigt” till ”Viktigt”). Villkoren är att förväntade frekvenser inte får understiga fem i fler än 20 % av en korstabells celler och inte i någon enda cell understiga ett.

sådana bakomliggande faktorer så gör det att det kan se ut som att ålder har en kausal påverkan även om det är andra faktorer som är drivande. Det går alltså inte från statistiska signifikanta samband säga att det är ålder som är den enda (eller egentliga) drivande faktorn till de observerade skillnaderna. Att fastställa kausalitet kräver en mer omfattande analys som inte kommer att genomföras i denna studie. Som nämnts ovan så resonerar vi dock fritt kring tänkbara bakomliggande faktorer som kan påverka de observerade skillnaderna.

Vill man göra statistiska analyser av eventuell kausalitet finns det olika vägar att gå. Ett alternativ är att göra stegvisa jämförelser mellan olika undergrupper. Den personliga försvarsviljan må se olika ut mellan grupperna kvinnor och män, men beror det på just kön eller på att färre kvinnor än män har genomgått militär utbildning (eller kanske på något annat som skiljer könen åt)? I detta fall skulle man exempelvis kunna undersöka om det alltså finns en skillnad mellan könen om undergrupperna unga vuxna män som har genomfört militär utbildning jämförs med gruppen unga vuxna kvinnor som genomfört militär utbildning. Om skillnaderna kvarstår så talar det för att kön faktiskt spelar in (även om orsaken förstås kan vara en annan), medan kön tappar i förklaringsvärde om skillnaderna försvinner. Vi har valt att inte använda oss av denna metod eftersom, för det första, urvalet av vilka undergrupper som bör analyseras och rapporteras inte är självklart. För det andra bedömer vi att mängden observationer i de mer finfördelade uppdelningar som krävs för att generera relevanta resultat i de flesta fall är för få till antalet för att statistisk signifikans ska kunna uppnås. För det tredje konstaterar vi att detta omständliga och tidsödande arbete inte ryms inom ramen för studien.

Det andra alternativet är att göra en multivariat regressionsanalys. I en sådan analys inkluderas flera bakgrundsfaktorer samtidigt i analysen, snarare än stegvis som ovan. I vårt fall är sannolikt flera av bakgrundsfaktorerna korrelerade med varandra, vilket skulle tala för att analysera dem samtidigt i samma modell. Men samtidigt blir en regressionsanalys mer tillförlitlig när den används på kvantitativa variabler i jämförelse med kvalitativa variabler på ordinalskalan, som vår undersökning har omfattat. För såväl kvantitativa som kvalitativa variabler behöver olika sannolikhetsmodeller väljas för respektive fråga men för just kvalitativa variabler är valet av mest rättvisande sannolikhetsmodell långt ifrån självklart. Valet av sannolikhetsmodeller medför osäkerheter som i sin tur gör att tolkningsbarheten av resultaten begränsas avsevärt. Vi har därför avdömt att inte gå vidare med regressionsanalyser i denna studie utan istället basera våra diskussioner och hypoteser om eventuell kausalitet på de observationer som kvalitetssäkrats via chi²- och z-tester.

Avslutningsvis några ord om risken för så kallad masssignifikans. Även i datamängder där variablerna saknar samband med varandra kan man räkna med statistiskt signifikanta (men alltså missvisande) testresultat, i synnerhet om en stor mängd tester genomförs. Om man exempelvis väljer femprocentnivån som tröskel för uttalanden om statistisk signifikans torde i ett sådant uppkomma fem missvisande resultat på 100 genomförda tester. Av detta skäl bör man inte genomföra en stor mängd tester men bara redovisa de statistiskt signifikanta resultaten. Det har inte heller varit tillvägagångssättet i vår studie. Tvärtom redovisar vi öppet resultaten av samtliga genomförda tester (se dataunderlagsrapporten), även i de fall där vi inte kan iaktta någon statistisk signifikans. Vi räknar också med att vissa testresultat är missvisande enligt föregående resonemang

FOI är en huvudsakligen uppdragsfinansierad myndighet under Försvarsdepartementet. Kärnverksamheten är forskning, metod- och teknikutveckling till nytta för försvar och säkerhet. Organisationen har cirka 1000 anställda varav ungefär 800 är forskare. Detta gör organisationen till Sveriges största forskningsinstitut. FOI ger kunderna tillgång till ledande expertis inom ett stort antal tillämpningsområden såsom säkerhetspolitiska studier och analyser inom försvar och säkerhet, bedömning av olika typer av hot, system för ledning och hantering av kriser, skydd mot och hantering av farliga ämnen, IT-säkerhet och nya sensorers möjligheter.

FOI
Totalförsvarets forskningsinstitut
164 90 Stockholm

Tel: 08-55 50 30 00
Fax: 08-55 50 31 00

www.foi.se